

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

BAŞLANGIÇTAN
HZ. PEYGAMBERİN DÖNEMİNİN SONUNA KADAR
HUZÂ'A KABİLESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali Dzhemal MUSA

BURSA - 2013

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

BAŞLANGIÇTAN
HZ. PEYGAMBERİN DÖNEMİNİN SONUNA KADAR
HUZÂ'A KABİLESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali Dzhemal MUSA

Danışman
Prof. Dr. Âdem APAK

BURSA - 2013

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

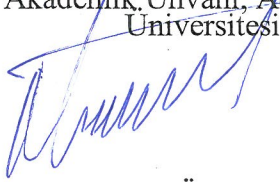
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 700922003 numaralı Ali Dzhemal Musa'nın hazırladığı "Başlangıçtan Hz. Peygamber Döneminin Sonuna Kadar Huzâ'a Kabilesi" konulu (Yüksek Lisans Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 30.07/2013 günü 13:30. - 14:45...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının .....(başarılı/başarısız) olduğuna .....(oybirliği /oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Adem ALAK

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Doç. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar	: Ali Dzhemal Musa
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	: İslâm Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: IX + 101
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 2013
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Âdem Apak

BAŞLANGIÇTAN HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNİN SONUNA KADAR HUZÂ'A KABİLESİ

Nesepleri Amr b. Luhayy'a uzanan Huzâ'a kabilesi hem Cahiliye döneminde, hem de İslam tarihi sürecinde siyasi, sosyal, dini, iktisadi ve kültürel alanlarda önemli bir rol oynamıştır. Cahiliye döneminde Mekke'ye gelerek bu bölgeyi istila ettikten sonra Belkâ'dan kırmızı akikten yapılmış Hubel putunu getirerek Kâbe'nin içine yerleştirmek suretiyle Hz. İsmail'in tebliğ ettiği tevhid dinini bozan Huzâ'alılar, bölge halkını putperestliğe zorlayarak puta tapıcılığı hâkim bir inanç haline getirmişlerdir. İslâm'la müşerref olmadan önce de, sonra da Hz. Peygamber ile iyi geçinmiş ve gerektiğinde yardımlarını esirgememiş olan Huzâ'a kabilesi, Hudeybiye Barış Antlaşmasındaki önemli rolleriyle her zaman kendisinden söz ettirmiştir.

Anahtar Sözcükler

Câhiliyye, Kabile, Asabiyet, Kudâ'a, Huzâa, Curhûm, Bekr, Mustalîk, Hübel, Belkâ.

ABSTRACT

Name and Surname : Ali Dzhemal Musa
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : Islamic History
Degree Awarded : Master's Thesis
Page Number : IX + 101
Degree Date : .... /.... / 2013
Supervisor : Prof. Dr. Âdem Apak

Huzâ'a Tribe from It's Beginning to The End of Period of Prophet

Huzâa tribe, the lineage of which lies to Amr b. Luhay, has played an important role both in Jahiliyya period and during the history of Islam in many fields such as political, social, religious, economic and cultural ones. The Hudâas invaded Macca in the period of Jahiliyya and brought an idol made of red cornelian from Belkâ. They put it inside Kâba and ruined the monotheistic religion preached by Ismâil. They also forced local people to idolatry and made the worship of idols a dominant faith. The Hudâa tribe, both before and after their acceptance of Islam, has had good relations with the Prophet Muhammad and helped him in need. They have had an important role in Hudaybiya Peace Treaty.

Key Words

Jahiliyya, Tribe, Asabiyya, Kudâa, Huzâa, Jurhûm, Bakr, Mustalîk, Hobel, Belkâ

ÖNSÖZ

Genel olarak tarihte özel olarak ise İslâm tarihi hadiselerinde kabile yapısı her zaman etkisini devam ettirmiştir. Huzâ'a kabilesi de Mekke'yi istila etmek suretiyle şehrin idaresini Curhumlar'ın elinden almıştır.

Başlangıçtan Hz. Muhammed Döneminin sonuna kadar geçen süreci Huzâ'a kabilesini göz önünde bulundurarak yapılan bu çalışma, şüphesiz İslâm tarihi olaylarının gün yüzüne çıkarılması noktasında tek başına yeterli değildir. Çünkü genelde tarih, özelde İslâm tarihi hadiselerini tek bir kabileyi merkeze alarak – diğer kabileleri ve hadiseleri bir tarafa bırakmak suretiyle – açıklamağa çalışmak ilmi bir tutum olmaz. Bu türden indirgemeci bir yaklaşımı, ancak ideolojik veya resmi tarih telâkkilerinde müşahede etmek mümkündür. Bu sebeple Huzâ'a kabilesi konulu tezi, söz konusu olan tarihi hadiselerde kabile rolünün boyutu ve çerçevesinin tespit edilip yorum yaparak açıklanmaya çalışıldığı bir deneme olarak kabul etmek daha doğru olur.

Huzâ'a kabilesini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, genel olarak siyasi, sosyal ve kültürel tarih görüşü açısıyla sunulmağa çalışılmıştır. Ancak söz konusu olan mevzunun Arap edebiyatı ve siyaset bilimi gibi farklı ilimlerin kaynak yöntemleriyle de araştırılması ve bir bütün olarak kabilenin olaylardaki rolünün belirlenmesine ihtiyaç vardır. Aslında bu faaliyet, bütün İslâm tarihi süreci de göz önünde bulundurulduğunda, bir araştırmacının veya bir bilim dalının tek başına başarabileceği bir etkinlik değildir. Bundan dolayı bu çalışma da, farklı alanların bilgi ve metotlarından istifade ederek yeni bir boyut kazandırmayı amaçlamıştır.

Bu çalışma muhteva olarak önsöz, giriş ve üç bölümle sonuç kısmından meydana gelmektedir. Giriş kısmında tezin önemi, amacı, metodu, problemi ve kullanılan kaynaklardan söz edilmiştir. Birinci bölümde “*Huzâ'a*” kelimesinin etimolojik anlamına kavramsal çerçeveden temas edildikten sonra, Huzâ'a'nın nesebi ve asabiyetin öneminden bahsedilmektedir.

Araştırmanın ikinci ve asıl bölümünde, İslâm tarihi sürecinde Huzâ'a kabilesinin siyasi, sosyal ve kültürel hayattaki etkileri ve oynadıkları rolü üzerinde durulmaya

çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Huzâ'a kabilesi içinde öne çıkan ve meşhur olarak tanınan bazı şahıslar kısa bir şekilde ele alınmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmam sırasında tecrübelerini, destek ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, her aşamada yönlendirmeleriyle katkıda bulunan değerli danışman Hocam Prof. Dr. Âdem APAK'a, tecrübe ve bilgisiyle bana destek olan, kıymetli arkadaşım Dr. Kadir Recep MUHAMMED'e en kalbi duygularıyla teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca tezimdiki bazı şiirlerin kaynaklarını temin etmede ve bu şiirleri anlama noktasında aydınlatıcı fikirleriyle bana yol gösteren sevgili dostum Asan RUŞİD'e de şükranlarımı sunarım.

Bu arada yıllardan beri öğrenim görmemize vesile olan, maddi ve manevi desteği sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı'na gönülden minnettar olduğumu da ifade etmek isterim.

Sonuç olarak, çeşitli sıkıntılara maruz kalıp dini bilgiler edinme düşüncesiyle beni Türkiye'ye gönderen sevgili aileme de sonsuz şükranlarımı sunar ve Cenâb-ı Allah'ın kendilerine sağlık, afiyet, sabır ve şifa vermesini diliyorum.

Ali Dzhemal Musa

Bursa 2013

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPLARDA KABİLE-ASABİYET İLİŞKİSİ

VE HUZÂ'A'NIN KISA TARİHÇESİ

I. ARAP TOPLUMUNDA KABİLE VE ASABİYET	5
A. Kabile	5
B. Asabiyet	8
II. HUZÂ'A	11
A. Huzâ'a'nın Etimolojik Anlamı ve Kavramsal Çerçevesi	11
B. Huzâ'a'nın Nesebi	13

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM TARİHİ SÜRECİNDE HUZÂ'A

KABİLESİNİN SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL

HAYATTAKİ YERİ

I. HİCAZ BÖLGESİ	16
A. Mekke	17

B. Medine	19
C. Taif.....	21
II. HUZÂ'A KABİLESİ	21
A. Mekke'deki İlk Yıllar, İktidar Dönemi ve Savaş	26
B. Haşimoğullarıyla İlişkiler	34
C. Hz. Muhammed'le (s.a.v) İlişkiler.....	38
D. Mekke'nin Fethinde Huzaa'nın Rölü	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUZÂ'ALI MEŞHUR ŞAHSİYETLER

I. AMR B. LUHAYY	60
II. ÜMMÜ MA'BED	67
III. BÜDEYL B. VERKÂ EL-HUZÂÎ VE OĞLU ABDULLAH.....	75
IV. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS EL-HUZÂİYYE	78
V. BÜSR B. SÜFYÂN	83
VI. HİRÂŞ B. ÜMEYYE B. RABÎA EL-HUZÂÎ.....	88
SONUÇ	90
KAYNAKLAR	93

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
h.	: Hicrî
thk.	: Tahkik
tsh.	: Tashih
m.ö.	: Milattan Önce
sad.	: Sadeleştiren
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Basım tarihi yok
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
v.dğr.	: Ve diğerleri
y.y.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

İslâm tarihi hadiselerinde önemli bir yeri olan Huzâ'a kabilesinin siyasî, sosyal ve kültürel hayattaki rolünü tespit etmek, bu tezin amacını teşkil etmektedir. Kabilecilik anlayışının etkin olduğu Arap toplumunda, kabile bağlantıları ve kabileler arası ilişkiler dikkate alınmaksızın bu topraklarda olan sosyal hadiselerin ve kültürel gelişmelerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konması mümkün olmaz. Bu sebeple birinci bölümde kabile, aşiret gibi kavramların yanında özellikle asabiyet ve önemi ile ilgili bir fasıl açılmıştır.

Zaman, yer ve ilimlerin değişmesiyle farklı manalar yüklenen asabiyetin yeniden yoruma tabi tutulması, gündeme getirilmesi ve değerlendirme yapılması ihtiyacı, XVIII. ve XXI. Yüzyıl zaman zarfında yapılan çalışmalarca ortaya konmuştur. Bundan dolayı felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih gibi bilim dalları ve bunların yöntemlerini kullanarak asabiyet kavramı ve asabiyetin ortaya çıkmasıyla ilgili malumatın yeniden incelenip çağdaş bir yorumla değerlendirme yapılması gereklidir. Çünkü, kökü çok eskilere dayanan asabiyet, günümüz sosyo-politik sahalarında tesirini sürdürmekle birlikte, özellikle Arap Yarımadası, Orta Asya gibi kabile hayatının halen sürdürüldüğü coğrafi iklimlerde yaşayan topluluklarda belirli derecede devam ettirmektedir.

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de çeşitli ilim dallarında yapılan çalışmalarla çok geniş ve kapsamlı bir tedkîk sonucunda, sebep-sonuç ilişkisini kuran, tenkîdî bir zihniyet yansıtan eserler ortaya konmaktadır. Bu çalışmalarda bir kabilenin tarihi hadiselerdeki rolü irdelenmekte, bir coğrafi iklimin tarihte geçirdiği başkalaşım konu edilmekte, bazı kere ise, sosyo-politik ve dini açıdan bir periyod takdim edilmektedir.

Buna benzer araştırmalar yanı sıra, bazen bir kavramı merkeze alarak muayyen bir tarihi dönemi irdeleyen te'lifler de yayımlanmaktadır. Örneğin, dem Apak'ın, asabiyet kavramı merkezli, başlangıcından Emevilerin sonuna kadar geçen zaman zarfında asabiyetin etkin olduğu içtimai, siyasî, iktisad ve dinî sahalardaki rolü, etkinliği ve gücünü göz önünde bulundurmak suretiyle kaleme aldığı "*Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*"¹ isimli eseri, söz konusu olan meseleye bir örnek teşkil etmektedir. Bir başka örnek vermek gerekirse, Ramazan Altıntaş'ın "*Bütün Yönleriyle Cahiliye*"² isimli kitabı zikredilebilir. Yazar bu eserini sırf "Cahiliye" kavramını geniş ve kapsamlı bir şekilde açıklamak için kaleme almıştır. "Câhiliye başlı başına bir zihniyetin adıdır ve bu konu tanınmadan, insanın İslmi bir perspektif kazanması muhaldir" diyen Altıntaş, "Câhiliye'yi tanımak niçin önemlidir"?, "Câhiliye'nin İslâm'a etkisi nasıl olmuştur"? türünden sorular sorarak, özellikle İslâm biliminin kaynakları Kur'ân ile Hadis çerçevesinde söz konusu olan mevzuya bir açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu sebeple, tezin birinci bölümünde, özellikle asabiyet kavramı ve onun içtimai ve siyasi alanlarda etkinliğinden, kısaca söz edilmeye çalışılmış, bunun yanında "İslâm inancı ve onun Huzâ'a kabilesinde var olan asabiyet olgusu ile savaşı" ve "İslâm'ın başlangıcında bu kabilenin durumu ve İslâm'a olan bakışı" gibi başlıklar dikkate alınarak, asabiyetin dine yansımaları hususu üzerinde durulmuştur.

Çalışma, İslâm ncesi dönemden başlayıp, Hz. Muhammed Döneminin sonuna kadar geçen dönemi içine aldığı için, hemen her türlü İslâm tarihi eserini kaynak kabul etmiştir. Birinci derecedeki kaynakların tümünden söz etmek mümkün olmadığından, yalnız en mühim olanları örnek olarak göstermek yeterli bulunmuştur. Kendisinden faydalanılan ikinci ve üçüncü derecedeki kaynaklar hakkında, araştırmanın içinde, ilk geçtikleri sayfanın dipnotunda ve kitabiyat kısmında tanıtıcı bilgi verilmiştir. İslâm ncesi dönem hakkında, Cevâd Ali'nin telif ettiği *el-Mufessal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*³, Burhanuddin Dellu'nun eseri *Cezratu'l-'Arab Kable'l-İslâm*⁴, Neş'et

---

¹ dem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, 1. b., Düşünce Kitapevi Yay., İstanbul, 2004.

² Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Ribat Yay., Konya, 1996.

³ Cevâd Ali, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, 2. b., Beyrut, 1993.

⁴ Burhanuddin Dellu, *Cezratu'l-'Arab Kable'l-İslâm*, 2. b., Dâru'l-Frbi, Beyrut, 2004.

Çağatay'ın kaleme aldığı *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*⁵ ve Şemseddin Günaltay'ın yazmış olduğu *İslâm öncesi Araplar ve Dinleri*⁶, gibi eserlerden istifade edilmiştir. Vâkıdî'nin *Kitâbu'l-Meğâzî'si*⁷ ile İbn Hişâm'ın *es-Sîretu'n-Nebeviyye'si*⁸ gibi Meğâzî ve Siyer türü eserler, Hz. Muhammed (s.a.v) dönemiyle ilgili rivayetlerde kullanılan kaynaklardır.

Umumi tarih kitaplarından, İslâm tarihi araştırmalarının baş eseri sayılan Taberî'nin *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk'u*⁹ başta olmak üzere, İbnu'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih'i*¹⁰, ile Mes'ûdî'nin *Murûcu'z-Zeheb'i*¹¹, araştırmada kullanılmıştır. Bu eserlerden başka, Belâzurî'nin *Ensâbu'l-Eşraf'i*¹² ve tabakât kitaplarından İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtu'l-Kubrâ'sı*¹³ da araştırmanın önemli kaynaklarıdır.

Burada bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk* adlı eserinde kendisine ulaşan bütün rivayetleri olduğu gibi aktararak, rivayetler arasında herhangi bir tercih yapmamaktadır. Onun öyle yapmış olması iyidir denilebilir, şayet o kendine göre ayıklamaya gitseydi, belki de bir kısmın doğru olanı yanlış diye aktarabilir, bu bilgiler bize ulaşamayabilirdi. Onun için ister İslâm Tarihi, ister klasik İslâm Tarihi çalışmaları Taberî'siz olmaz denilebilir. Söz gelimi, "Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Beytu'l-Mâl" gibi çalışmalarda Taberî'nin referans olarak gösterilmemesi ya da en çok bir iki yerde kaynak olarak kullanılmasının, söz konusu araştırmanın gerektiği gibi yapılmadığı ve eksik kaldığını ortaya koymaktadır. Taberî'nin göz ardı

⁵ Neş'et Çağatay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı**, 2. b., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971.

⁶ Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, sad. M. Mahfuz Söylemez – Mustafa Hizmetli, 1. b, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997.

⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, **Kitâbu'l-Meğâzî**, I-III, thk. Marsden Jones, 3. b., Âlimu'l-Kutub, Beyrut, 1984.

⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik el Himyerî, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, I-IV, thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafız Şelebî, 3. b., Dâru Ahyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1971.

⁹ EbûCa'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk**, I-XI, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, 2. b., Dârus'-Suveydân, Beyrut, ts.

¹⁰ İbn Esîr, 'Izzuddîn Ebî'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed 'Abdu'l-Kerîm b. 'Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî, **el-Kâmil fi't-Târih**, I-XII, Dâru Sâdir, Beyrut, 1965.

¹¹ Ebî'l-Hasan Ali b. el-Huseyn b. Ali el-Mes'ûdî, **Murûcu'z-Zeheb**, I-III, thk. Muhammed Muhiyyu'd-DînAbdu'l-Hamîd, 4.b., Mektebetu's-Sa'âde, Mısır, 1964.

¹² Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, **Ensâbu'l-Eşraf**, I-XIII, thk. Suheyl Zukkâr-Riyâd Ziriklî, 1. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

¹³ İbn Sa'd, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim, **et-Tabakâtu'l-Kubrâ**, I-VIII, 1. b., Dâru Sâdir, Beyrut, 1968.

edilip direkt olarak İbnu'l-Esîr'in kullanılması da ayrıca bir eksiklikler. Bu sebeple araştırma aşamasında Taberî esastır ve mutlaka ona müracaat edilmelidir. Taberî, rivayetlerini verirken aynı zamanda hadîs râvîlerini sıralar gibi sıralama yapmaz, ama en son o rivayeti toplayan kişinin adını mutlaka bildirir. İbnu'l-Esîr ise, Taberî'nin bir bakıma özetini çıkarmış ve nisbeten daha sağlıklı rivayetleri eserine almıştır.

Bir olay hakkında birden fazla ve farklı rivayetlerle karşı karşıya kalınması, olayları tahlil etme noktasında her tarihçinin karşılaştığı en büyük problemi teşkil etmektedir. O derece ki, ara sıra rivayetler, aralarında çelişki doğuracak ve birbirlerini yadsıyacak kadar farklı olabilmektedir. Bunun nedeni tespit edilen rivayetlerin, taraflı kişiler tarafından da yapılmış olabileceği hususudur. Böyle bir sorunla karşılaşan tarihçinin üstleneceği görev ise, en doğru ve en tarafsız rivayeti bulmaya çalışmasıdır. Okuyucuya değerlendirme fırsatı vermek amacıyla araştırma sırasında farklı rivayetlere yer vererek bazı ölçütler belirleyip bunlar arasında tercih edilmiştir.

Son olarak, modern araştırmalar içerisinde yer alan, ve özel olarak Huzâ'a kabilesini konu edinmiş, Abdulkadir Feyyâd Harfûş tarafından ilim dünyasına sunulan "*Kabîletu Huzâ'a fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*"¹⁴ isimli eserde izlenen yöntemden bahsetmekte fayda vardır. Eser, ithaf, giriş, önsöz ve dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın her bölümü güncelleştirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Böyle yapmakla hedeflenen amaç, eserin daha anlaşılır hale getirilmesidir.

Çalışmanın birinci bölümde, Huzâ'a sözcüğünün etimolojik anlamı incelenmiş, kabile reisleri ve kategorilerine yer verilmiş, yerleşim alanları belirtilmiş, Câhiliye devrinde mensup oldukları dinler hakkında bilgi verilmiş, önemli şahsiyetlerle göbekleri üzerinde durulmuş, nesepleri etrafında çıkan ihtilaflara temas edilmiş ve diğer kabilelerle yaptıkları savaşlara değinilmiştir. İkinci bölümde, Huzâ'a kabilesi şairlerinden söz edilirken üçüncü bölümde ise, Huzâ'a'nın komutanları ve bilim adamlarından bahsedilmiştir. Son olan dördüncü bölümde ise, eserde kullanılan kavramlar, geçen şahıs isimleri ve müracaat edilen kaynaklar zikredilmiştir.

---

¹⁴ Abdulkadir Feyyad Harfûş, **Kabîletu Huzâ'a fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm**, 1. b., Dâru'l-Beşâir, Dimaşk, 1996.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPLARDA KABİLE-ASABİYET İLİŞKİSİ VE HUZÂ'A'NIN KISA TARİHÇESİ

I. ARAP TOPLUMUNDA KABİLE VE ASABİYET

A. Kabile

Arapça k.b.l kökünden türeyen ve "önüne almak, karşısına almak"¹ gibi anlamlara gelen kabîle sözcüğü, kafatasını oluşturan ve karşılıklı duran dört kemikten her birinin adıdır.² Yine aynı atadan gelen ve birbirine kan bağıyla bağlı bulunan büyük ya da küçük insan topluluğuna bu ad verilmiştir.³ Kabile kelimesi, Kur'an'da bir defa ve çoğul şekliyle kullanılmıştır:

"يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ."⁴

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli

¹ İbn Manzûr, a.g.e., C. XI, s. 536; el-Yasui el-Maluf, Maluf Luvis b. Nikola, **el-Muncid fi'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra**, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 2000, s. 1124.

² Casim Avcı-Recep Şentürk, "Kabile", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXIV, İstanbul, 1997, s. 30.

³ Apak, a.g.e., s. 1.

⁴ Hucurat, 49/13.

olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”

Arap topluluklarının büyüklükleri, sıralanmaları ve örnekleri konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte kabilenin şa'bdan küçük, aşîreden büyük olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Kabilenin yanında şa'b (bir defa ve çoğul şekliyle)⁶, fasîle (bir defa ve tekil şekliyle)⁷, aşîret (üç defa ve tekil şekliyle)⁸ ve raht (üç defa ve tekil şekliyle)⁹ terimleri Kur'an'da geçmekte, ayrıca Hz. Ya'kûb'un on iki oğlu ve onların soyundan gelen İsrâiloğulları'nın on iki kabilesi için esbât (dört defa ve çoğul şekliyle)¹⁰ kullanılmaktadır. Genelde Arap Yarımadası'nda kabileler çoğu zaman yer adı, kan bağıını beyan eden bir ifade, anne-baba adı veya ortak atanın adı ile isimlendirilmişlerdir. Rabia, Mudar, Evs, Hazrec, Hindef örneklerde olduğu gibi.¹¹ Bazan Huzâ'a kabilesi gibi bir hadise sebebiyeti dolayısıyla isimlendirildikleri de olmuştur.¹²

Kabileler arasında dayanışma, himaye ve yardımlaşma amacı güden ittifakların kurulması, kabile mensuplarının sayısı, mal varlığı ve nüfûzunu artırmak suretiyle kabilenin büyük bir o kadar da kuvvetli olmasını sağlayabilmek için yapılmıştır. Bu sebeple yapılan antlaşmaların adı çoğu zaman hilf olmuştur. Nitekim, Hz. Peygamber de aynı amaçla hilf denilen bir antlaşmaya katılmıştır.¹³ Bu tür ittifaklar, savunma amacına yöneliktir ve ilgili kabile mensupları bir araya gelerek, zayıf, korumasız ve madur kalmış kimseleri koruyacaklarına dair yemin etmek suretiyle gerçekleştirilir. Böyle

---

⁵ Şihâbuddîn Ahmed b. Abdulvehhâb en-Nuveyrî, **Nihâyetu'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb**, I-XVIII, C. II, Dâru'l-Kutub, Kâhire ts., ss. 284-286.

⁶ Hucurat, 49/13.

⁷ Mearic, 70/13.

⁸ Tevbe, 9/24; Şuara, 26/214; Mucadele, 58/22.

⁹ Hûd, 11/91-92; Neml, 27/48.

¹⁰ Bakara, 2/136, 140; Âli İmran, 3/84; Nisa, 4/163; A'raf, 7/160.

¹¹ Avcı Casim -Recep Şentürk, a.g.e., s. 30.

¹² Mahmûd Şükri Âlûsî, **Bulûgu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab**, I-III, C. III, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-İlimiyye, Beyrut, ts., s. 286.

¹³ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 140-143; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 128-129.

yapmakla kabileler tek kabile gibi olur ve birine yapılacak saldırı diğerine de yapılmış sayılır.¹⁴

Kabile başkanlarına seyyid, şeyh veya reis denilmiştir. Reisler, ağır görev ve sorumluluklara tabi olmalarına rağmen emretmekten çok hakemlik ile uğraşmaktaydılar. Onları, mühim olan mevzuları, kabile büyüklerinden oluşan mecliste, diğer kabile üyeleriyle tartışmak suretiyle karara bağlamışlar, hiçbir zaman kabile mensupları üzerinde mutlak bir otoriteye sahip olmamaktaydılar.¹⁵

Kabilenin düzenini korumak amacıyla, kabilenin kurallarını ve geleneklerini hiçe sayarak kabilenin şerefine leke sürenler ağır şekilde cezalandırılmış veya aile ve kabilesiyle bağları koparılmaktaydı. Bu durumda olan kimse, ancak başka bir kabile, aile veya şahıs tarafından himaye altına alınması durumunda kurtulabilmekteydi. Halî, tarîd veya laîn olarak isimlendirilen bu cezaya çaptırılan kimselerin durumları hac ve panayır mevsimlerinde açıkça ilan edilmekteydi.¹⁶

İçtimai, politik ve ekonomik yaşam koşulları altında hayatlarını sürdüren Araplar, kabile esasına dayalı bir toplum yapısına sahip olduklarından benliklerinde yer edinmiş asabiyet duygusunun etkisiyle nesep şecerelerini büyük bir hassasiyetle korumaktaydılar. "*Ensâb*" denilen bir ilim dalının meydana çıkması da, onların bu soy ağacını araştırmak amacını gütmekteydi. Ensâb bilim adamlarının nesep ile ilgili telif ettikleri kitaplara bakıldığında ensâb, ahbâr ve eş'âr bilgilerine birlikte yer verildiğini görmek mümkündür. Böyle yapılmasının sebebi de, bir kabilenin nesebini bilmek aynı zamanda o kabileye ait şiirler ile muhtelif malumat ve rivayetlerin de bilinmesi gerektiğidir. İlk dönemlerden itibaren kabileler ile alakalı muhtelif kitap ve risalelerin yazılmış olması, Arap yarımadasında yaşayan toplumların nesep şecereleri hakkında zengin bir literatürün ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir.¹⁷

---

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Nadir Özkoyumcu, "Hilf", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVIII, İstanbul, 1998, ss. 29-30.

¹⁵ Avcı Casım -Recep Şentürk, a.g.e., s. 30.

¹⁶ Corci Zeydan, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, I-IV, çev. Zeki Megamiz, C. IV, İstanbul, 1970, s. 33.

¹⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, "Neseb", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXXII, İstanbul, 2006, ss. 573-575.

Manevî kıymetlerin muhâfızı olan muazzam şairler yetiştirmek kabilede özel ve mühim bir yere sahip olmakla birlikte şan, şeref ve insandaki gurur duygusunu kabartan kaynağın kendisidir. Bilhassa kabile başkanının şair olması ise inanılmaz derecede sevindirici ve üstünlüğün niteliği olacak ki, böyle bir durum söz konusu olduğunda bayram yaparcasına sevinç gösterilerinin yanında şölene katılmak maksadıyla teşrif eden konuklar için yemekli, içkili bir ağırlama olur; örneğin devrin yüksek makamlara sahip şairlerinden Tağlib kabilesinden Cüşem kolunun reisi Amr b. Külsûm.¹⁸ Bir kısım şairler ise, hükümdarların yanında kalmak suretiyle mensup oldukları kabilelerinin menfaatlerini muhafaza etmişlerdir. Hassân b. Sâbit buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁹ Şairler, şiirleriyle ensabına, destanına, emsaline, mefahirine ve ahbarına söz söyletmezler. Zira onlar, kabilenin manevî koruyucularıdır.

B. Asabiyet

Arap toplumunda, bir topluluğun, kabilenin veya aşiretin fertlerinin her birini diğerine bağlı kılan ve belli olmayan bir zamanda ortaya çıkan herhangi bir dış tehlikeyi ortadan kaldırmak veya bir yere, araziye ve dolayısıyla güce, hâkimiyete sahip olabilmek için bir kimseye karşı doğrudan doğruya silahlı veya silahsız bir eylemde bulunmak, taarruz, tecavuz ve kötülük yapmak söz konusu olduğunda sözü edilen kimseleri harekete geçiren birlik ve dayanışma ruhuna asabiyet; ana ve özellikle baba tarafından aralarında kandaşlık bağı bulunan kişilerin oluşturduğu topluluğa ise, “*asabe*” denilmiştir. Kan bağı asabiyetin temelini oluşturduğundan, soy yakınlığı bulunanlar arasındaki sevgi, saygı ve mahabbet asabiyeti onlar nazarında daha da anlamlı kılmaktadır. Asabiyetin güçlenmesi ya da zayıflaması da soy birliğinin artıp artmamasına bağlıdır. Yani, bu yakınlık aileden başlamak suretiyle fasile, aşiret veya kabileye doğru yayıldıkça zayıflar, aileye doğru yayılması durumunda ise güçlenir. Güçlü olan asabiyete aslî, hakikî, gerçek asabiyet denilir. Zayıf olan asabiyete ise, kan bağına dayanmaması ve bir anlaşma veya kefalet gerekçesiyle gerçekleştirilmesi

---

¹⁸ Muharrem Çelebi, “Amr b. Külsûm”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. III, İstanbul, 1991, ss. 85-86.

¹⁹ Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVI, İstanbul 1997, ss. 399-402.

sebebiyle “*hükmi*” ya da “*itibarî*” asabiyet denilmektedir.²⁰

Asabiyetin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönünden bahsedilebilir; siyasi ve hukuki sahalardaki boşlukları doldurmak adına mal, mülk, can güvenliğini sağlamak asabiyetin olumlu yönlerindedir. Fasile, aşiret ve benzeri bir cemaatin çevresinde ikamet eden başka bir toplumun hak ve menfaatine göz dikerek şiddet uygulayıp el koymak suretiyle üstünlüğünü ifade etmeye çalışması ise, asabiyetin olumlu yanı olmakla birlikte diğer insanlara karşı işlenen bir suçtur. Cündeb b. Andeb et-Temîm’e atfedilen bir şiirde, bu tür asabiyet anlayışı, “*İster zâlim ister mazlûm olsun kardeşine yardım et*” tarzında ifade edilmiştir. Zaman içinde Arap atasözleri arasına da giren bu anlayış, yazılı olmayan bir yasa şeklinde kabul edilmiştir. Mezkur durum, Şair Asleb b. Abdullah’ın bir beytinde, “*Kardeşim bir topluluğa karşı haksızlık yapınca ben ona yardım etmeyeceksem haksızlığa uğrayınca da yardım etmem,*” olarak ifade edilirken başka bir şairin beytinde ise, “*Senin gerçek kardeşin seninle birlikte hareket eder; sen zâlim olursan o da seninle birlikte zâlim olur,*” şeklinde anlatılmış ve Câhiliye dönemindeki asabiyet anlayışına tipik bir örnek olmuştur.²¹

Kur’ân-ı Kerîm’de “*Asabiyet*” kelimesine rastlanmaz, fakat ona yakın bir mana ifade eden “*Hamiyye*” kelimesi geçmektedir.²² Ancak, bir topluluğu ifade eden “*usbe*” sözcüğü geçer.²³ Bunun yanı sıra asabiyetin esasını teşkil eden soy üstünlüğü ile övünmeyi ve dolayısıyla, kabilecilik ve kavmiyet davaları tamamıyla yasaklanmıştır.²⁴ Yine Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Şüphesiz ki, sizin ind-i ilâhîde en mükerrem olanınız en ziyâde müttakî olanınızdır*”²⁵ demek suretiyle takva dışında herhangi bir üstünlüğün olmadığı, samimi dindar ve ahlâkî hassasiyete özen gösteren kişiler olunması gerektiği, toplumlar arasında zuhûr eden çekişmeleri özellikle hak ve adalete uygun bir şekilde karşılıklı anlaşmak ve mutabık kalmak suretiyle ortadan kaldırılması lâzım geldiği ve dâima mağdurun yanında yer alınması icab ettiği türünden ifadeler, kolay anlaşılır bir

---

²⁰ Mustafa Çağrırcı, “Asabiyet”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. III, İstanbul, 1991, ss. 453-455.

²¹ Bkz. Apak, a.g.e., s. 33.

²² Feth 48/26.

²³ Yusuf, 12/8, 14; Nûr, 24/11; Kasas, 28/76.

²⁴ Tekâsür 102/1-8.

²⁵ Hucurat, 49/13.

biçimde müşâhede edilmektedir.²⁶ Buna ilâveten Kur’ân-ı Kerîm’de, Müslümanlara “*Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’ân’a) sınıksız sarılmaları*”²⁷ emredildikten sonra, Allah’ın İslâm’dan öncesi var olan asabiyetten kaynaklanan düşmanlıkları nasıl kardeşliğe dönüştürdüğü ve böylece onları bir ateş çukuruna düşmekten nasıl kurtardığı hatırlatılır. Başka bir âyette ise “*İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, kötülük ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın*”²⁸, emriyle bu anlayışı açıkça ortaya koymaktadır.

Hadîslerde ise, asabiyetin iç yüzü açıklanmakla beraber, onun İslâm’ın ruhuna uygun olmadığı açıklıkla ifade edilmiştir. Zira esas itibarıyla asabiyet, bir kişinin haklı olmadığına rağmen suç işleyen kavmine yardımda bulunmasıdır.²⁹ Cübeyr b. Mut’im’in rivayet ettiği ve Buhârî’nin Sahîh’i hâriç, Muslim’in Sahîh’i, Nesâî’nin Sunen’i, İbn Mâce’nin Sunen’i, Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i gibi hadîs esaslı belirli eserlerde birbirinden az bir farkla kaleme alınan hadîs metinlerinde, İslâm’dan evvel ve “*Câhiliye dönemi*” diye tabir edilen bir devirde var olan asabiyetin arka planı gösterilmiş ve Hz. Peygamber’in onun Müslümanlar arasında tekrar yer edinmesinin olabirliğinden duymuş olduğu endişe ifade edilmiştir. Söz gelimi, Cündeb İbn Abdillâh’ın (r.a), “*Müslüman cemaatten ayrılan ve itaat yolunu terketmiş olarak ölen kimsenin ölümü Câhiliye ölümüdür. Ümmetime karşı harekete geçerek Mü’min’in imânına saygı duymaksızın ve sözleşmeli bulunduğu kimseye karşı olan ahdine vefa göstermeksizin suçlusuyla suçsuzuyla bütün ümmetimi vurmaya kalkışan kimse benim ümmetimden değildir. Asabiyet duygusuyla öfkelenen, asabiyet uğruna savaşırken yahut asabiyet davası güderken körü körüne açılmış bir bayrak altında ölen kimsenin ölümü, Câhiliye Ölümüdür,*”³⁰ şeklinde rivâyet ettiği hadîs buna örnek olarak gösterilebilir. Bu duruma açıklık getiren başka hadîsler de mevcuttur. Muslim’in Sahîh’inde yer verdiği Câbir’in muhâcir ve ensâr’dan iki delikanlı arasında geçen hâdiseyi izâh eden rivâyetine de bakılırsa, Hz. Peygamber’in kaygısına işaret taşıdığı görülür. Nitekim, İslâm dîninin asabiyete karşı bakışımı az çok bilen bu gençlerin daha evvelki dönemlerinde olduğu gibi “*Yetişin ey Muhâcirler!*”, “*Yetişin ey Ensarlar!*” demek suretiyle kendi

---

²⁶ Hucurât 49/9-13.

²⁷ Âl-i İmrân, 3/ 103.

²⁸ Mâide 5/2.

²⁹ Ebû Dâvud, “**Edeb**”, 112.

³⁰ Muslim, “**İmâre**”, 53, Nesâî, “**Tahrîm**”, 28; İbn Mâce, “**Fiten**”, 7.

kavimlerine bu şekilde sığınıp onlardan yardım dilemelerine Rasûlüllah'ın (s.a.v) “*Bu ne hâl! Câhiliye davası mı?*” tarzında sorduğu soruyla, bu davranışlarından hiç de hoşnut kalmadığı açıkça görülür.³¹ Devamında, hâdisenin kahramanlarından, meydana gelen olayın arka yüzü ile alakalı ayrıntılarını öğrendikten sonra, “*Kişi zâlim de olsa mazlûm da olsa kardeşine yardım etsin*”³² şeklindeki meşhûr Câhiliye döneminden kalma atasözlerini tekrarlayarak, “*Zâlîme yardım, onun zulmüne karşı koymaktır,*”³³ olarak izah edip söz konusu olan mevzuya yeni bir mana ve anlam yüklemiştir. Süraka İbn Mâlik el-Cu’şem’in (r.a) anlattığına göre, asabiyetin müspet etkisi şudur: “*En hayırlınız, (zulme düşerek) günah işlemedikçe aşiretini müdafaa edendir.*”³⁴ Vâsile İbnu’l-Eska’nın (r.a) anlattığına göre ise asabiyet: “*Asabiyet, buyurdular, zulümde kavmine yardım etmemdir.*”³⁵ Bu hadîsi göz önünde bulundurmak suretiyle, bir kimsenin adavet beslemeksizin ve hakka riayet ederek soy yakınlarını her zaman gözetmesi lâzım geldiği, yahut tavsiye edilebilir bir davranış olacağını belirtip, bundan başka bir asabiyet davasının gütmesinin doğru olamayacağı söylenebilir.

II. HUZÂ’A

A. Huzâ’a’nın Etimolojik Anlamı ve Kavramsal Çerçevesi

Huzâ’a kabilesinin “*Huzâ’a*” şeklinde isimlendirilmesi, h.z.a kökünden türeyen huzâ’a sözcüğünün, “*birinin yürüyüşte arkadaşlarından ayrılıp geride kalması*”, manasına gelmesinden kaynaklanmaktadır. Huzâ’a sözcüğü, kavram olarak Kahtânîler’e mensup bir Arap kabilesinin ismi olduğundan doğrudan bu kabileyi de etkilemektedir. Zira, nasıl bir kişinin ismini yanlış okunduğunda başka biriymiş gibi algılanabiliyorsa,

³¹ Buhârî, “*Tefsir*”, 65; Müslim, “*Sıfâtî’l-Munâfikîne ve Ahkâmuhum*”, 50; Tirmizî, **Sünen**, 64; Ayrıca “*Ensar-Muhacir Kavgası*” için bkz. Mehmet Azimli, **Hz. Safvan b. Muattal**, Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları, Adıyaman, 2008, ss. 31-32.

³² Bkz. Apak, a.g.e., s. 33.

³³ Buhârî, “*Mezâlim ve’l-Gadab*”, 46.

³⁴ Ebu Davud, “*Edeb*”, 112.

³⁵ Ebu Davud, “*Edeb*”, 112.

söz konusu olan kabileyi de, başka bir kabileymiş gibi algılamak da mümkündür. Bu sebeple herhangi bir konuyla ilgili, herhangi bir sözcüğü, kavramı veya da teriminin doğru, düzgün ve sağlam bir şekilde okunması gereklilik arz eder. Aksi takdirde, okunan metnin, söylenen sözlerin, yanlış kullanılan kavramlar çerçevesinde anlaşılması muhtemeldir. Özellikle Arap dilinde, birbirine benzeyen kelimelerin okunması sırasında yaşanan sıkıntılar ve çekilen zorluklar herkesçe malum bir problemdir. Söz gelimi, Muhammed Hamidullah'ın kaleme aldığı "*İslâm Peygamberi*" isimli eserinde Kudâ'a ve Huzâ'a sözcükleri arasında telaffuz benzerliğinin aşırı derecede olduğu, Arap lehçelerinde bile bunların çoğu zaman karıştırıldığı³⁶ şeklindeki malumat sözü edilen problemi ortaya koyar. Muhammed Hamidullah'ın öğrencilerinden olan Salih Tuğ, tercümesini yaptığı bu eserde Huzâ'a kelimesini خذاعة şeklinde yazmıştır.³⁷ Mehmet Yazgan'ın tek cilt halinde tercüme ettiği söz konusu olan kitaba bakıldığında ise, sözcük خضاعة şeklindedir.³⁸ Arap diliyle telif edilen eserlerde ise, Huzâ'a'nın doğru yazılışı ve okunuşu خزاعة'dır.³⁹ Bu sözcüklerin, dolayısıyla söz konusu olan kabilelerin taşıdıkları isimlerden dolayı, Huzâ'a'nın Kudâ'a veya Kudâ'a'nın Huzâ'a olarak anlaşılması mümkün değildir. Zira, sözcüklerin son harfleri aynı diye, iki farklı kelimeyi aynıymış gibi okumak ve algılamak, dolayısıyla iki farklı kabileyi birbiriyle karıştırmak son derece yanlış bir tutumdur. Dîn (دين) ve Deyn (دين) sözcükleri söz konusu olsaydı, yukarıda bahsedilen karıştırılmanın olasılığı vardır. Oysaki Huzâ'a ve Kudâ'a sözcüklerin ilk harfleri tamamen farklıdır.

³⁶ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev. M. Said Mutlu, 3. b., İrfan Yay., İstanbul, 1967, s. 306.

³⁷ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I-II, çev. Salih Tuğ, C. I, 5. b., İrfan Yay., İstanbul, 1993, s. 460.

³⁸ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I-II, çev. Mehmet Yazgan, C. I, Beyan Yay., İstanbul, 2004, s. 385.

³⁹ Mustafa b. Şemsuddîn el-Ahterî, **Ahterî Kebîr**, I-II, C. I, İstanbul 1315, s. 273; Mevlût Sarı, **el-Mevârid**, Bahar Yay., İstanbul, 1980, s. 401; İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlu'd-Dîn Muhammed b. Mukerrem, **Lisânu'l-Arab**, I-XV, C. VIII, Dâru Sâdır, Beyrut ts., s. 70; İbrahim Mustafa ve diğerleri, **el-Mu'cemu'l-Vasît**, I-II, C. II, Çağrı Yay., İstanbul, ts., s. 720.

B. Huzâ'a'nın Nesebi

Sülâle, karabet, atalar zinciri manasına gelen neseb, ana veya baba tarafından soy bağlantısı hakkında bilgi veren ve akrabayı ifade eden bir terimdir. Aile bireylerini bir bütünü oluşturacak biçimde düğümleyen neseb, ailenin kendisine dayandığı en forslu istinatgâhtır. Oğul babasının bir parçası ve cüz'ü, baba da onun bir bölümüdür. Şefkat, merhamet ve yardım ile fertleri zirveye ulaştıran neseb, Allah'ın insanlara bahşettiği bunca nimetlerin sadece bir tanesidir. Neseb kelimesi Kur'ân'da iki yerde tekil, bir yerde de çoğul şekliyle geçmektedir:

"وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا."⁴⁰

"O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

"وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ."⁴¹

"Allah ile cinler arasında da nesep bağı kurdular. Oysa cinler de kendilerinin Allah'ın huzuruna getirileceklerini bilirler."

"فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ."⁴²

"Sûr'a üfürüldüğü zaman, (işte) o gün ne aralarında soy sop yakınlığı kalacak, ne de birbirlerini arayıp soracaklardır."

Huzâ'a kabîlesinin soyuna gelince, İslâm âlimleri bu noktada sâbit bir görüş birliği ortaya koymakta ihtilâfa düşmüşlerdir.

Ömer Rıza Kehhâle'ye göre Huzâ'a, Ezd kabilesinden; Ezd de Kahtânîlerdendir. Ezd'liler, Amr b. Rabîa oğullarındandır. Amr'ın soyu ise, Luhay b. Hârise b. Amr Muzeykiya'ya dayanmaktadır.⁴³

⁴⁰ Furkan, 25/54.

⁴¹ Sâffât, 37/158.

⁴² Mu'minûn, 23/101.

Kehhâle, Huzâ'a kabîlesinin nesebi hakkında diğer bilginlerin görüş ve tespitlerini şöyle sıralar: “*Ebu Ubeyd'in dediğine göre, Amr bütün Huzaalılarının babasıdır. Kadı İyad'ın söylediğine göre ise, Huzaa nesebi ile ilgili bilinen şey, Amr'ın Luhayy'in, Luhayy'in Kam'a'nın, Kam'a'nın İlyas'ın, İlyas'ın da Mudar'ın oğlu olduğudur. Nesebin zincirlemesi bu şekildedir, yani Amr'ın babasının amcası Âmir Kam'a'nın kardeşidir. İbn Abdu'l-Berr, bu kabilenin soyu ile alakalı haberler hakkında Enbâ adlı eserinde şöyle demiştir: Ulema Huzaa'nın nesebi konusunda ihtilafa düşmüştür. Lakin, daha sonra söz konusu olan ulemanın Huzaalılarının Amr b. Luhayy'in çocukları oldukları noktasında icmaya vardıklarını altını çizmek suretiyle belirtmeyi de ihmal etmemektedir. İbn İshak ve Mus'ab ez-Zuberi'nin dediklerine göre: Huzaa'nın nesebi Mudar'a dayanır, onların nesebi ise, Kam'a b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Ma'ad b. Adnan şeklindedir. Asbahani de, Makdisi'nin Kitâbu'l-Ensâb eserindeki Huzaa kabilesi ile alakalı malumata ek olarak şunları söyler: Huzaa'nın nesebinin Ka'b b. Amr b. Rabîa'ya, onun nesebi de Luhayy b. Hârise b. Amr Muzeykiya'ya dayanır. Luhayy ise, Ebu'l-Ensar'dır. İbn Dureyd'in İştikak'ında malumata göre ise, Huzaalılar Amr b. Luhayy oğullarından çoğalmışlardır. Ebu'l-Fida, Tarih'inde Ma'diyye ile Yemâniye'nin Huzaa'nın nesebi hakkında ulemanın ihtilafa düştüğünü kaydederek asıl nesebinin şu şekilde olduğu kanaatindedir: Ka'b b. Amr b. Luhayy b. Hârise b. Amr Muzeykiya b. Âmir b. Hârise b. İmrii'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzen b. El-Ezd. İbn Haldun'un rivayetine göre ise, Huzaa'nın nesebi Kam'a'ya dayanmaktadır.*”⁴⁴

Bütün bunlardan hareketle, kendi görüş ve tespitlerini sergileyen ulemanın büyük çoğunluğunun Huzâ'a kabîlesinin menşeyini Güney Arabistan'da yaşayan Kahtânîlere isnat ettikleri, bir kısmının ise zikri geçen kabilenin Adnânîlerin bir kolu olduğunu ileri sürdükleri sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁵ Mesela İbn Hazm *Cemherâtu Ensâbi'l-Arab* adlı eserinde Huzaa kabîlesinin soyunun Kam'a b. İlyas b. Mudar'a

⁴³ Ömer Rıza Kehhâle, **Mu'acemu Kabâili'l-Arabiyye**, I-V, C. I, 3. b., Dâru Muessesetir-Risâle, Beyrut, 1982, s. 338; F. Krenkow, “Huzâ'a”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XV, C. V/1, MEB Yay., İstanbul, 1977, ss. 622-624.

⁴⁴ Kehhâle, a.g.e., s. 338; Ayrıca bkz. Ahmet Önkal, “Huzâ'a”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 431; Krenkow, a.g.e., s. 624.

⁴⁵ İhsân Nass, **Kitâbu'l-Kabâili'l-Arabiyye**, I-II, C. II, 1. b., Darumuesseti'r-Risâle, Beyrut, 2000, ss. 562-565.

dayandığını, dolayısıyla Adnânîlerden geldiğinde şüphe bulunmadığını belirtir.⁴⁶ Zira, onun neseb şeceresi şu şekildedir: Kam'a b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Mead b. Adnân.⁴⁷

Huzaa kabilesinin nesebi hakkında birbirine zıt olan bu iki görüşü birleştirme çabasında olan rivayetler de bulunmaktadır. Belâzurî ve diğer bazı ulemanın yazdığına göre Kam'a b. İlyas, kardeşleriyle aralarında bir ihtilafın çıkması sebebiyle Yemen'e hicret ederek Ezd kabilesinin müttefiki olmuş, bundan dolayı da nesebi Ezd kabilesine dayandığı rivayet edilmiştir.⁴⁸ Bazı âlimlerin tespitlerine göre ise, Luhayy henüz küçük yaşta iken babası Kam'a'nın vefatı üzerine annesinin Yemenli Hârise ile evlendiği ve Hârise'nin Luhayy'ı evlat edindiği şekilde nakledilir.⁴⁹ Dolayısıyla iki yönden de soyun doğru olduğu düşünülebilir. Zira, kabileyi Kahtan'a bağlayan şecerinin Luhayy'ı evlat edinmesi itibarıyla Hârise'ye, Adnân'a bağlayan şecerinin ise onun öz babası olması hasebiyle Kam'a'ya dayandığı ifade edilir. Şu kadar var ki, bütün ulema Huzâ'a kabilesinin nesebinin Amr b. Luhayy'a dayandığı noktasında hemfikirdirler.

---

⁴⁶ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **Cemherâtu Ensâbi'l-Arab**, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyyeti, Beyrut, 1998, s. 235.

⁴⁷ İbn Hazm, a.g.e., s. 233.

⁴⁸ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yaha b. Câbir el-Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşrâf**, I, C. I, thk. Muhammed Hamidullah, 3. b., Dâru'l-Maârif, Kâhire ts., ss. 34-35; Nass, a.g.e., s. 562; İbn Abdirabbih, Ebû Ömer b. Ahmed b. Muhammed, **Kitâbu'l-İkdi'l-Ferîd**, I-VII, C. III, 3. b., Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire, 1965, s. 381.

⁴⁹ Önkâl, a.g.e., s. 431.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM TARİHİ SÜRECİNDE HUZÂ'A KABİLESİNİN SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATTAKİ YERİ

Arap Yarımadası'nda, çok eski dönemlerde Kahtânî ve Adnânîler yaşamaktaydı. Kahtânîlerin ana vatanı, Yemen'dir. Adnânîler ise, Araplarla karışmış ve Araplaşmış bir topluluk olmasından dolayı bunlara aynı zamanda Hicaz Arapları da denmekteydi. Kökü Kahtânîlere ve dolayısıyla Yemen'e uzanan Arabistan'ın en kuvvetli kabilelerinden biri olan Huzâ'a kabilesinin İslâm'dan evvel ve İslâm'ın ilk ortaya çıkış dönemleri ile daha sonraki İslâm tarihi süreçlerinde bu kabilenin sosyo-kültürel ve siyasi hayattaki oynamış olduğu önemli rollerinden bahsetmeden önce menşei olan Yemen bölgesi, Yemen bölgesinin de Hicaz bölgesinin sınırları içerisinde bulunması dolayısıyla Hicaz Bölgesi, ayrıca bu bölgeyi (Hicaz bölgesini) ele alırken de olmazsa olmazı Mekke, Medine, ve Taif ile bunların çevreleri hakkında detaylı bilgi vermek uygun görülmüştür.

I. HİCAZ BÖLGESİ

Hicaz bölgesi Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzanır; kuzey ve doğu sınırlarının nerede bittiği ihtilaflıdır. Tarihin ilk dönemlerinden

itibaren Hicaz, Suriye bölgesi ile Yemen'i birbirine bağlayan ana ticaret yolunun üzerinde yer alır. Yemen'den başlayıp Akabe körfezine ulaşan ticaret yolu, Mekke ile Medine'den geçmek suretiyle Akabe körfezini Akdeniz limanlarına bağlamaktadır. Hicaz bölgesinin en mühim kentleri şüphesiz ki Mekke, Medine ve Taif'tir. Bununla birlikte Arap yarımadasının en verimli ve değerli bölgeleri içine alan Hicaz bölgesi, Hz. Muhammed'in doğup yaşadığı ve vefat ettiği bölge olması, ayrıca bu bölgenin merkezi konumunda olan ve kendisinde Kâbe'yi barındıran kutsal Mekke'nin yer alması dolayısıyla İslâm tarihi açısından da son derece önemli bir mevkidir. Rasûlüllah'ın (s.a.v) dünyaya geldiği yüzyılda bu yer çok mühim bir ticaret merkezi konumundadır. Kâbe ise, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından inşa edilen, ve namazlarda yöneldiğimiz kible, aynı zamanda da tüm insanlar için yeryüzünde kurulan ilk mabet olması nedeniyle bu bölgeye ayrıca bir önem kazandırmaktadır.¹

Hicaz, her dönemde yabancıların dikkatlerini çekmişse de hiçbir zaman onların istilasına uğramamıştır. Bunun nedeni ise, Hicaz'ın dağlık bir yer ve yollarının da dar olması hasebiyle bölgeye askerî sevkîyatının çok zor olmasıdır. Bundan başka o zamana kadar Hicaz'ın ekonomik anlamda bir zenginliğine sahip olmadığından, orduya yapılacak masrafı bile karşılayamamakla birlikte zarara uğratacağı için Bizans ve Sasani gibi güçlü ve işgalci devletler, bu bölgeyi işgal etme teşebbüsünde bulunamamışlardır. Bu sebeple Hicaz halkı hemen hemen her devirde oldukça rahat yaşam sürdürmüş, soy ve diline yabancı unsurlar karışmadan orijinalliğini muhafaza edebilmiştir.²

A. Mekke

Mekke, doğu tarafındaki Ebu Kubeys dağı ile batı yönündeki diğer dağlar arasında güneye meyilli dar bir vadide, adı geçen dağın eteğinde bulunmaktadır. Bu vadi bir yay şeklinde aşağılarda Kızıldeniz'e doğru yönelmektedir. Burası Arabistan'ın Tihame ve Necid bölgeleri arasında bir set oluşturan Hicaz dağları'nın iki boğazının

---

¹ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, a.g.e., C. VII, ss. 167-169; Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, I-V, çev. Salih Tuğ, C. I, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1980, ss. 154-155.

² İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed'in Hayatı ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2001, s. 9; Günaltay, a.g.e, s. 29.

kesiştiği noktadır. Başka bir deyişle Mekke, Arap Yarımadası'nın batısında bulunan eski Hicaz bölgesinde ve Kızıldeniz'in doğusunda yer almaktadır. Tarih boyunca kutsallığı dolayısıyla Mekke'nin birçok ismi olmuştur. Mekke, Bekke, Ummu'l-Kura bunlardan bir kaçıdır.³ Kur'an'da "Bekke" ve "Mekke" isimleriyle anılmıştır:

"إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ."⁴

"Yeryüzünde yapılan gerçek anlamda ilk mabed Mekke'deki Kâbe'dir. Burası kutlu bir yerdir ve bütün insanlık için hidayet vesilesidir."

"وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ

بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا."⁵

"O, Mekke'nin (sınırlarının) ortasında (Hudeybiye'de) onlara karşı size zafer verdikten sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Çünkü Allah, ne yaparsanız hakkıyla görendir."

Mekke, İslâm tarihinde ve Müslümanlar nazarında daima önemli bir yere sahip olmuştur. Zira Hz. Peygamber Mekke'de doğmuş, büyümüş, evlenmiş, kendisine "Peygamberlik Görevi" burada verilmiş ve peygamberliğinin de on üç yılını yine burada geçirmiştir. Mekke, kendisinde Müslümanların namazlarını kırlarken kibleleri konumunda olan yöneldikleri Kâbe'yi barındırması dolayısıyla da her zaman dinî bir merkez olma hüviyetini korumuştur. Mescid-i Harâm, Safâ ve Merve adlı kutsal meşhur mekanlar burada bulunmaktadır. Bundan başka haccın menâsikinden bir kısmının yerine getirildiği Arafât, Müzdelife ve Minâ, Mekke çevresindedir. İslâm'ın beş şartından birisi olan hac, bizzat Mekke'ye gitmek suretiyle yerine getirilebilmektedir. Ayrıca Mekke çevresinde yılın belli zamanlarında panayırlar kurulması sebebiyle de ticari bir merkez konumunda olmuştur. Kâbe'nin dinî bir merkez oluşu ve Hicaz bölgesinin, Yemen-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunması bölgenin önemini daha da artırmıştır.

³ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, I-II, thk. Ruşdi Salih Melhas, C. I, 2. b, Dâru'l-Endülüs, Beyrut, 1969, ss. 5-6.

⁴ Al-i İmran, 3/96.

⁵ Feth, 48/24.

Kur'ân'da geçen Kureyş Suresinin birinci ayetinde de işaret edildiği gibi Mekkeliler ticaret maksatlı kışın Yemen'e, yazın ise Şam'a doğru olmak üzere senede iki yolculuk yapmaktaydılar. Bilhassa Kureyş kabilesi bu iki yolculukta kendi hayır ve bereketlerine yarayan birçok mal ve servet elde edebilmektyedi.⁶

B. Medine

Medine, Mekke'nin kuzeyinde yer almakla birlikte Suudi Arabistan'ın ikinci büyük şehridir. Medine şehri kuzey ve güneyde Uhud ve Ayr dağlarıyla, doğu ve batısında da Harra'larla dört bir taraftan çevrilidir.⁷ Eski adı Yesrib olup Medirra, Medirke, Meddiyne, Mezzine, Câbira, Mecbûre, Mahabba, Mahcûbe, Miskîne, Mahbûra, Tayyibe, Azrâ, Yenduru'd-Dâr, Dâru'l-Hicra, Medinetu'l-Munevvere de denmiştir.⁸ Kur'an'da ed-Dâr ve en eski ismi olan Yesrib isimleriyle anılmıştır:

"وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ..."⁹

"Onlardan önce Medine'yi yurt edinen ve imanı kalplerine nakşedenler, yanlarına hicret eden müminleri severler..."

"وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ..."¹⁰

"Ve onlardan bir taife (topluluk): "Ey Yesrib (Medine) halkı, sizin için (burada) duracak yer yok! Artık dönün..."

Hz. Peygamber'in h. 622 yılında Medine'den yaklaşık 450 km. uzaklığında bulunan Mekke şehrinden hicret etmek zorunda kaldığında, buraya hicret ettikten sonra bilhassa Müslümanlar nazarında kutsal, mübarek ve aydınlanmış şehir şeklindeki konumunu kazanmıştır. Ayrıca Medine'yi değerli kılan ve onun merkez haline

⁶ Cevâd Ali, a.g.e., C. IV, ss. 5-127; Sarıçam, a.g.e., s. 28.

⁷ İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Numeyrî el-Basrî, **Târîhu'l-Medîneti'l-Munevvere**, I-IV, tkh. Fehîm Muhammed Şeltût, C. I, y.y., ts., s.169.

⁸ Cevâd Ali, a.g.e., C. IV, ss. 128-129.

⁹ Haşr, 59/9.

¹⁰ Ahzab, 33/13.

dönüşmesini sağlayan diğer mühim bir husus da ticaret yapmak amacıyla Şâm ile Cezîre arasında mütemâdiyen gidip-gelen konvoylarının yolu üzerinde bulunmasıdır.¹¹

Şehrin en eski sakinleri Amâlîka kavmidir. Amâlîka dağıldıktan sonra, M. Ö. VI. yüzyılın başlarında Bâbil Kralı Buhtunnasr Kudüs'ü işgal etmiştir. Onun bu işgalinden sonra oradaki Yahudiler Bâbil'e zorla götürülmüştür. Esir olarak ülkesine götürüldükleri sırada kaçıp kurtulabilenler Hicaz bölgesine giderek Hayber, Vâdi'l-Kurâ, Fedek ve Yesrib gibi şehirlere yerleşmiştir. Hristiyanlık dininin Suriye'de yayılmasından sonra Romalıların sıkı takibine uğrayan Suriye ve Filistin'de ikamet eden Benî Kurayza, Benî Nadîr ve Benî Kaynukâ gibi Yahudi kabilelerin bazıları Hicaz'a göç edip Medine'ye yerleşmiştir. Buralara göç edip yerleşen ve uzun yıllar yaşayan Yahudiler Arap geleneğini benimsemiş, zamanla onlar gibi yemeğe-içmeye, konuşmaya-eğlenmeye ve giyinmeye başlamış, benzer isimler almışlardır. Başka bir deyişle akan zaman içinde Araplaşmışlardır.¹²

Bunlar yaşadıkları bölge bakımından genel olarak ticaret, silah, kuyumculuk, dokumacılık, demircilik, ziraat ve zirâî alet imalatı gibi işlerle meşgul olmuşlardır. Yahudiler, her zaman olduğu gibi buralarda da hassaten görkemli ve hususi mahallelerde ikamet etmeye özen göstermişlerdir. Bundan başka Ezd kabilesinin iki kolu olan Evs ve Hazrec kabileleri asıl vatanları olan Yemen'de Mârîb su bendinin yıkılmasıyla göç etmek zorunda kalmış ve nihayetinde Medine'ye gelerek hayatlarını burada devam ettirmişlerdir. Zamanla beraber Medine hâkimiyeti bu iki kabilenin eline geçince artık yerli sayılan Yahudiler bu durumlarından hoşlanmamakla birlikte beraberliklerinden doğan güçlerini zayıflatmak gayesini taşıyan çok zekice tasarlanmış bir kışkırtma meydana çıkartmak suretiyle onları birbirine düşürerek yaklaşık yüz yirmi sene boyunca savaşmalarını sağlamıştır. Bu iki kabile arasında olan hısmılık, ancak İslam'ın doğuşundan ve özellikle Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şehre hicretinden sonra sona erebilmiştir.¹³

---

¹¹ Fr. Buhl, "Medine", **İslam Ansiklopedisi**, I-XIV, C. VII, MEB Yay., İstanbul ts., ss. 459-471.

¹² Hitti, a.g.e., s. 156; Sarıçam, a.g.e., s. 14.

¹³ Cevâd Ali, a.g.e., C. IV, ss. 128-142, C. VI, ss. 511-543.

C. Taif

Mekke'nin 75 mil güneydoğusunda bulunan Taif, Suudi Arabistan'ın Mekke Bölgesi'nde Cidde ve Mekke'den sonra üçüncü büyük şehirdir. Bu mıntıkada genellikle Sakîf kabilesi oturmuştur. Havasının genel olarak serin olması nedeniyle yaz mevsiminde Mekkelilerin terlemeye, bitkinliğe ve yorgunluğa sebebiyet veren güneş ışınlarından gelen harareten kendilerini kurtarmak için başvurdukları bir sayfiye merkezi konumunda olmuştur. Bundan başka Utbe b. Rabî'a, Abbas b. Abdulmuttalib gibi pek çok Mekke'li orada muz, incir, nar, üzüm ve benzeri bağları, ayrıca da hayvanlarını otlatabilecekleri arazilere sahipmiş. Taif'te ikamet eden Sakîf kabilesi hayata tutunabilmek için çoğu zaman ziraat ve ticaretle meşgul olmuştur. Ziraattan elde ettikleri kuru üzüm ve kuru inci gibi mahsullerden şarap yapıp satmak suretiyle gelirlerini çoğaltmışlardır. İlave olarak Taif şehrinin deri sanayisiyle de meşhur olduğu hatırlatmak gerekir. Taif halkı bağ ve arazileri kafi görmeyip bunların yanında arıcılık da yapmışlardır. Başta Ebû Sufyân olmak üzere Kureyş tacirleri Tâif'te ürettikleri malları daha büyük karlar elde edebilmek maksadıyla Arap Yarımadası dışına ihraç etmişlerdir.¹⁴

Görüldüğü üzere İslâm'ın doğduğu sıralarda Hicaz'da bugünkü anlaşıldığı anlamda siyâsî bir birliktelik ve merkezî bir otorite söz konusu değildir. İçtimai nizamı oluşturmada kabileler ve gruplar aralarındaki mukavemet, asabiyet bağlılıkları ve güç dengesinin, kan bağına dayalı birleşik strüktürün, gelenek ve örfün, hakemlerin, kabile meclis ve başkanlarının, şehir eşrâfının önemli rolleri olmuştur.

II. HUZÂ'A KABİLESİ

Arabistan'ın en kuvvetli kabilelerinden biri olan Huzâ'a kabilesi, Mekke'ye gelmeden önce Hicaz bölgesinin sınırları içerisinde yer alan Yemen ve çevresinde bulunan mevkiilerde yaşamaktaydı. Ancak meşhur Mârib su bendinin yıkılacağı ve Seylü'l-Arim selinin gerçekleşeceği haberi kendilerine ulaşınca ne kadar istemeseler de,

---

¹⁴ Cevâd Ali, a.g.e., C. I, s. 208, C. IV, ss. 142-157; Hitti, a.g.e., C. I, s. 38, 154.

evlerini ve topraklarını terk ederek oralardan ayrılmış ve başka yerlere göçmek suretiyle yabancı bölgelerde, çok iyi tanımadıkları insanlarla yeni arkadaşlıklar ve dostluklar kurarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Artık kesin olarak yerleşebilecekleri başka bir toprak parçası aramak mecburiyetinde kaldıkları için yollara düşmüşlerdir. Yorulmuş ve yolculuğun meşakkatinden bezmiş olan Yemen kökenli Huzâ'alılar Mekke eteklerine vardıklarında, daha ileriye gitmekten vaz geçerek beraber çıktıkları diğer topluluklardan ayrılmış ve neticede geri kalmışlardır. Arkadaşlarının bir kısmı Şam'a doğru yollarına devam ederlerken, diğer bir kısmı da doğuya yönelip yolculuğun yorgunluğunu umursamadan daha iyi ve verimli toprak parçalarını bulmak maksadıyla Ummân'a kadar ilerlemişlerdir.¹⁵ Beraber çıktıkları kavimlerinden geri kaldıkları dolayısıyla Arapçada "ayrılıp kopanlar" anlamına gelen Huzâ'a sözcüğü onların hüviyeti mahiyetinde olmuş ve bundan sonra onlar hakkında konuşan herkes Huzâ'a, Huzâ'a kabilesi ya da Huzâ'alılar olarak zikretmiş, ifadesini öyle dile getirmiştir.¹⁶

Hazrec kabilesinden Avn b. Eyyûb el-Ensârî bu konuda şöyle der:

فلما هبطنا بطن مر تخزعت
خزاعة منا في حلول كراكر
حمت كل واد من تهامة واحتمت
بصم القنا والمرهفات البواتر.

*"Merrü'z-Zahrân bölgesinde konakladığımızda,
Huzâ'alılar, göçebe gruplar halinde bizden ayrıldılar.*

Tihâme'deki her vadiyi sivri mızrakları ve keskin kılıçlarıyla korudular".

Evs kabilesinden Ebu Mutahhar İsmail b. Râfî' el-Ensârî ise:

¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Hasen b. Dureyd, **Kitâbu'l-İştikâk**, I-II, tkh. Abdusselâm Muhammed Hârûn, C. II, 2. b., Mektebetu'l-Musennâ, Bağdat, 1979, s. 468.

¹⁶ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 13-14, s. 94; İbn Manzûr, a.g.e., s.70; Şihâbu'd-Dîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, **Mu'cemu'l-Buldân**, I-V, C. V, 5. b, Dâru Sâdır, Beyrut, 1957, ss.104-105; Abdülkâdir Feyyâd Harfûş, **Kabiletu Huzâ'a fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm**, 1. b., Dâru'l-Beşâir, Dımeşk, 1996, s. 37.

فلما هبطنا بطن مكة أحمدت
خزاعة دار الأكل المتحامل
فحلت أكاريسا وشتت قنابلا
على كل حي بين نجد وساحل
نفوا جرهما عن بطن مكة واحتبوا
بعز خزاعي شديد الكواهل.¹⁷

*“Mekke vadisine indiğimizde Huzâ'alılar,
Şölen ve kahramanlık yurdunu övdüler.*

*Oba halinde konakladılar,
Çöl ve kıyıda bulunan her kabileyi dağıttılar.*

*Mekke vadisindeki Cürhümlüleri kovup,
Güçlü Huzâ'a kabilesinin onuruna layık olarak yaşadılar.”*

Şeklinde bilgi vermek suretiyle bu kabilenin kahramanlık ve üstün vasıflara haiz olduğunu dile getirmeye çalışmıştır.

Şâir Hassân b. Sâbit ise, Huzâ'a kabilesinin Mekke'de kalışı, Evs ile Hazrec kabilelerinin de Medine'ye, Gassânilerin ise Şam'a göç edişleri aşağıdaki beyitlerde şöyle dile getiriyor:

فلما هبطنا بطن مر تخزعت
خزاعة منا في حلول كراكر
حموا كل واد من تهامة واحتموا
بصم القنا والمرهفات البواتر
فكان لها المربع في كل غارة
تشن بنجد والفجاج العوابر
خزاعتنا أهل اجتهاد وهجرة
وانصارنا جند النبي المهاجر
وسرنا فلما ان هبطنا ييشرب
بلا وهن منا ولا بتشاجر

¹⁷ İbn Kesîr, a.g.e., C. II, s. 187.

وجدنا بها رزقاً عدامل بقيت
فحلت بها الأنصار ثم تبوات
بنو الخزرج الخيار والأوس انهم
نفوا من طغا في الدهر عنها وذبيوا
وسارت لنا سيارة ذات قوة
يؤمنون نحو الشام حتى تمكنوا
يصييون فصل القول في كل خطبة
أولاك بنو ماء السماء توارثوا

وآثار عاد بالحلال الظواهر
بيثربها دارا على خير طائر
حموها بفتيان الصباح البواكر
يهودا بأطراف الرماح الخواطر
بكوم المطايا والخيول الجماهر
ملوكاً بأرض الشام فوق المنابر
إذا وصلوا ايمانهم بالمحاضر
دمشقاً بملك كابر¹⁸ بعد كابر

*Merru'z-Zahrân'a indiğimiz zaman, topluluğa katılma hususunda,
Huzâ'a kabilesi bizlerden ayrıldı.*

*Çok sert süngüler ve keskin kılıçlarla,
Tihâme'deki bütün vadileri koruyup müdafaa ettiler.*

*Bütün ganimet mallarının dörtte birini alma hakkı onlarındı,
Onlar Necid bölgesinde ve civarında akın düzenliyorlardı.*

*Bizim Huzâ'amız gayret ve hicret ehlidir,
Ensârımız ise muhacir Peygamberin ordusudur.*

*Ve yürüdük, İhtilaf ve zaafa düşmeden,
Yesrib'e indiğimiz zaman.*

*Orda eskiden kalma helal rızık ile beraber,
Ad kavminin kalıntılarını açıkça bulduk.*

¹⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân-ı Hassân b. Sâbit*, I-II, thk. Velîd Arafât, C. I, Dâru Sâdır, Beyrut, 1974, s. 483; İbn Dureyd, a.g.e., s. 468; el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 95-96; Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, I-XV, C. II, I. b, Mektebetu'l-Meârif, Beyrut, 1966, s. 187.

*Ensar geldi ve sonra,
En hayırlı yer olan Yesrib'e yerleştiler.*

*Evs ve Hazrec kabileleri burayı,
Sabahın erken vakitlerinde gençleri ile korudular.*

*O zaman orada azgınlık yapan Yahudileri,
Tehlikeli mızraklarıyla defettiler.*

*Ve bizim kuvvetli kafilemiz,
Develer ve atlar üzerinde topluca yürüdüler.*

*Şam'a gitmeye niyet ettiler ve nihayet,
Şam topraklarındaki minberler üzerinde hükümdarlıklar kurdular.*

*Toplantılara gittikleri zaman her konuşmalarında,
En güzel sözlerle onlara hitap ediyorlardı.*

*Onlar gerçek Araplardır,
Nesilden nesile Dımeşek'in idaresini miras aldılar.*

Bu on üç beyitlik şiir, aruz ölçülerinden tavil vezniyle yazılmış olup şiirin ilk iki beytinin Peygamber şairi Hassân b. Sâbit'e ait olduğu konusunda ittifak varken, diğer on bir beytin aidiyetinde ise ihtilaf söz konusudur. İhtilafıya rağmen bu on bir beytin, Yâkût adlı eserin yazarı Avn b. Eyyûb el-Ensârî el-Hazrecî'ye ait olduğu büyük bir olasılıkla düşünülmektedir. Yukarıda zikredilen şiirin kaynaklarının karşılaştırılması sonucunda bu kanaate varılmıştır.

A. Mekke'deki İlk Yıllar, İktidar Dönemi ve Savaş

Mekke şehri, geçmişte MÖ 2000'li yıllara kadar uzanan eski bir şehirdir. Her ne kadar kutsallığının Hz. Peygamber'in (s.a.v) burada doğmuş olmasından kaynaklandığı sanılsa da asıl kutsallığı Hz. İbrahim'e (a.s) dayanmaktadır. Hz. İbrahim'in ikinci eşi Hacer'den İsmail adında bir erkek çocuğu dünyaya geldiğinde ilk eşi Sare bu durumu kabullenemez ve Hacer ile İsmail'i yanından uzaklaştırmasını istemesi üzerine Hz. İbrahim (a.s) ikisini alarak Allah'ın kendisine bildirmesiyle bugün Mekke'nin bulunduğu alana getirip, onları buraya bırakmış ve geri dönmüştür. Çorak ve ıssız bir vadide yalnız kalan anne ve oğlu buraya yerleşmiştir. Zamanla ticaret için bu bölgeden geçen Arap kabilesi Cürhümlular, Hacer'in açtığı Zemzem adı verilen su kaynağının yaşanılır hale getirdiği bu yere yerleşerek şehrin ilk sakinleri olmuşlardır. Hz. İbrahim (a.s) daha sonra tekrar buraya gelir ve Allah'ın bildirmesiyle oğlu İsmaille Kâbe'yi inşa etmiştir. Bu zamandan itibaren Kâbe bir hac yeri olarak belirlenir ve Hz. İbrahim'e inananlarla Arap kabilelerin ibadet merkezi olmuştur. Huzaalılar Mekke'ye geldiklerinde şehrin ilk sakinleri olan ve iktidarı ellerinde bulunan mezkur Cürhüm kabilesi ile karşılaşmışlardır. Ebû Sâlih'in rivayet ettiğine göre Cürhümlular, iktidarda iken birçok hataya düşmek suretiyle yerli olsun olmasın herkesin nefretini üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Rivayet şöyledir:

لَمَّا طَالَتْ وِلَايَةُ جُزْهُمٍ ، وَاسْتَحَلُّوا مِنَ الْحَرَمِ أُمُورًا عِظَامًا ، وَنَالُوا مَا لَمْ يَكُونُوا يَنَالُونَ ،
وَاسْتَحَفُّوا بِحُرْمَةِ الْحَرَمِ ، وَأَكَلُوا مَالَ الْكَعْبَةِ الَّذِي يُهْدَى إِلَيْهَا سِرًّا وَعَلَانِيَةً ، وَكُلَّمَا عَدَا سَفِيَةً مِنْهُمْ
عَلَى مُنْكَرٍ وَجَدَ مِنْ أَشْرَافِهِمْ مَنْ يَمْنَعُهُ وَيُدْفَعُ عَنْهُ ، وَظَلَمُوا مَنْ دَخَلَهَا مِنْ غَيْرِ أَهْلِهَا ، حَتَّى دَخَلَ
رَجُلٌ مِنْهُمْ بِأَمْرٍ أَوْ الْكَعْبَةِ ، فَيَقَالُ : فَجَرَ بِهَا ، أَوْ قَبَلَهَا ، فَمَسَخَا حَجْرَيْنِ ، فَفَرَّقَ أَمْرُهُمْ فِيهَا ، وَضَعُفُوا
، وَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ، وَاخْتَلَفُوا ، وَكَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مِنْ أَعَزِّ حَيِّ فِي الْعَرَبِ ، وَأَكْثَرِهِمْ رِجَالًا ،
وَأَمْوَالًا ، وَسِلَاحًا ، وَأَعَزَّ عِزَّةً.¹⁹

¹⁹ el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 90.

“Cürhümlular zamanla insanlara kötü davranmakla birlikte Harem’in büyüklüğüne saygısızlık edecek kadar ileri gittiler. Dokunulmazlığını ihlal edip salim akla gelmeyecek türden muamelelerde bulundular. Harem’in hürmetini hiçe sayarak Kâbe’ye hediye edilen eşyayı gerek gizli ve gerekse açıktan yağmaladılar. Her ne zaman onlardan beyinsizin biri bir kötülük işleyecek olsa, eşraftan onu koruyacak biri bulunurdu. Şehri ve Kâbe’yi ziyaret etmek üzere gelen yabancılara zulmettiler, bu kötülükleri kâfi görmeyip onlardan biri bir gün karısıyla Kâbe’nin içine girdi ve onunla öpüştü, ya da onunla zina etti de büyük günah işledi. Bu günahları sebebiyle Allah onların vücutlarını taşa döndürdü. Bundan sonra Cürhümlular ayrılığa düştüler ve zayıfladılar, idari bakımdan aralarında münakaşalar çıktı ve ihtilaflar meydana geldi. Oysaki bundan önce onlar Araplar içerisinde en şerefli, en kalabalık, en zengin ve silah bakımından en kuvvetli bir topluluk idiler.”

Cürhümlular bu halde iken Mekke ile civarı hem kendileri, hem de beraberlerinde getirdikleri koyun, keçi, at ve deve gibi davarları için uygun gören Amr b. Luhayy, Cürhüm kabilesinden ileri gelenlere bir muhbir gönderip, kabilenin keşif görevlileri ikamet edebilecekleri uygun bir yer buluncaya kadar bölgede geçici olarak kalabilmeleri için izin istemek üzere göndermiştir. Elçi sıfatıyla gönderilen Sa’lebe b. Amr b. Âmir şu hitapta bulunmuştur:

يَا قَوْمُ ، إِنَّا قَدْ خَرَجْنَا مِنْ بِلَادِنَا ، فَلَمْ نُنْزِلْ بَلَدًا إِلَّا فَسَحَ أَهْلُهَا لَنَا ، وَتَرَخَرُوا عَنَّا ، فَتُقِيمُ
مَعَهُمْ ، حَتَّى نُزِيلَ رُؤَادَنَا ، فَيَزْتَادُونَ لَنَا بَلَدًا يَحْمِلُنَا ، فَافْسَحُوا لَنَا فِي بِلَادِكُمْ حَتَّى نُقِيمَ قَدْرَ مَا
نَسْتَرِيحُ ، وَنُزِيلَ رُؤَادَنَا إِلَى الشَّامِ ، وَإِلَى الشَّرْقِ ، فَحَيْثُمَا مَا بَلَعْنَا : إِنَّهُ أَمْثَلُ ، لِحِقْنَا بِهِ ، وَأَرْجُو أَنْ
يَكُونَ مَقَامَنَا مَعَكُمْ يَسِيرًا.²⁰

“Ey kavim! Bizler memleketimizden çıktık. Buraya gelirken hangi memlekette konakladıysak oranın ahali bizlere yer açıyor, biz de gözcülerimiz yerleşebileceğimiz yeni bir yer buluncaya kadar orada onlarla beraber kalıyorduk. Sizler de bize, bu memleketinizde istirahat edecek kadar kalmaya müsaade ediniz. Biz, gözcülerimizi

²⁰ el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 93.

bizler için yeni bir memleket bulmak üzere Şam ve Irak tarafına göndereceğiz. Onlar dönünce buradan ayrılacağız. Sizinle beraber burada az bir zaman kalacağımızı umuyorum.”

Cürhümlular, Huzâ'a kabilesinin çok kalabalık bir kabile olduğunu bildikleri ve yabancılara tahammülleri kalmadığı için kendilerini büyük görüp Amr b. Luhayy'ın teklifini şiddetle reddetmişlerdir. Cevapları şu olmuştur:

لَا وَاللَّهِ ، مَا نُحِبُّ أَنْ تَنْزِلُوا مَعَنَا ، فَتُضَيِّقُونَ عَلَيْنَا مَرَاتِعَنَا ، وَمَوَارِدَنَا ، فَارْحَلُوا عَنَّا حَيْثُ أَحْبَبْتُمْ ، فَلَا حَاجَةَ لَنَا بِجَوَارِكُمْ.²¹

“Vallahi hayır! Burada bizimle beraber kalmanızı istemeyiz. Bizim topraklarımızı ve meralarımızı daraltırsınız. Bizden uzaklaşın ve istediğiniz yere gidin. Sizin komşuluğunuza ihtiyacımız yoktur.”

Onların bu cevabı Amr b. Luhayy'ın hoşuna gitmemiş olacak ki, bu sefer daha sert bir üslupla belli bir süre için Merru'z-zahrân'da (bugünkü adıyla Vâdi-i Fâtıma'da) kalması icap ettiği ifade etmiştir. Sa'lebe b. Amr b. Âmir adındaki elçisini göndererek şunları iletmesini emretmiştir:

أَنَّهُ لَا بُدَّ لِي مِنَ الْمَقَامِ بِهَذَا الْبَلَدِ حَوْلًا ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيَّ رُسُلِي الَّتِي أَرْسَلْتُ ، فَإِنْ تَرَكَتُمُونِي طَوْعًا ، نَزَلْتُ ، وَحَمِدْتُكُمْ ، وَأَسَيْتُكُمْ فِي الرَّغِي ، وَالْمَاءِ ، وَإِنْ أَيْبَيْتُمْ ، أَقَمْتُ عَلَى كُرْهِكُمْ ، ثُمَّ لَمْ تَزْعُمُوا مَعِيَ إِلَّا فَضْلًا ، وَلَنْ تَشْرَبُوا إِلَّا رَنَقًا. وَإِنْ قَاتَلْتُمُونِي قَاتَلْتُكُمْ ، ثُمَّ إِنْ ظَهَرْتُ عَلَيْكُمْ سَبِيثَ النِّسَاءِ ، وَقَتَلْتُ الرِّجَالَ ، وَلَمْ أَتْرُكْ أَحَدًا مِنْكُمْ يَنْزِلُ الْحَرَمَ أَبَدًا.²²

“Gönderdiğim gözcüler dönünceye kadar bu beldede kalmak zorundayım. Eğer kendi isteğinizle burada kalmama izin buyurursanız ne ala, sizi överim, meralarınız ve sularınıza adilce ortak olurum. Ve fakat yine kibirlenir de beni kovmaya kalkışırsanız eğer o zaman istemediğiniz halde kalırım da sonra ancak artıklarımızı yer, bulanık su

²¹ el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 93.

²² el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 93.

içersiniz. Yok, eğer benimle savaşmaya karar verirsiniz bilin ki, ben de sizinle savaşırım. Galip geldiğim takdirde erkeklerinizi öldürür, kadınlarınızı esir ederim. Kurtulanlarınız olursa eğer, hiçbir kimsenin asla Harem'e girmesine müsaade etmez, bulduğum yerde öldürürüm.”

Huzâ'alılar şehre gelmeden bir süre önce Mudâd b. Amr b. el-Hâris b. Mudâd b. Amr, Cürhümluların kötülük yapmakta çok ileri gitmiş olmaları sebebiyle kendilerine bir konuşma ile nasihatte bulunmuştur. Söz konusu konuşmanın metni şöyledir:

يَا قَوْمَ ، أَبْقُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ ، وَرَاقِبُوا اللَّهَ فِي حَرَمِهِ ، وَأَمْنِهِ ، فَقَدْ رَأَيْتُمْ ، وَسَمِعْتُمْ مَنْ هَلَكَ مِنْ صَدْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ قَبْلَكُمْ : قَوْمَ هُودٍ ، وَقَوْمَ صَالِحٍ ، وَشُعَيْبٍ ، فَلَا تَفْعَلُوا ، تَوَاصُلُوا ، وَتَوَاصُوا بِالْمَعْرُوفِ ، وَانْتَهُوا عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَلَا تَسْتَخْفُوا بِحَرَمِ اللَّهِ تَعَالَى ، وَبَيْتِهِ الْحَرَامِ ، وَلَا يَغُرَّنْكُمْ مَا أَنْتُمْ فِيهِ مِنَ الْأَمْنِ ، وَالْقُوَّةِ فِيهِ ، وَإِيَّاكُمْ وَالْإِلْحَادَ فِيهِ بِالظُّلْمِ ، فَإِنَّهُ بَوَازٌ ، وَإِيْمُ اللَّهِ ، لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّهُ مَا سَكَنَهُ أَحَدٌ قَطُّ فَظَلَمَ فِيهِ وَالْحَدَّ ؛ إِلَّا قَطَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ دَابِرَهُمْ ، وَاسْتَأْصَلَ شَأْفَتَهُمْ ، وَبَدَّلَ أَرْضَهَا غَيْرَهُمْ ، فَاحْذَرُوا الْبَغْيَ ، فَإِنَّهُ لَا بَقَاءَ لِأَهْلِهِ ، قَدْ رَأَيْتُمْ ، وَسَمِعْتُمْ مَنْ سَكَنَهُ قَبْلَكُمْ مِنْ طَسِمٍ ، وَجَدَيْسٍ ، وَالْعَمَالِيقِ ، مِمَّنْ كَانُوا أَطْوَلَ مِنْكُمْ أَعْمَارًا ، وَأَشَدَّ قُوَّةً ، وَأَكْثَرَ رِجَالًا ، وَأَمْوَالًا ، وَأَوْلَادًا ، فَلَمَّا اسْتَخَفُوا بِحَرَمِ اللَّهِ ، وَالْحَدُّوا فِيهِ بِالظُّلْمِ ، أَخْرَجَهُمُ اللَّهُ مِنْهَا بِالْأَنْوَاعِ الشَّتَّى ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَخْرَجَ بِالذَّرِّ ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَخْرَجَ بِالْجَدْبِ ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَخْرَجَ بِالسَّيْفِ ، وَقَدْ سَكَنْتُمْ مَسَاكِينَهُمْ ، وَوَرِثْتُمْ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ، فَوَقِّرُوا حَرَمَ اللَّهِ ، وَعَظِّمُوا بَيْتَهُ الْحَرَامَ ، وَتَنَزَّهُوا عَنْهُ ، وَعَمَّا فِيهِ ، وَلَا تَظْلَمُوا مَنْ حَلَّهُ وَجَاءَ مُعَظَّمًا لِحُرْمَاتِهِ ، وَآخَرَ جَاءَ بَائِعًا لِسِلْعَتِهِ ، أَوْ مُرْتَعِيًا فِي جَوَارِكُمْ ، فَإِنَّكُمْ إِنْ فَعَلْتُمْ ذَلِكَ ، تَخَوَّفْتُ أَنْ تَخْرُجُوا مِنْ حَرَمِ اللَّهِ خُرُوجَ ذُلِّ وَصَعَارٍ ، حَتَّى لَا يَقْدِرَ أَحَدٌ مِنْكُمْ أَنْ يَصِلَ إِلَى الْحَرَمِ ، وَلَا إِلَى زِيَارَةِ الْبَيْتِ ، الَّذِي هُوَ لَكُمْ حِزْبٌ وَأَمْنٌ ، وَالطَّيْرُ وَالْوَحُوشُ تَأْمَنُ فِيهِ.²³

²³ el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 91.

“Ey kavmim! Kendinize geliniz. Allah’ın Harem’inde, Harem’inin hakkına ve emniyetine riayet etmekte Allah’tan sakının. Sizden önce Hûd, Sâlih ve Şuayb’ın kavimlerinin helak olduğunu duymuş ve görmüşsünüzdür. Böyle yapmayın; birbirinize sarılın; birbirinize tavsiyede bulunun. İyilikleri tavsiye edip kötülüklerden sakındırın. Allah’ın Harem’ine ve Beyt’ine saygısızlık etmeyin. İçinde bulunduğunuz emniyet ve sahip olduğunuz maddi kuvvet sizleri kibirli etmesin. Bu topraklar üzerine zulüm yapmak suretiyle taşkınlık yapmaktan sakının. Zira zulüm insanları yok olmaya götürür. Allah’a yemin ederim ki, -sizin de bildiğiniz gibi- Allah burada kalıp da zulüm yapanların köklerini mutlaka kesmiş ve onların yerine başkalarını getirmiştir. Allah’tan sakının. Çünkü Harem ahali için burada devamlı olarak kalmak diye bir şey söz konusu değildir. Bu beldede bundan evvel sizlerden daha kalabalık, daha zengin ve daha uzuz ömürlü olan Tasım, Cedîs ve Amâlik kavimlerinin durumlarını duymuş ve görmüşsünüzdür. Onlar Allah’ın Harem’ine saygısızlıkta bulundular, orada zulüm yapmışlardı, doğru inançtan ve gerçek imandan sapmışlardı da Allah onların her birini başk başka şekillerde Harem’den çıkarıverdi. Bir kısmını karanlık vasıtasıyla, bir kısmını da kılıç zoru ile buradan çıkardı. Sizlerde onların yerlerinde oturuyorsunuz, onlardan sonra Harem’e sizler varis oldunuz. Allah’ın Harem’ine saygıda bulunun. Beyt’ine de tazim edin. Harem’den ve Harem içinde bulunan mukaddes varlıklardan uzakta durun. Harem’e girenlere ve Allah’ın saygı gösterilmesi gereken kutsal yerlerine saygı göstermek için gelenlere, veya Harem içinde birşeyler satmak isteyenlere, veya civarında oturmaya rağbet edenlere zulüm etmeyiniz. Eğer bunları yaparsanız zillet va hakaretle Allah’ın Harem’inden çıkarılacağınızdan korkuyorum. Hatta o derece ki, sizden hiçbir kimse ne Harem’e girmeğe, ne de sağınıacak kaleniz ve emniyet yeriniz olan, kuşlar ve vahşi kuşların bile emniyet yeri bulunan Beytullah’ı ziyaret etmeye gücünüz yetmeyecek.”

Bu konuşmasının bir yerinde “bu zalimliğinizden vaz geçmezseniz eğer Allah mutlaka sizi buradan çıkaracak ve yerinize başkalarını getirir” şeklinde bir ifadesi vardır. Cürhümlular, onun böyle bir nasihatte bulunduğunu bilmeleri sebebiyle aldıkları karar hakkında endişeye kapılmışlardır. Ve fakat Amr’ın bu apaçık tehdidini de gururlarına yediremeyip harp konusunda birleşerek hazırlanmaya başlamışlardır. Huzâ’alılar Cürhüm kabilesinin ileri gelenlerinin almış oldukları bu kararlarından hiç de

hoşnut kalmamıştır. Kalabalık bir topluluk olmaları nedeniyle korkup çekinecek bir şeyleri olmadığından savaştan çekinmemişlerdir. Bu muharebe sonunda Curhumlular perişan olmuş, korktukları başlarına gelmiştir. İktidarı ellerinden giden Curhumlular artık istedikleri gibi hareket edemeyeceklerini, Mekke yönetimini ellerinde bulunduramayacakları gibi yetkiyi Huzâ'alılara bırakmak zorunda kaldıklarını anlamışlar ve bu sefer kendileri ikamet edebilecekleri bir toprak parçası aramak üzere yola çıkmışlardır. Böylelikle Huzâ'alılar hem ikamet edebilecekleri mekân bulmuş, hem de Mekke gibi görkemli ve tarihi çok eskilere dayanan kutsal bir mevkiinin sahibi olmuş, iktidara gelmişlerdir. Cürhümluların reddiyesi onları çok kızdırmış olacak ki, savaşta tarafsız kalmış bazı aileleri bile bölgeden kovup çıkarmışlardır. Ancak olaya karışmamış Hz. İsmail (a.s) soyundan gelen ve sayıları çok da fazla kabarık olmayan bir avuç Mekke sakinlerine, faziletli ve şerefli bir soydan gelmeleri sebebiyle dokunmak istememişler, kalıp gitmekte kendilerine serbestlik tanımışlardır.²⁴

Huzâ'alılar iktidara geldiklerinde, kendilerinden önceki iktidarın Mekke'yi ziyaret ile Ka'be'yi tavaf konusundaki kural ve uygulamalarından daha farklı ve değişik prensipler getirmişlerdir. Konuyla alakalı kaynaklara başvurulduğunda, Mekke'deki fetişizmin ortaya çıkışının bunlar zamanında gerçekleşmiş olduğunu görülür. Başkanları Amr b. Luhayy, Kâbe'nin içine ve çevresine çok sayıda put yerleştirerek İbrahim (a.s) dininin bozulmasına ve puta tapıcılığın yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Hatta herkesin evinde en az bir putun bulunması gerekliliği yönündeki kuralı icat etmiş ve bu konuda konulan kaidenin de uygulanıp pratiğe dökülebilmesi için gerekli talimatı vermiştir. Yine rivayetlere göre Amr b. Luhayy ticaret amacıyla gittiği Filistin'deki Meâb şehrinde oturan Amâlikîlerin puta taptıklarını görüp çok etkilenmiş ve kendisine de bir putun verilmesi için ricada bulunmuştur. Amâlikîler kendisiyle ticaret yapmaktan memnun kaldıklarından dolayı hediye olarak kırmızı akikten yapılmış ve Hubel diye anılan büyükçe bir putu kendisine hediye etmişlerdir. O da putu alıp Mekke'ye getirmiş ve Ka'be'nin içine dikmiştir. Diktikten sonra da şehir ahalisini Ka'be'nin etrafında toplayıp, getirmiş olduğu bu yeni cansız varlığının bundan böyle yönetimi altında bulundurduğu Mekke sakinlerinin onlar ile gerçek güç arasında aracı olduğu,

---

²⁴ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 14-15; el-Ezrakî, a.g.e., C. I, 93.

dolayısıyla yerdeki ilahları olduğu ve gökteki ilahlarıyla bağ kurmak istiyorlarsa Hubel'e yönelmeleri lazım geldiği için bundan sonra ilahlarının Hubel olduğu, Hubel ile her yerden bağ kurabilmek için de herkesin eli altında tabiri caizse küçük Hubelcikler olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kararın yeni bir kural olduğunu ve herkes tarafından uygulanması gerektiği, aksi takdirde cezaya çarptırılacağını ifade ettikten sonra Hubel'e nasıl tapılacağını kendilerine öğretmiştir. Bu yeni kuralın uygulanmasını daha da cazibeli hale getirmek için Ka'be'nin içini süsleme ve dış duvarlarını pahalı kumaşlardan yapılmış perdelerle kaplamada hiçbir masraftan kaçınmamıştır.²⁵

Kureyş reisi ve aynı zamanda Hz. Muhammed'in atalarından olan Kusay b. Kilâb, Kâbe muhafızı Huzâ'alı başpapaz Huleyl b. Hubşiy'e'nin kızı Hubbâ bint Huleyl ile evlenmiştir. Kayınpederi olan Huleyl'in yaşlılığı dolayısıyla iş görme yetisi sifıra düşünce ve görevlerini gerektiği gibi yapamaz hale gelince Kâbe'nin anahtarlarını kızı Hubbâ'ya vermek suretiyle yapmakta olduğu işi bırakmak zorunda kalmıştır. Bu şekilde Kusay eşi aracılığıyla sahip olduğu anahtarlarla Kâbe'yi açıp kapatmaya başlamıştır. Huleyl'in vefat etmesiyle birlikte Kusay, eline geçirdiği anahtarları beline takarak bundan böyle Ka'be yönetiminin kesin bir şekilde kendisine ait olduğunu fiilen göstermiştir. Huzâ'alılar bu durumdan hiç mi hiç hoşlanmamış olacaklar ki, Kâbe yönetiminin kendilerine ait olduğunu ifade ederek Kusay b. Kilâb'ın anahtarlarıyla birlikte Kâbe yönetimini Huzâ'a kabilesine teslim etmesini istemişlerdir. Bu isteklerinden Kusay hoşnut kalmadığı gibi işin içinden ıslanmadan kuru çıkabilmenin çaresini bulmaya başlamıştır. Bulduğu en başarılı çare Huzâ'lılarla savaşmaktır. Kendi başına Huzâ'alıları mağlup edemeyeceğini bildiği için hem Kudâ'a, hem Esed kabilelerinden yardım istemiştir. Onlar da bu çağrısına olumlu yanıt vererek Huzâ'a kabilesinin yönetimine bir son vermekte kesin bir sonuç elde etmek maksadıyla ortak olmuşlardır. Sonunda Kusay ile Huzâ'alılar arasında diplomatik ilişkiler kesilerek harp ilan edilmiş ve böylelikle giriştikleri silahlı mücadelenin başlamasına yol açılmıştır.

---

²⁵ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 78-91; el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 65, 88, 116-117, 166; Ahmed b. Ebî Ya'kûb el-Abbâsî el-Ya'kûbî, **Târîhu'l-Ya'kûbî**, I-II, C. I, Dâru Sâdır, Beyrut, 1960, s. 254; Abdurrahman es-Suheylî, **er-Ravdu'l-Unuf fi Şerhis-Sirati'n-Nebeviyyeti li-İbni Hişam**, I-VII, thk. Abdurrahman el-Vekîl, C. I, I. Baskı, Dâru'l-Kutubil- Hadîseti, Kahire, 1967, s. 350, 364; Sarçam, a.g.e., s. 10.

Kusay, Kudâ'a ve Esed kabilelerin yardımıyla Huzâ'alıları yenilgiye uğratarak Mekke'den kovmuş, ve kesin bir şekilde zafer elde etmiştir.²⁶

Akıllı, zeki ve son derece başarılı bir politik olan Kusay, muharebenin öncesinde ve sonrasında Huzâ'alılarla arasında çıkan hısmınlığını, kin ve nefretini gidererek bu işi çabucak tatlıya bağlamak amacıyla Huzâ'alı olan hanımı Hubbâ'dan Abdu Menâf adındaki oğlunu Huzâ'alı bir kızla evlendirmiştir. Rasûlüllah (s.a.v)'ın atalarından olan Kusay'ın Huzâ'alı bir hanım ile evlenmiş olması nedeniyle, onunla Huzâ'a kabilesi arasında bir bağ söz konusudur. Bu iki örnekten de anlaşılacağı üzere Kusay soyundan gelen daha birçok kimsenin dede ve nineleri arasında çok sayıda Huzâ'alı bulunmaktadır. Örneğin, Kureyşliler Kusay'ın soyundan gelmiştir ve Hac Mevsiminde Hac işlerinin çekip çevrilmesiyle müteallik görev bakımından bir takım imtiyazlı işleri Huzâ'alılarla birlikte yürütmüşlerdir. Diğer bir rivayete göre söz konusu olan muharebenin olmasına yol açan meselenin, Kusay'ın Kâbe anahtarlarını bir tulum şaraba mukabele Ebû Gubşân el-Huzâî'den satın alması ve Huzâ'alarının bunu kabul etmeyip karşı çıkmaları şeklinde olduğudur.²⁷

Harbin sonucuyla alakalı diğer bir rivayete gelince; bu mücadelede her iki taraf büyük kayıplar vermiş ve fakat kesin bir sonuç elde edilmemiştir. Meselenin çözülebilmesi için karşılıklı rıza ile Ya'mer b. Avf b. Kâ'b'ın hakemliğine başvurulur, fakat karar Kusay'ın yararına olmuştur.²⁸ Yalnız Huzâ'alılara da Mekke ve civarında ikamet edebilme imkânı tanınmıştır. Bu şekilde iktidarlık kesin olarak Huzâ'a'dan Kusay'a ve netice itibarıyla Kureyş'in eline geçmiştir.²⁹ Muahedenamede geçen "Huzâ'a'ya Mekke'de ve civarında ikamet etme ruhsatı tanınmıştır" şeklindeki izne rağmen birçok Huzâ'alı Mekke'deki Merruz'-zahrân'dan Medine yakınlarındaki Hâşâ dağına kadar, ayrıca Hicaz bölgesinin yaşanabilir ve verimli diğer topraklara göç edip o mevkilere yerleşerek yaşamlarının geri kalan kısmını oralarda devam ettirmeyi

---

²⁶ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 123-124; et-Taberî, a.g.e., C. II, ss. 255-256; Âlûsî, a.g.e., C. I, s. 246; İbn Dureyd, a.g.e., s. 469.

²⁷ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 122-123; el-Ya'kûbî, a.g.e., s. 239; et-Taberî, a.g.e., 256; Önkâl, a.g.e., s. 432.

²⁸ el-Ya'kûbî, a.g.e., s. 238.

²⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 69-73.

seçmişlerdir.³⁰ Örneğin, su kaynakları ile bahçelerinin bolluğuyla herkesçe bilinen ünlü Kudeyd en önemli bölgelerdendir. Nitekim Hz. Muhammed, bi'setin onüçüncü yılında 12 Rabiulevvel ayının, milâdi 622 senesinde Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında bu iki şehir arasında bulunan Kudeyd'den geçmiş ve buralarda yaşamlarını sürdüren amcasının oğlu Ebû Ma'bed künyeli Eksem b. Cevn el-Huzâ'î ile evli Ummu Ma'bed'in çadırına uğramış, kısır olan koyunundan süt sağarak hem kendisi içmiş, hem beraberindekilere içirmiş, hem de bir kap süt da kendisine bırakmıştır.³¹ Bundan başka Mekke'de kalıp ikamet etmeyi tercih edenler de olmuştur. Söz gelimi, Hz. Peygamber döneminde yaşamış Huzâ'alı Budeyl b. Verkâ bunlardandır. Mekke sakinlerinin nazarında yüksek bir itibara sahip olan Budeyl b. Verkâ'nın bu şehirde bir eve sahip olduğunu da hatırlatmak gerekir.³² Yine hatırlatmak gerekir ki, Kusay b. Kilâb'ın sülalesiyle Huzâ'a kabilesinin bazı kolları, Ehâbişlerle bir antlaşma yapmak suretiyle Bekiroğullara muhalif duygu, düşünce ve fikir dolu bir tesanüt dâhilinde olmuşlardır.³³

B. Haşimoğullarıyla İlişkiler

Müslüman olsun müşrik olsun, bütün Huzâa kabilesiyle, Hâşimoğulları arasında câhiliyyet devrinden beri bir dostluk söz konusudur. Huzâalılar bu dostluğu İslâmdan sonra da devâm ettirmişlerdir. Hâşimoğulları ile Huzâ'a kabilesi arasındaki bu dayanışma ve dostluk, birlik ve beraberlik daima canlılığını korumuştur. Abdulmuttalib ile Huzâ'a kabilesi arasında Kâbe'nin dâhilinde ve duvarlarından birine asılan yazılmış hususi bir antlaşmadan bahsedilir. Huzâ'alılar daha sonra etkisi altında kaldıklarından olacaktır ki, Hz. Muhammed ile bu antlaşmadan bahsetmişler, gerektiğinde yazılı metnini bile göstermişlerdir. Anlaşıldığı üzere Hâşimoğulları ile Huzâ'a kabilesinin bazı kolları arasında yapılan bu ittifak nedeniyle Huzâ'alılardan birçok kimse Müslüman olmadan önce de Hz. Peygamber'le iyi geçinmiş, edepsizlik yapıp da herhangi yanlış bir davranışta bulunmamak için elinden geleni yapmıştır. Sözü geçen antlaşma, Hz.

---

³⁰ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, ss. 130-137; et-Taberî, a.g.e., C. II, s. 258.

³¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 185-186.

³² et-Taberî, a.g.e., C. II, ss. 625-626.

³³ el-Ya'kûbî, a.g.e., s. 241.

Muhammed'in dedesi Ebu'l-Haris Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdulmenaf b. Kusayy'ın ellerinde bulundurduğu bazı su kuyularının tasarrufu hakkında amcası Nevfel b. Abdi Menaf ile düşünce uyuşmazlığı yaşadığından dolayı gerçekleşmiştir. Nevfel Abdu Şems kolu ile anlaşma yapmıştır. Abdulmuttalib da oluşturulan bu birlik ve beraberlik karşısında Huzâ'a kabilesiyle ittifak ederek bir denge kurmuştur. Bu ittifakın metni şöyledir:

باسمك اللهم هذا حلف عبد المطلب بن هاشم لخزاعة إذا أقدم عليه سرواتهم وأهل الرأي منهم، غائبهم يقر بما قاضى عليه شاهدتهم، إن بيننا وبينكم عهدود الله وميثاقه [وعقوده] وما لا ينسى أبداً، اليد واحدة، والنصر واحد ما أشرق ثبير وثبت حرا مكانه وما بل بحر صوفة ، لا يزداد فيما بيننا وبينكم إلا تجدداً أبداً أبداً الدهر سرمداً.³⁴

“Ey Allah'ım! Senin adınla başlarım! Bu, Abdulmuttalib b. Hâşim'in Huzâ'a kabilesiyle, bu kabilenin başkanları ve içlerinde güzel önerilerde bulunan kişilerin bulunduğu bir heyet, O'nun huzurunda iken yapılmış bir ittifak anlaşmasıdır. Müzakerelere katılmayanlar, hazır bulunanların aldığı kararları kabul ve tasdik etmek durumundadırlar. Allah'ın güvence ve koruması sizin ve bizim üzerimizdedir. Şurası da unutulmamalıdır ki el ve iş (eylem ve hareket) bir bütün oluşturur ve zafer de toplumun tamamına aittir. Bu birlik, Sebir Dağı'nın (güneş ışıkları altında) ışıldadığı, Hira Dağı bulunduğu yerde kaldığı ve deniz bir sûfeyi (istiridyeye kabuğu ya da bir yün parçasını) ıslatmaya (yetecek suyu kalıncaya) kadar sürecektir. Sonsuza dek sizin ve bizim aramıza bu anlaşmanın yenilenmesinden başka hiçbir şey girmeyecektir.”

Konuyla müteallik bir başka rivayette geçen metin ise şöyledir:

باسمك اللهم ، هذا ما تحالف عليه عبد المطلب بن هاشم ورجالات عمرو بن ربيعة من خزاعة ومن معهم من أسلم ومالك ابني أفضى بن حارثة ، تحالفوا على التناصر والمؤاساة ما بل

³⁴ Ali b. Burhânuddîn el-Halebî, *İnsânu'l-Uyûn fi Sîrati'l-Emîni'l-Me'mûn*, I-III, C. III, 1. baskı, Mektebetu Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, Mısır, 1964, s. 3; Ahmed Zeynî ed-Dahlân, *es-Sîratu'n-Nebeviyye ve'l-Âsâru'l-Muhamediyye*, I-III, C. II, 2. baskı, Dâru'l-Ma'arife, Beyrut ts., ss. 75-76.

بحر صوفةً ، حَلْفًا جامعاً غير مُفرق ، الأشياخ على الأشياخ ، والأصاغر على الأصاغر والشاهد على الغائب . وتعاهدوا وتعاهدوا أوكد عهد وأوثق عقد ، ولا ينقض ولا ينكث ، ما أشرقت شمس على ثبير ، وحننٌ بفلاةٍ بعير ، وما قام الأخشبان ، وعمر بمكة إنسان ، حلفَ أبدي لطول أمد ، يزيد طلوع الشمس شداً ، وظلام الليل سداً ، وإن عبد المطلب وولده ومن معهم دون سائر بني النصر بن كنانة ، ورجال خزاعة ، متكافئون متضافرون متعاونون . فعلى عبد المطلب النصر لهم ممن تابعه على كل طالب وتر، في بر أو بحر أو سهل أو وعر . وعلى خزاعة النصر لعبد المطلب وولده ومن معهم ، على جميع العرب ، في شرق أو غرب ، أو حَزَنَ أو سَهَبَ . وجعلوا الله على ذلك كفيلاً ، وكفى به حميلاً.³⁵

“Ey Allah’ım! Senin adınla başlarım! Bu, Abdulmuttalib b. Hâşim’in Huzâ’a kabilesinden Amr b. Rabi’a ile adamları arasında yapılmış bir ittifak antlaşmasıdır. Yardımlaşma ve eşitlik üzerine anlaştılar, deniz bir sûfe (istiridyе kabuğu ya da bir yün parçasını) üzerine değil. Burada parçalara ayırıp bölen değil, toplayıp bir araya getiren bir anlaşma söz konusudur: yaşlılar yaşlılarla, gençler gençlerle, burada bulunanlar bulunmayanlarla beraberdir. Onlar böylece ittifak etmişler ve kendi aralarında sıkı ve güvenilir bir biçimde, hiçbir ayrılık ve kopmaya meydan vermeksizin birbirleriyle anlaşmışlardır. Bu durum, güneş Sebîr Dağı üzerinden doğduğu, bir deve çölde acıdan inlediği, Ahşabân dağının iki tepesi ayakta kaldığı ve insanlar Hac (Umre) için Mekke’ye geldikleri sürece devam edecektir. Bu anlaşmada kabul edilen hükümler zaman akıp durduğu sürece geçerli olacaktır. Öyle ki her güneş batışıyla bu anlaşma daha da pekişecek ve her gecenin karanlığı bu anlaşmanın süresini uzatacaktır! İmdi, Abdulmuttalib, onun oğulları ve onlarla birlikte olan herkes, Huzâ’a kabilesinin insanlarıyla karşılıklı yardımlaşma içinde olacaklar ve birbirleriyle kaynaşıp yardımlaşacaklardır. Abdulmuttalib’in kendisine ve arkadaşlarına düşen görev ise, her türlü saldırgan harekete karşı onlara yardım etmektir. Huzâ’alılara düşen görev ise, ister

³⁵ Belâzurî, a.g.e., C. I, ss. 71-72; el-Ya’kûbî, a.g.e., s. 241; el-Halebî, a.g.e., C. III, s. 4.

doğuda ister batıda, ister ovada ister dağda-bayırda, her nerede oturlarsa otursunlar bütün Araplara karşı Abdulmuttalib'e, onun çocuklarına ve onlarla dostluk içinde olan herkese yardım etmektir. İşbu anlaşmanın yürütülmesinde taraflar Allah'ı kefil –hem de ne güzel bir kefil!- olarak kabul ederler.”

Bunun üzerine Abdulmuttalib şu şiiri okur:

سأوصي زبيراً إن أتتني منيتي   بأمسأك ما بيني وبين بني عمرو
وأن يحفظ العهد الوكيد بجهدده   ولا يلحدن فيه بظلم ولا غدر
هم حفظوا الإل القديم وحالفوا   أباك وكانوا دون قومك من فهر.³⁶

*Eğer ölürsem, Zubeyr'e vasiyet edeceğim,
Benimle Amr oğulları arasındaki anlaşmayı tutmasını.*

*Bütün gücüyle geçerli anlaşmayı korumasını,
Zulüm ve ihanet ederek bu konuda doğru yoldan sapmamalarını.*

*Onlar, eski anlaşmayı korudular,
Babanla anlaşma yaptılar, onlar kavminden değil Fihr kabilesindendi.*

Abdulmuttalib oğlu Zubeyr'e, o Ebû Tâlib'e, o ise Abbâs'a vasiyet etmiştir.

Bu ittifak, Huzâ'alılar Vetîr ovasında konaklamışken, bazı Mekkeli Müşriklerin yardımı ve Bekr Oğullarıyla birlikte gece baskını tertipleyerek, birçoğunu öldürdükleri ve kaçıp Budeyl b. Verka'nın evine sığınıp kurtulabilmişlerin hakkını ve bir bakıma öcünü alabilmek için Amr b. Sâlim el-Huzâ'î'nin bir heyetin sözcüsü olarak Medine'ye gelip Huzâ'a kabilesinin Hâşimoğullarıyla daha önce yapmış oldukları bu anlaşmayı hatırlatmak suretiyle Rasûlüllah'ın (s.a.v) huzurunda yardım talebinde bulunduğu sırada söz ettiği ittifaktır. Ardından da çok etkileyici bir şiir okumuştur. Bekroğulları ile Huzâ'a kabilesi arasında geçen ve bu hadiseyi anlatan şiir, konuyla ilgili yerde gelecektir. Bu sözleşmeyi ise, Ebî b. Ka'b okumuştur.³⁷

³⁶ el-Belâzurî, a.g.e., C. I, s. 72.

³⁷ el-Halebî, a.g.e., C. III, s. 3.

Huzâ'alılar Hudeybiye gününde Rasûlüllah'a (s.a.v) bu antlaşmadan söz ettiklerinde kendisi şu cevabı vermiştir:

ما أعرفني بخلقكم على ما أسلمتم عليه من الحلف! فكل حلف كان في الجاهلية فلا يزيد

الإسلام إلا شدة. ولا حلف في الإسلام.³⁸

“Bu antlaşmanızı bana öğretmeğe kalkışmayın, zira siz ancak söz konusu olan ittifaka teslim olmuşsunuzdur; bu tarzdan bütün ittifaklar Cahiliye dönemine aittir ve şiddet içerdiklerinden dolayı onlara İslam'da yer yoktur.”

C. Hz. Muhammed'le (s.a.v) İlişkiler

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Mekke'de halkı İslam dinine açıktan davete nereden başlayacağını Allah (c.c) kendisine “Yakın aşiretini (akraba ve hısımlarını) Allah'ın dinine davet et”³⁹ şeklindeki vahiyle bildirmiştir. Allah'ın (c.c) buyruğuna uygun gelecek şekilde adımlarını atan Rasûlüllah (s.a.s) dâvasını açıktan açığa anlatmaya kalkıştığı takdirde bizzat Ebû Leheb gibi yakın akrabaların ithamlarına mâruz kalmıştır ve hassaten bazı Huzâ'alıların çeşitli muhalefet ve itirazıyla karşı karşıya gelmiştir. Söz gelimi, Rasûlüllah'ın (s.a.s) aşireti ile ittifak ve ittihat içinde olmayan kollarına mensup İbn et-Tulâtile, Ebû Burde el-Eslemî ve Adî b. el-Hamrâ sayılabilir. Buna karşın kendisiyle iyi geçinen ve hatta yardım eden Huzâ'lılar da var. Örneğin, Taif şehrindeki gördüğü kötü muameleden sonra memleketine dönüşünde, kendisine eman ve himaye hakkı tanıyacak birini bulması için Huzâ'a kabilesine mensup bir genci şehre göndermiştir.⁴⁰ Ayrıca, Medine'ye hicreti esnasında, Mekke ile Medine arasında bulunan Kudeyd adındaki mevkiden arkadaşlarıyla geçtiklerinde yine Huzâ'a kabilesine

³⁸ Muhammed Hamidullah, **Mecmû'atu'l-Vesâiki's-Siyâsiyyeti li'l-'Ahdî'n-Nebeviyyi ve'l-Hilâfeti'r-Râşideti**, Dâru'n-Nefâis, 5. Baskı, Beyrut, 1985, s. 275.

³⁹ Şuara, 26 / 14.

⁴⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 142; Tekiyuddîn Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed el-Makrîzî, **İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi (s.a.v) mine'l-ehvâli ve'l-emvâli ve'l-hafedeti ve'l-metâ'**, I-XV, thk. Muhammed Abdulhamîd en-Numeysî, C. I, 1. b, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, ss. 45-46.

mensup ve fakat bu kez bir hanım efendi olan Ümmü Ma'bed ismindeki Huzâ'alının çadırına yiyecek-içecek temin etmek amacıyla uğramış ve neticede umduğu yardımı karşısında bulmuştur.⁴¹ Bundan başka Uhud savaşından hemen sonra yenilgiye uğrayan İslam ordusunu kesin bir mağlûbiyet ve işgalden kurtarmak adına Hamrâ el-Esed'de Kureyş ordusuyla karşılaşan ve henüz bir putperest olan Ebû Ma'bed'in oğlu Ma'bed el-Huzâ'î, Raûlullah'ın (s.a.s) kendilerini büyük bir ordu ile beklemekte olduğunu, ve işlerini bitirmek için dönerlerse eğer kendilerinin yenilgiye uğrayıp herkesin gözünde küçük düşeceklerini, böylelikle Mekke iktidarının ellerinden düşeceğini, neticede varlıksız ve kudretsiz kalacaklarını söyleyerek dönmemelerini sağlamıştır.⁴²

Rivayetlere göre Huzâ'alıların çok kalabalık bir nüfusa sahip olmalarından dolayı muharebe söz konusu olduğunda yurdun korunması yolunda iyi dövüşmesini başaran on bin kadar asker çıkarabiliyorlarmış.⁴³ Mesela, Huzâ'a kabilesinin kollarından olan Eslem ve Musta'lik kabileleri zikredilebilir. Bu iki kol İslâm tarihi sürecinde siyasi, sosyal ve kültürel manada önemli roller oynamıştır.

Hz. Muhammed'in Huzâ'alılarla yaptığı hemen hemen bütün antlaşmaların belgelerinde Eslem kabilesi zikredilmiştir. Dolayısıyla yeri gelince Hz. Muhammed (s.a.v) onlarla da gereken ittifakı sağlamıştır. Eslem kabilesine mensup ve Rufeyde bint Sa'd el-Eslemiyye el- Hazreciyye el-Ensâriyye adıyla meşhur olan Ku'aybe bint Sa'd'ın, Medine şehrindeki Mescid-i Nebevî'de ikamet edip getirilen yatağa düşmüş ağır hastaları ve muharebelerde yara almış kimseleri tedavi ettiğinden söz edilir.⁴⁴ Ayrıca var olan diğer bazı bulgulara göre, Eslem kabilesinden bazıları İslâm'ın çok erken dönemlerinde Müslüman olmuşlardır. Bundan başka Allah Rasulü'nun Hz. Ali'ye yazdırdığı, yaralara bakıp iyileştirmek üzere Furgayn ve Zâtu A'sâş bölgelerini Husayn

---

⁴¹ İbn Hişâm, a.g.e., C. II, ss.132-133; İbn Sa'd, C. I, ss. 155-156; el-Belâzurî, a.g.e., C. I, s. 262.

⁴² el-Vâkîdî, a.g.e., C. I, ss. 338-339; İbn Hişâm, a.g.e., C. III, ss. 108-109; el-Makrîzî, a.g.e., C. I, s. 180.

⁴³ İbn Kesîr, **el- Bidâye**, a.g.e., C. II, ss. 187-190.

⁴⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. III, s. 427; Şihâbuddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalnâî, **el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe**, I-IV, C. IV, 1. b., Dâru Ahyâi't-Turâsi'l-Arabî, Kâhire, 1328, ss. 302-303; Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, **el-İstîâb fi Ma'arifeti'l-Ashâb**, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, C. IV, Dâru Nehdati Mısır, Kâhire ts., s. 1838.

b. Evs el-Eslemî'ye bağışladığından söz eden bir yazıdan da bahsedilir.⁴⁵ Hz. Muhammed'in Eslemlilerle ittifak kurduğundan bahseden doküman şöyledir:

لأسلم من خزاعة: لمن آمن منهم، و أقام الصلاة، وآتى الزكاة، وناصح في دين الله، أن لهم النصر على من دهمهم بظلم، وعليهم نصر النبي صَلَّى الله عليه وسلم إذا دعاهم، ولأهل باديتهم ما لأهل حاضرتهم، وانهم مهاجرون حيث كانوا، وكتب العلاء بن الحضرمي، وشهد.⁴⁶

“Huzâ'a kabilesinden Eslemliler arasında, Allah'a inanan, namazlarını kılıp zekâtlarını veren ve Allah yolunda samimiyetle iş yapanlar içindir. Aralarından haksız yere saldırıya uğrayanların yardımına koşulacaktır. Bunun karşılığında, Nebî (s.a.v) kendilerini yardıma çağırduğunda derhal yardıma koşmakla yükümlü olacaklardır. Yerlilerine tanınan haklar bunların göçebeleri için de aynen geçerlidir ve nerede bulunursa bulunsunlar hicret edenler Müslümanlarla aynı hükümlere tabi olacaklardır. Bu belge el-'Alâ b. el-Hadramî tarafından yazılmış ve kendisi buna şahit olmuştur.”

Konu ile alakalı başka bir rivayette ise, namaz ve zekâtla ilgili bir kayda rastlanmamakla birlikte, benzer cümle ve ifadeler yer almaktadır. Ayrıca Rasulülâh'ın Gadîru'l-Eştât'ta iken Eslem kabilesinden bir grupla Eslemli elçi heyetinin başkanı olan Bureyde b. el-Husayb'ın da kendisine gelenler arasında olduğundan bahsedilir. Sözü edilen metin şöyledir:

وجاءته أسلم وهو بغدير الأشطاط ، جاء بهم بريدة بن الحصيبي فقال: يا رسول الله، هذه أسلم وهذه محالها، وقد هاجر إليك من هاجر منها وبقي قومٌ منهم في مواشيهم ومعاشهم. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أنتم مهاجرون حيث كنتم. ودعا العلاء بن الحضرمي فأمره أن يكتب لهم كتاباً، فكتب: " هذا كتابٌ من محمد رسول الله لأسلم، لمن آمن منهم بالله، وشهد أنه لا إله إلا الله وأن محمداً عبده ورسوله؛ فإنه آمنٌ بأمان الله، وله ذمة الله وذمة رسوله. وإن أمرنا وأمركم واحداً

⁴⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 267; İzuddîn b. el-Esîr Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, **Usdu'l-Gâbe**, I-VI, Dâru'ş-Şi'b, ?, C. II, s. 24; İbn Hacer, a.g.e., C. I, s. 335.

⁴⁶ Hamidullah, a.g.e., s. 271.

على ما دهمنا من الناس بظلم، اليد واحدة والنصر واحد، ولأهل باديتهم مثل ما لأهل قرارهم، وهم مهاجرون حيث كانوا " . وكتب العلاء بن الحضرمي.⁴⁷

“Gadîru’l-Eştât iken kendisine (Hz. Muhammed’e) Eslemliler geldi. Aralarında Bureyde b. el-Husayb da bulunmaktaydı. Dedi ki: Yâ, Rasûlullah! Bu Eslem kabilesinin heyetidir. Bu da inip konakladığı yerdir. Sana hicret etti, heyetinde bulunan herkes. Onlardan bir grup anavatanlarında kaldı. Rasûlullah (s.a.v) dedi ki: Nerede bulunursanız bulunun siz muhacirsiniz. el-’Alâ b. el-Hadramî’yi yanına çağırdı ve Eslemliler adına yazmasını emir buyurdu: Bu belge, Muhammed Rasûlullah’tan onlar arasından Allah rızası için hicret edip, Allah’tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna iman eden kimseler içindir. Allah’ın ve Rasûlü’nun güvence ve koruması Allah’a bu şekilde inanan kimse üzerinde olacaktır. Gerçekte, bize haksız yere saldıran kimselere karşı sizin ve bizim hedefimiz aynıdır; el ve iş birliğinde ortak olunca zaferde de ortak olunacaktır. Onların göçebeleri yerlileriyle aynı haklara sahip olacaklar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar kendilerine muhâcir işlemi yapılacaktır. Bu belge el-’Alâ b. el-Hadramî tarafından yazılmıştır.”

Rasûlullah’ın (s.a.v) Mâiz b. Mâlik el-Eslemî’ye kavmini İslâm’a davet etmek üzere bir mektup gönderdiği bilinmektedir, lakin bu mevzu ile ilgili metin bulunamamıştır.⁴⁸

Eslem kabilesinin Rasûlullah’ın (s.a.v) gözündeki değerini bir bakıma gösteren başka bir kanıt da şu hadislerdir:

“Kendilerinden en çok razı olduğum insanlar, Mekkeli Muhacirler, Medineli Ensâr, Gıfarlılar ve Eslemlilerdir.”⁴⁹

“Eslem *sâlemehullah*, Gıfâr *gaferahullah* (Allah Eslemlilere selamet versin, Gıfârlılara gufrân nasip etsin).”⁵⁰

⁴⁷ Hamidullah, a.g.e., s. 271.

⁴⁸ Hamidullah, a.g.e., s. 273.

⁴⁹ Buhârî, *Kitâbu’l-İstiskâ*, 2.

⁵⁰ Buhârî, *Kitâbu’l-Menâkıb*, 5.

Rasûlullah'ın (s.a.v) Gıfâr kabilesinin yanı sıra Eslem'lilerle de zikri geçen ittifak antlaşmaları imzalaması, hem Gıfarlılara hem de Eslemlilere yukarıda zikri geçen Bureyde el-Eslemî'yi⁵¹ vergi toplama memuru olarak tayin etmiş olması, ayrıca kendilerine değer verdiğini gösteren iki hadiste de yan yana zikretmesi bu iki kabilenin çok yakın bağılıkları olduğuna düşündürmektedir. İlave olarak, diğer vergi memurlarıyla birlikte Bureyd'e de, Rasûlullah'ın (s.a.v) vergi tarifelerinin açıklandığı bir mektup gönderdiğini hatırlatmak gerekir.⁵²

Beklenilenin tersine, Huzâ'a kabilesine mensup diğer bir kolu olan Mustalikoğulların, Müslüman olmadan önce çoğu zaman İslam ve İslam'ı din olarak kabul edenlerle ilişkisi olumsuz yönde olmuştur. Örneğin, Müslümanlardan sonsuza dek kurtulmayı içeren ve Hendek savaşı ile hemen hemen aynı tarihlerde gerçekleştirilmesi planlanan Yahudi-Mekke ittifakına iştirak eden Benî Mustalîk'in Müslümanlara karşı savaş açmak arzusunda olması dikkat çekmektedir. Bu savaşın amacı, Hendek muharebesini yapmadan evvel Müslüman birliklerinin güçlerini zayıflatmaktır. Parçaladıktan sonra da kalan birlikleri süpürerek kalıcı olarak dünyevi menfaatlerine dokunan İslamiyet'ten kurtulmaktır. Harbin yapılacağı mekân olarak da el-Fur' mevkiine bir günlük uzaklıkta bulunan Mekke ile Medine arasındaki el-Mureysî adlı su kaynağıdır. Ancak bu muharebe başlamadan bitmiştir. Zira, bu ittifaktan haberdar olan Hz. Muhammed derhal bilgi toplamak için Mustaliklerin başkanı Hâris b. Ebî Dırâr'ın akrabası olan Eslemlî Bureyde b. el-Huseybi komutanlığında onların arasına savaş hazırlıkları hakkında kesin bilgi toplamak üzere bir heyet göndererek lazım gelen malumatı toplar toplamaz onlardan önce davranmak suretiyle planlarını yerle bir etmeyi başarmıştır.⁵³

Gerçekleştirilen baskın sonucunda şaşkına uğrayan Benî Mustalîk'in bazıları kaçmayı başarırken, bazıları da tutsak kalmıştır. Tutsaklar arasında Musta'liklerin başkanının kızı Cüveyriye bint Hâris de bulunmuştur. Onun serbest bırakılmasıyla kısa zamanda uzlaşma sağlanmış, Musta'likler İslam'ı kabul etmişlerdir. Muharebe

---

⁵¹ el-Vâkîdî, a.g.e., C. III, s. 973; el-Makrîzî, a.g.e., C. II, s. 37.

⁵² İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 160, C. IV, s. 242.

⁵³ el-Vâkîdî, a.g.e., C. I, ss. 404-405; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 63-64.

tutsaklarının özgürlüklerine kavuşmaları hakkında bulunan bilgiler birbirinden az ya da çok farklılık göstermektedir.⁵⁴ Söz konusu olan mevzu tezin üçüncü bölümünde ayrıntılarıyla işleneceği için bu kadarı kâfi görülmüştür.

Huzâ'a kabilesi İslâm Tarihi sürecinde siyasi, sosyal ve kültürel hayatta takındığı tavırlarla kendini daima ön planda tutmayı başarmıştır. Hatırlatmak gerekir ki, Huzâ'alılar Hendek muharebesi gerçekleşmeden önce, normal zamanda on iki günde alınan bir yolu sadece dört günde alarak Mekkelilerin savaş gayesiyle hazırlıklarını yapıp yola çıktığı haberini Hz. Peygambere getirmişlerdir.⁵⁵ Nitekim Hicretin 6. yılında Hudeybiye barış anlaşmasında bu tavırları apaçık müşahede edilebilmiştir. Bu tarihi olay belki de Huzâ'alıların oynadıkları rollerle ilgili en mühim hususlardan biridir. Bilindiği üzere sözü geçen hadise esnasında Huzâ'alılar Müslümanlardan yana olmuşlardır, zira evvelki sayfalarda belirttiğimiz gibi onlar ile Hz. Peygamber arasında dedesi Kusay dolayısıyla bir akrabalık söz konusudur. Büyük ihtimalle onların bu seçimlerinde sözü edilen akrabalık önemli rol oynamıştır. Huzâ'alıların bazıları Allah Rasûlü Hz. Muhammed'in yanında yer alırken, diğer bazıları ise karşı taraf tutmuşlardır. Nasıl ki Amr b. Sâlim ile Büsr b. Sufyân el-Huzâ'î Hz. Peygamber'e belli sayıda deve ve koyun hediye ederlerken,⁵⁶ Büdeyl b. Verkâ b. Abdil'uzzâ el-Huzâ'î, Kureyşlilerden yana taraf tutmuş ve onların sefiri olmuştur. Ayrıca Büdeyl Hudeybiye gününde Müslümanların konakladıkları yere gelerek tehditler savurmuş ve Hz. Ebû Bekir'le çok şiddetli bir tartışma yapmıştır.⁵⁷ Yaklaşık iki sene sonra Müslümanların Mekke'yi fethetmek üzere şehre doğru ilerlediklerini ve çok yakın mevkilerde konakladıklarını haberi alan Kureyşlilerin İslam ordusunun harekâtıyla ilgili haber toplamak üzere Ebû Süfyân ile birlikte Büdeyl b. Verkâ'yı da göndermiş olduklarını hatırlatmak gerekir.⁵⁸

Burada Büdeyl b. Verkâ'nın Hudeybiye barış antlaşmasında ve sonraki dönemlerde sergilemiş olduğu tavırlardan kısaca bahsetmekte fayda vardır. Bu olayların

---

⁵⁴ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, ss. 302-309; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 63-65; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endülüî, *Cevâmiu's-Sîrati'n-Nebevviye*, thk. Şeyh Nâif el-Abbâs, 1. b, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1986, ss.161-163.

⁵⁵ el-Makrîzî, a.g.e., C. I, s. 225.

⁵⁶ el-Makrîzî, a.g.e., C. I, s. 285.

⁵⁷ el-Makrîzî, a.g.e., C. I, s. 280; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 96.

⁵⁸ el-Makrîzî, a.g.e., C. I, s. 358; İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 42.

vuku bulduğu esnasında takındığı davranışlar sebebiyle Büdeyl yeniden kendisinin Arap dâhilerden biri olduğu hususunda dikkat çekmektedir. Zira hem Müslümanların, hem de Kureyşlilerin kendisi hakkında güvenlerini sarsmamayı başarabilmiştir. Dolayısıyla yeteneğiyle her zaman kendi lehine yararlanma noktasında varlığını hissettirebilmiştir. Her iki tarafla o kadar iyi irtibat kuruyor ki, hiç kimse kendisinin bir diğer tarafla ittifak içinde olduğuna dair en küçük bir ihtimal bile verememektedir. Bilhassa Kureyşliler onun Mekke’de bir evi de olduğundan, ve henüz en azından apaçık bir şekilde İslam’ı kabul etmediğinden onun Müslümanlardan yana taraf tutacağını bir an olsun bile düşünememişlerdir.

Nitekim yukarıda da zikrettiğimiz gibi Hudeybiye barış görüşmelerine Kureyşlilerin sefiri olarak katılan Büdeyl sözü edilen antlaşmanın imzalanması esnasında taraf değiştirmiştir. Yine yukarıda bahsi geçen yaklaşık iki sene sonra Huzâ’a kabilesinin topraklarına girmek ve onlardan öldürebildiklerinin mülklerini yağmalamak noktasında Benî Bekr’e destek vermek suretiyle belli maksatları için Hudeybiye’de yapılan anlaşmanın geçerliliğini iptal eden Kureyşlileri şikayet etmek üzere aynı Büdeyl, Amr b. Sâlim, ve beraberlerinde kabilesinden kırk kişiyle Hz. Peygamber’in yanına gelip onların en ağır cezaya çarptırılmaları gerektiğini, bunun da en iyi yolunun onlara karşı bir savaş hazırlığı yapılması olduğunu ifade etmekten geri durmamıştır.⁵⁹ Dolayısıyla Müslümanlarıyla ittifak içinde oldukları Huzâ’alılarının intikamlarının alınması hususunda talepte bulunmuştur. Hz. Peygamber onun bu talebini bir intikamdan daha çok Mekkelilerin verdikleri sözlerinin arkasında durmayıp kendisiyle yaptıkları ittifakı hiçe sayarak bozduklarından dolayı olumlu değerlendirmiş olabileceği düşünülebilir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.), hadiseden fazlasıyla rahatsız olmuş ve Huzâ’alılardan gelen heyeti, kendilerine mutlaka yardım edecekleri vaadiyle yurtlarına geri göndermiştir.⁶⁰ Medine’den çıkış Ramazan’ın ilk günlerine rastlaması sebebiyle Rasûlullah (s.a.v) ve mücahitler oruçlu yola çıkmışlardır.⁶¹ Bundan başka Büdeyl Medine’den Mekke’deki evine geri gelirken yolda Ebû Süfyân’la karşılaşmıştır.

---

⁵⁹ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 36-37; Taberî, a.g.e., C. III, s. 111.

⁶⁰ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 37; Muhammed b. Muhammed el-Ye’merî İbn Seyyidu’n-Nâs, ‘**Uyûnu’l-Eser fi Funûni’l-Megâzi ve’s-Şemâil-i ve’s-Siyer**, I-II, C. II, Dâru’l-Ma’arife, Beyrut ts., s. 165.

⁶¹ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 42; Taberî, a.g.e., C. III, s. 114.

Karşılıklı hal hatır sorma faslından sonra Ebû Süfyân (büyük ihtimalle bahsi geçen Benî Bekr ile Huzâ'alılar arasında olanlar hakkına bilgi edinmek gayesiyle) kendisine Medine'den gelip gelmediğini sorması üzerine, ona Medine'den gelmediğine inandırabilmiştir.⁶²

Vaktiyle Kureyş müşrikleri tarafından bu şehirden zorla çıkarılıp Medine'ye hicrete zorlanan Müslümanlar, silah kullanmadan Mekke'yi fethetmek üzere yola çıktıklarında Hz. Peygamber öyle bir gizlilik stratejisi uyguluyor ki, yolculuk o âna kadar son derece muvaffakiyetle sürmüş, Mekkeliler en küçük bir haber dahi alamamışlardır. Burada O'nun bu duasını da zikretmek yerinde olur: "Allah'ım! Yurtlarına ansızın varıp kavuşuncaya kadar, Kureyşlilerin casus ve habercilerini tut, görmez ve işitmez hale getir! Beni, birdenbire görüp işitsinler!"⁶³ Şehrin yakınındaki Merru'z-zahrân'a vardıklarında geceye rastlayınca Rasûlullah (s.a.v) konaklama emri vermiştir.⁶⁴ O âna kadar üzerlerine gelişinden haberi olmayan Mekke'li müşriklere Hz. Peygamber, gelişini muhteşem bir ateş donanmasıyla bildirmek için her mücahide ateş yakmasını emir buyurmuştur.⁶⁵ Bir anda on bin ateş yakılınca göz kamaştıran bir manzara Mekke'ye aydınlık saçar saçmaz müşriklerin kalplerine korku ve dehşet girmiştir. Bu arada, son derece korkup telâşa kapılan müşrikler, reisleri Ebû Süfyân ve Budeyl ile birlikte birkaç kişiyi, durumu öğrenmek üzere vazifelendirmişlerdir. Ebû Süfyân yanında bulunan Budeyl, onu tamamen şaşırtabilmek gayesiyle, kendisine Müslümanlarla değil de, daha çok Huzâ'alılarla ilgilenmesi gerektiğini telkin etmiştir.⁶⁶

Bütün bunlardan onun (Budeyl el-Huzâ'i'nin) sergilediği performansla sosyo-politik ve kültürel hayatında Kureyşliler nazarında güvenilir, becerikli, işini bilen ve çok saygın bir mevkiinin sahibi olduğu, ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v) da kendisine değer verdiği ve nelerin ortaya koyabildiği müşahede edilmektedir.

Hudeybiye barış antlaşması bahsinde Huzâ'alıların henüz İslâm'ı din olarak seçmediklerine rağmen ittifakın imzalanması esnasında Müslümanların safında yer

---

⁶² İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 38.

⁶³ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, ss. 39-40.

⁶⁴ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 42.

⁶⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 135.

⁶⁶ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 42; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 135; Taberî, a.g.e., C. III, s. 114.

aldıkları meselesine değinilmiştir. Müşrik ve putperest olan Mekke ahalisinin bilhassa büyükleri Budeyl el-Huzâ'î'ye güven hissi duymakla beraber kendisinin ve Huzâ'a kabilesine mensup diğer arkadaşlarının Müslümanların yanında yer almalarından pek de hoşnut kalmamışlardır. Huzâ'alılar, Budeyl başta olmak üzere onların rahatsızlık duyduklarından endişeye kapılmışlardır. Durum böyle iken her iki tarafça terk edildikleri düşüncesiyle kendilerini yalnız ve tek başına kalmış şeklinde görmüşlerdir. Hz. Muhammed (s.a.v) onların bu durumlarını bir şekilde öğrenmiş olacak ki, onların kalplerine sükûnet vermek, kaygı ve endişelerini dindirmek, ve İslâm'a karşı düşünce ile bakışlarını olumlu yönde etkilemek maksadıyla kendilerine duyduğu samimi dostluğunu ifade eden bir yazı göndermiştir. Söz konusu olan mektubun tam metni şu şekildedir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى بُدَيْلِ بْنِ وَرْقَاءَ وَبُسْرُ وَسْرَوَاتُ بَنِي
عَمْرِو فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكُمْ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ، أَمَا بَعْدُ ، فَإِنِّي لَمْ أَثُمَّ بِالْكُمْ ، وَلَمْ أَضَعُ فِي جَنْبِكُمْ
وَإِنَّ أَكْرَمَ أَهْلِي مِنْ تَهَامَةَ عَلَيَّ أَنْتُمْ ، وَأَقْرَبُهُ مِنِّي رَحِمًا ، وَمَنْ تَبِعَكُمْ مِنَ الْمُطَيِّبِينَ ، فَإِنِّي قَدْ أَخَذْتُ
لِمَنْ هَاجَرَ مِنْكُمْ مِثْلَ مَا أَخَذْتُ لِنَفْسِي ، وَلَوْ هَاجَرَ بَارِضِهِ غَيْرَ سَاكِنِ مَكَّةَ إِلَّا مُعْتَمِرًا ، أَوْ حَاجًّا ،
وَإِنِّي لَمْ أَضَعُ فِيكُمْ إِذْ سَلَّمْتُ ، وَإِنكُمْ غَيْرُ خَائِفِينَ مِنْ قِبَلِي ، وَلَا مُحْضَرِينَ ، أَمَا بَعْدُ ، فَإِنَّهُ قَدْ أَسْلَمَ
عَلْقَمَةُ بْنُ عَلَاتَةَ ، وَابْنَا هَوْدَةَ وَبَايَعَا ، وَهَاجَرَا عَلَيَّ مَنْ تَبِعَهُمْ مِنْ عِكْرِمَةَ وَأَخَذَ لِمَنْ تَبِعَهُمْ مِنْكُمْ مِثْلَ
مَا أَخَذَ لِنَفْسِهِ ، وَإِنَّ بَعْضًا مِنْ بَعْضِ أَيْدِي فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ.⁶⁷

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın Adıyla! Allah’ın Elçisi Muhammed’den Budeyl b. Verkâ’ ve Busr’a, ayrıca Benû Amr oğullarının başkanlarına:

-Her şeyden önce size Allah’ın övgülerini bildiririm: O’ndan başka hiçbir tanrı yoktur. Hemen ekleyeyim ki ne ben sizin olan bir şeye zarar verdim, ne de sizin tarafınızdan (bana) bir gasp ve tecavüzde bulunuldu. Sizler, Tihâme ahalisi içinde en

⁶⁷ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 749-750; İbn’ul-Esîr, **Usdu’l-Gâbe**, a.g.e., C. I, s. 204; İbn Hacer, a.g.e., C. I, s. 149.

çok takdir edip beğendiğim ve akrabalık yönünden kendime en yakın bulduğum insanlarsınız. Bu sözlerim size ve sizi izleyen Mutayyibûn (Koku sürünenler) arasında bulunanlardır. Ayrıca, ben kendi adıma sahip olduğum şeyleri, kesinlikle sizin aranızdan çıkan Muhacirler için de elde ettim. Yani bulunduğu yerden küçük hac (umre) ya da büyük Hac dışında bir amaçla Mekke'ye hicret eden bir kimse, kesinlikle orada yerleşip kalamaz. Sizinle barış anlaşması yaptığımdan beri size asla endişe vermedim; O yüzden benden yana korkacak bir şeyiniz yoktur ve kendi aranızda da bir karışıklığa düşmeyiniz. Son olarak da zikretmek isterim ki, Alkame b. Ulâse Müslüman oldu, Havza'nın iki oğlu ile İkrime'nin sülalesinden onları takip edenler ise bana biatte bulundular. Şimdi bizler helal kılınan şeylerde olduğu gibi haram kılınan şeylerde de aynı durumdayız. Ben "Vallahi" size asla yalan söylemedim. Rabbiniz size muhabbetle muamelede bulunsun!

D. Mekke'nin Fethinde Huzaa'nın Rölü

Sayınca az olan ilk Müslümanların müşriklere karşı imanlarını korumak ve yaymak amacıyla hicret ettikleri Mekke'yi, on yıl sonra güçlü ve kalabalık bir ordu halinde geri dönüp Mekke'nin Fethini gerçekleştirmişlerdir. Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber'le (s.a.v) Hudeybiye Antlaşmasını yapan Mekkeli müşriklerin, iki yıl sonra bu antlaşmayı bozmaları Mekke Fethinin alt yapısını oluşturan en önemli faktörlerden bir tanesidir. Yukarıda Bekr Oğullarının Mekkeli Müşriklerin desteğiyle Huzâ'lılardan bir gruba saldırıp birçoğunu öldürdüklerini ve böylece Hudeybiye'de yapılan ittifakın sona erdiği zikredildikten sonra Mekke'nin fethiyle ilgili kısa malumat verilmiştir. Burada mezkûr Benî Bekr ile Huzâ'alılar arasında olan anlaşamamazlık konusunun biraz daha açıklığa kavuşturulması gerektiği düşünülmüştür. Bilindiği üzere Beni Bekr kabilesi ile Huzâ'a kabilesi arasında cereyan eden olay Mekke fethine meydan verici en son neden olmuştur. Hudeybiye antlaşması esnasında Huzâ'a kabilesi Müslümanların yanında yer alırken Beni Bekr kabilesi de Müşriklerin yanında yer almıştır. Antlaşmada

Müslümanların safında yer alan Huzâ'a kabilesi çok geçmeden İslamiyet'i bütün olarak kabul etmiştir.⁶⁸

Benî Bekr ile Huzâ'a kabileleri arasında kuşaklar boyunca bir anlaşamamazlık, çekememezlik ve sevememezlik söz konusudur. Başka bir deyişle yıllardır birbirlerinin düşmanlarıdır. Hudeybiye'de yapılan ittifak anlaşması az da olsa (en azından belli bir süreliğine) aralarındaki husumeti dindirmiştir. Fakat görüldüğü üzere bu barış, çok uzun bir müddet sürmemiştir ve eski düşmanlar, düşmanlıklarını yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Zira kurt tüyünü değiştirir, ama huyunu asla.

Birbirlerine karşı düşmanca duygu ve davranışların yeniden ortaya çıkmasının asıl sebebi Benî Bekr kabilesinin bir kolu olan Kinânelerden Enes b. Zuneym ed-Dîlî'nin cesaret edip de Huzâ'alıların huzuruna çıkıp Hz. Peygamber (s.a.v) aleyhinde ağır konuşması, onur kırıcı ve küçültücü sözler dile getirmesidir. Huzâ'alılar bunu onun yanına kâr olarak bırakırlar mıydı? el-cevap asla. Nitekim onlardan biri derhal Bekr'linin üstüne atlamış ve onu başından ağır yaralamıştır.⁶⁹ Bunun üzerine Bekr Oğulları Huzâ'alardan öç almak için bu hadiseyi bahane edip çok geçmeden ve bunun altında kalmayacak şekilde dengiyle karşılık vermişlerdir.

Şöyle ki, Şaban ayının başında Hudeybiye Sulhundan yirmi iki ay geçmişken Benî Bekr kabilesinden Nufâse oğulları, Mekke'deki Kureyş müşriklerinin eşraflarının yanlarına gidip, Huzâ'aların vaktiyle adamlarını nasıl öldürmüş olduklarını anlatıp, aralarındaki akrabalığı ve Hudeybiye antlaşmasında nasıl kendilerinin tarafını tutarken karşılarında düşman olarak nitelendirdiklerinin ise Muhammed'in tarafını tuttuklarını hatırlatıp, kendilerine adam gönderek ve silah vermek suretiyle yardım etmelerini istemişlerdir. Onların isteğine karşılık da Mekke'deki hemen hemen bütün Kureyş müşrikleri – bu olaya katılmayan ve anlaşmayı bozmayan Benî Mudlic hariç – bu işe olumlu bakıp Nufâse oğullarına yardım etmeye razı olmuş, hatta şahsi olarak saldırıya iştirak etmişlerdir. Safvân b. Umeyye, Mikraz b. Hafs b. Ahyaf, Huveytib b. Abdiluzâ,

---

⁶⁸ İbn Esîr, **Târih**, a.g.e., C. II, s. 242.

⁶⁹ el-Belâzurî, a.g.e., thk. Suheyl Zukkâr-Riyâd Ziriklî, C. I, s. 449.

İkrime b. Ebî Cehl, Suheyl b. Amr, Şeybe b. Osman ve o günkü Benî Bekr kabilesinin başkanı ve kumandanı olan Nevfel b. Muâviye bunlardandır.⁷⁰

Bu esnada ticari seferde olan Ebu Sufyân'a danışılmamış olduğundan dolayı onun bu husustan haberi olmamış, ya da danışılmış ve fakat kendisi reddetmiştir. Buna rağmen Kureyş müşrikleri, Nufâse ve Bekr oğullarına, adamlar gönderip silah ve at gibi mühimmat vererek maddi destekte bulunmuşlardır. Yaptıkları yardımı, Huzâ'alılar yüzünden doğabilecek sorumluluktan sakındıkları için de gizli gizli yapmışlardır. Huzâ'alılar ise, antlaşma halinin gereği olarak ve İslam'ın aralarında kılmış olduğu dokunulmazlık dolayısıyla herhangi bir topluluğun baskınına uğramak endişesinden uzak durmuşlardır. Aksi takdirde, düşmanlarına karşı hazırlıklı ve tetikte olacakları şüphesizdir.⁷¹

Huzâ'lılar Mekke'nin güneyindeki Vetîr ovasında konaklamış iken geceleyin ani bir baskın yaparak, Nevfel b. Muâviye'nin bu sırada Huzâ'alılardan birini yakalayıp öldürmesiyle iki taraf birbirleriyle çarpışmaya başlamışlardır. Kureyş müşrikleri de, Benî Bekr kabilesini silahlar, atlar, köleler ve su ihtiyaçlarını karşılamakla desteklemiştir.⁷²

Yukarıda da zikredildiği gibi müşriklerden bazıları, "Bizi şu gece karanlığında hiç kimse göremez. Muhammed, bizim yaptığımızı bilemez!" diyerek, geceleyin gizlice Benî Bekr kabilesinin yanında çarpışmaya katılmak suretiyle yardımda bulunmuştur.⁷³ Ansızın vurgun yiyen Huzâ'alılar, Harem sınırlarına kadar kaçıp hatta Harem sınırlarını aşmış, savaşın yasak olduğu bölgeye gelmişlerdir. Bu sırada Beni Bekr kabilesinin komutanı Nevfel'e Haremde savaşmanın haram olduğunu hatırlattılar ise de, bugün onu engelleyecek hiçbir güç ver sınıırın olmadığını, kendisinin sadece intikam düşündüğünü ifade ederek, Huzâ'alıların Mekke'ye girip, Budeyl b. Verkâ ile kölesi Râfi'in evlerine

---

⁷⁰ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 783; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 134; el-Beyhakî, **es-Sunenu'l-Kubrâ**, I-X, C. IX, 1. baskı, Dâru'l-Maarife, Beyrut, 1356, s. 234.

⁷¹ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 783.

⁷² el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 783; İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 31-32; et-Taberî, a.g.e., C. III, s. 111; el-Beyhakî, a.g.e., C. IX, s. 120; İbn Esîr, **Târih**, a.g.e., C. II, s. 239; İbn Kesîr, **el-Bidâye**, a.g.e., C. IV, s. 278.

⁷³ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 783-784; el-Beyhakî, a.g.e., C. IX, s. 233; İbn Esîr, **Târih**, a.g.e., C. II, s. 239; İbn Seyyid, a.g.e., C. II, s. 164; İbn Kesîr, **el-Bidâye**, a.g.e., C. IV, s. 278.

sığınincaya kadar çarpışmaya devam etmelerini emretmiştir.⁷⁴ Beni Bekr kabilesini Huzâ'alılara karşı destekleyen müşrikler, sabahın alaca karanlığında evlerine büyük bir iş başarmış olmanın gururuyla girmiştir. Lakin bu sevinçleri uyandırdıkları ve Budeyl b. Verka'nın evine sığınan yaklaşık yirmi kadar Huzâ'alının başları kesilerek feci bir şekilde öldürüldüğünü görmeleriyle korkuya dönüşmüştür.⁷⁵

Abdullah b. İkrime b. Abdilhâris b. Hişâm'ın rivayetine göre, geceki yardımın gizli olduğunu ve Müslümanların bunu bilemeyeceğini düşündükleri için gayet rahat olan müşrikler, bu durum karşısında anlaşmayı bozmuş olduklarının Medine'deki Müslümanlarca duyulacağını anlayınca telaşa kapılmışlardır. Mekkeli müşriklerden oldukları halde hiçbir şeyden haberleri olmayan Hâris b. Hişâm'la Abdullah b. Ebi Rabîa akşamki olanları duyar duymaz Safvân b. Umeyye, Suheyl b. Amr ve İkrime b. Ebî Cehl'in yanına giderek yaptıklarının antlaşma şartlarına aykırı olduğunu, bunun Muhammed ile yaptıkları ahdinin sona erdiği anlamına geldiğini söylemişlerdir. "Şam'dan yeni gelmiş olan Ebu Sufyân'a gidin ve durumu ona izah edin" talimatını vermekten kaçınmamışlardır.

Bu grup hemen ayrılıp, gizlice Nevfel b. Muâviye'ye gitmiştir. Söz alan Suheyl b. Amr Nevfel'e, "Sana, arkadaşlarına ve kabilenden öldürülenlere yapılanları gördüm. Sen ise, onlardan geriye kalanların öldürülmesini arzu ediyordun. Biz buna asla müsaade edemeyiz. Onları bize bırak" demiştir. Nevfel, bu teklifi kabul edip onlardan ayrılınca onlar da evlerine dönmüşlerdir.⁷⁶

Bunun üzerine İbn Kays er-Rukayât Suheyl b. Amr'ı kastederek şu şiiri okumuştur:

خالط أخواله خزاعة لما
كثرتهم بمكة الأحياء.⁷⁷

Huzâ'a kabilesinin dayıları karıştı,

⁷⁴ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 783; İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 32; et-Taberî, a.g.e., C. III, s. 111; el-Beyhakî, a.g.e., C. IX, s. 234; İbn Esîr, **Târih**, a.g.e., C. II, s. 239; İbn Kesîr, **el-Bidâye**, a.g.e., C. IV, s. 279.

⁷⁵ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 792; İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 34.

⁷⁶ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 784.

⁷⁷ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 784.

Mekke'deki kabileler çoğalınca.

Benî Bekr, Vetîr ovasında Huzâ'alılara gece baskınları sırasında kendisine Munebbih denilen ve kalbi zayıf olan, onlardan bir adama isabet etmişlerdir. O ve kavminden kendisine Temîm b. Esed denilen bir adam çıkmışlarken Munebbih dönerek arkadaşına şöyle der:

يا تميم، انجح بنفسك، فأما أنا فوالله إني لميت، قتلوني أو تركوني، لقد أنبت فؤادي!⁷⁸

“Ey Temîm, sen kendini kurtar. Ben vallahi muhakkak öleceğim. Beni ister katletsinler ister bıraksınlar benim kalbim kesildi.”

Temîm bunun üzerine yakın arkadaşından ayırılır ve oradan kaybolmuştur. Onlar ise Munebbih'e kavuşur kavuşmaz onu katletmişler. Huzâ'a Mekke'ye girdiğinde Budeyl b. Verkâ'nın evi ile kendilerine ait Râfi' denilen bir azadlı kölenin evine iltica ettiklerinde Temîm b. Esed Munebbih'ten kaçmasından özür beyan ederek şu şiir okumuştur:

لما رأيت بني نفاثة أقبلوا	يغشون كل وتيرة وحجاب
صخرا ورزنا لا عريب سواهم	يزجون كل مقلص خناب
وذكرت ذحلا عندنا متقادما	فيما مضى من سالف الأحقاب
ونشيت ريح الموت من تلقائهم	ورهببت وقع مهند قضاب
وعرفت أن من يثقفوه يتركوا	لحما لمجرية وشلو غراب
قومت رجلا لا أخاف عثارها	وطرحت بالمتن العراء ثيابي
ونجوت لا ينجو نجائي أحقب	علج أقب مشمر الأقراب
تلحى ولو شهدت لكان نكيرها	بولا يبيل مشافر القبقاب

⁷⁸ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, ss. 32-33.

*Benî Nufâse 'yi gördüğüm zaman,
Gelip düz yerleri ve çukurları sarmışlardı.*

*Kayalığı ve yüksek yerleri sardıklarında orada başka kimseler yoktu,
Burun delikleri büyükçe olan her şahlanan atı sevkediyorlardı.*

*Geçmiş senelerde bizim katımızda eskimiş,
Bir intikam talebini hatırladım.*

*Onların tarafından ölümün kokusunu kokladım,
Keskin kılıçların vurmasından korktum.*

*Ve ben bildim ki buldukları kimseleri yavruları olan dişi arslan için,
Bir et olarak ve kalanını da kargalara bir leş olarak bırakırlar.*

*Ayağı doğrultum, onun kaymasından korkmuyordum,
Ve elbiselerimi de boş bir arazi üzerine attım.*

*Kaçtım kurtuldum ki, benim kaçışım gibi hiçbir kalın, karnı zayıf,
Koltuk altları ve ona bitişik yerleri çekik vahşi eşek kaçıp kurtulamazdı.*

*O kadın beni kınıyor, şayet kendisi oarada hazır bulunsaydı onun işi,
Fercinin kenarlarından sidiğini işemek olacaktı.*

*Kavm bilir ki ben Munebbihi isteyerek gönül rızasıyla bırakmadım,
İstersen ey kadın benim arkadaşlarımdan sor.*

---

⁷⁹ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 33.

Ahzar b. Luat ed-Dîlî, Benî Bekr ile Benî Huzâ'a arasındaki muharebe hakkında şu şiiri okumuştur:

ألا هل أتى قصوى الأحابيش أنا
حسناهم في دارة العبد رافع
رددنا بني كعب بأفوق ناصل
بدار الذليل الآخذ الضيم بعدما
وعند بديل محبسا غير طائل
حسناهم حتى إذا طال يومهم
شفينا النفوس منهم بالمناصل
نذبهم ذبح التيوس كأننا
نفخنا لهم من كل شعب بوابل
هم ظلمونا واعتدوا في مسيرهم
أسود تبارى فيهم بالقواصل
كأنهم بالجزع إذ يطردونهم
وكانوا لدى الأنصاب أول قاتل
قفا ثور حفان النعام الجوافل.⁸⁰

*Dikkat, acaba ehabişin en uzaklarına şu haber verilmedi mi ki,
Biz, Benî Ka'b'ı ziyan etmiş bir vaziyette geri gönderdik.*

*Onları Râfi' denilen kölenin evinde,
Ve Budeyl'in yanında faydasız bir haps edişle haps ettik.*

*Zilleti alan zelilin evinde,
Onlardan bir takım nefislere şifa vermemizden sonra.*

*Onları hapsedtik nihayet onların günleri uzadığı zaman,
Onlara her bir dağ boğazından at tekmeleri vurduk.*

*Onları keçileri boğazlarcasına boğazlarız,
Sanki biz, onların içinde dişlerle yarışan arslanlarız.*

⁸⁰ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 784-785.

*Onlar bize zulmettiler ve yürümelerinde saldırdılar,
Ve dikili taşların yanında ilk katil oldular.*

*Sanki onlar, vadinin yamacında onları kovalarken,
Fâsûr'da süratli kaçan deve kuşlarının küçükleridir.*

Budeyl b. Abdimenat, Ahzar b. Luat ed-Dîlî'inin bu şiirini işitince reddiye olarak şu şiiri yazmıştır:

لهم سيدا يندوهم غير نافل	تفاقد قوم يفخرون ولم ندع
تجيز الوتير خائفا غير آيل	أمن خيفة القوم الألى تزدريهم
لعقل ولا يحبى لنا في المعائل	وفي كل يوم نحن نحبو حباءنا
بأسيافنا يسبقن لوم العواذل	ونحن صبحنا بالتلاعة داركم
إلى خيف رضوى من مجر القنابل	ونحن منعنا بين بيض وعتود
عبيس فجعناه بجلد حلاحل	ويوم الغميم قد تكفت ساعيا
بجمعوسها تنزون أن لم نقاتل	أن أجمرت في بيتها أم بعضكم
ولكن تركنا أمركم في بلابل. ⁸¹	كذبتم وبيت الله ما إن قتلتم

*İftihar eden kavim kaybetmiştir ve biz bırakmadık,
Onları meclise toplayıp ganimet dağıtan bir efendi.*

*İşte o hakir gördüğün kavimin korkusundan mı?
Korkup geri bakmayarak Vetîr'den geçersin.*

*Biz her gün bahşişimizi diyet olarak veririz,
Bize hiç diyet bahşedilmez.*

⁸¹ İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 35.

*Biz Telâa'da sizin evinizde sabahladık ki,
Levm edenlerin levminin önüne geçen kılıçlarımızla.*

*Biz, Beyd ile İtved'in arasında,
At sahasından itibaren Radvâ'nın inişine kadar koruduk.*

*Ubeyd koşarak Gamîm günü yoldan ayrıldı,
Kavi bir efendi mukabilinde musibet erdirdik.*

*Sizden bazılarınızın anası evine pisliğini süratle atmadı mı?
Siz ise savaşmadık diye ortaya fırlıyorsunuz.*

*Allah'ın Beytine yemin ederim ki yalan söylediniz,
Siz katletmediniz fakat biz işinizi hüznün karışıklıkları içinde terk ettik.*

Hassan b. Sâbit ise, bu hususta şunu söylemiştir:

لحا الله قوما لم ندع من سراتهم   لهم أحدا يندوهم غير ناغب
أخصيي حمار مات بالأمس نوفلا   متى كنت مفلحا عدو الحقائق.⁸²

*Allah bir kavme lanet etsin ki,
Nâkibin gayrı onları meclise cem edecek bir kimse bırakmadık.*

*Dün ölen eşeğin iki hayası Neyfel,
Ne zaman felah buldun, ey heybelerin düşmanı sen.*

Durumu öğrenen Ebu Süfyân olanların kendilerinin isteği ve bilgisi dâhilinde olmadığını söylemek ve antlaşmanın devam etmesini sağlayabilmek için Medine'ye yola çıkma hazırlıklarına başlamıştır.⁸³

⁸² İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 36.

⁸³ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 785.

Başka bir rivayete göre ise, Hâris b. Hişâm’la Abdullah b. Ebi Rabîa Ebû Süfyân’a gelerek şöyle derler: “Şüphe yok ki, bu ıslah edilmesi gereken bir mevzudur. Vallahi, eğer bu durumu düzeltmezsek büyük sıkıntılara maruz kalacağız.” Ebû Sufyân, Hind bint Utbe bir rüya görmüş, bana anlattı, hiç sevmedim, o rüyayı kerih gördüm ve onun kötülüğünden korktum diyerek rüyanın tamamını anlattıktan sonra gelenler de “bu rüya şerdir” demek suretiyle korkularını gizleyememişlerdir.⁸⁴

Mucemmia b. Yakûb’un rivayetine göre, Ebû Sufyân bundan evvel daha kötü ve sıkıntılı bir duruma düşmemiştim, vallahi bu durumu düzeltmemiz gerekir. Aksi takdirde Muhammed bizimle savaşıyor. Haber kendisine ulaşmadan gidip bir an evvel durumu izah ederek ahdi yenilemem gerek demiştir. Bunun üzerine Kureyşliler: vallahi çok doğru söyledin diyerek yaptıklarından pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Bu konuşma biter bitmez Ebû Sufyân kölesiyle birlikte hemen yola çıkmış, ilk kendisinin Rasûlüllah’a (s.a.v) ulaşacağını ummuştur.⁸⁵

Hadiseden üç gün sonra Rasûlüllah (s.a.v) ashaba sabah namazını kıldırması, sırtı ashaba dönük bir vaziyette otururlarken, Amr b. Sâlim el-Huzâ’î yanında yaklaşık kırk kadar Huzâ’alî ile başlarına gelenleri haber vermek ve yardımlarını talep etmek için O’nun huzuruna çıkıp çok etkileyici bir şiir okumuştur. Söz konusu olan şiir şöyledir:

يَا رَبِّ إِنِّي نَاشِدُ مُحَمَّدًا	حَلَفَ أَيْبِنَا وَأَيْبِهِ الْأَثَلَدَا
قَدْ كُنْتُمْ وُلْدًا وَكُنَّا وَالِدَا	ثُمَّتْ أَسْلَمْنَا فَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
فَانْضُرْ هَذَاكَ اللَّهُ نَضْرًا أَعْتَدَا	وَادْعُ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدَا
فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ تَجَرَّدَا	إِنْ سِيمَ خَسَفًا وَجْهَهُ تَرَبَّدَا
فِي فَيْلَقِ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدَا	إِنْ قُرَيْشًا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا
وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمَوْكَدَا	وَجَعَلُوا لِي فِي كَدَاءٍ رُصَدَا
وَزَعَمُوا أَنْ لَسْتُ أَدْعُو أَحَدَا	وَهُمْ أَذَلُّ وَأَقَلُّ عَدَدَا

⁸⁴ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 785.

⁸⁵ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 785-786.

هُمَّ بَيِّنُونَا بِالْوَتِيرِ هَجْدًا
وَقَتَّلُونَا رُكْعًا وَسُجْدًا⁸⁶

*“Ey Rabbim! Muhammed’e yüksek sesle şiir okuyorum,
Geçmiş atalarımız ile atasının antlaşması adına.*

*Gerçekten siz çocuktunuz, bizler ise babaydık,
Bir de itiraz etmeden Müslüman olduk.*

*Allah’ın sana hidayet verdiği gibi sen de bize yardım et,
Allah’ın kullarını çağır da yardıma gelsinler.*

*Rasûlüllah onlarla birlikte hazırlanmıştır,
Adil davranılmadı diye Peygamberin yüzü kızarmıştır.*

*Çok sayıdaki asker, denizköpüğü gibidir,
Gerçekten Kureyş, seninle yaptığı anlaşmayı bozmuştur.*

*Onlar, seninle kesin olan sözleşmeyi çiğneyip,
Kedâ mevkiinde bana bir pusu kurdular.*

*Benim yardıma çağıracak kimsem olmadığını sandılar,
Bununla birlikte onlar, horlanmış ve sayıca daha azdılar.*

*Onlar, bize Vetîr kuyusunda geceleyin ibadet ederken tuzak kurup,
Bizi Rükû ve Secdede iken katlettiler.”*

İkinci beytin son satırında geçen “secdede iken” ibaresinden sözü edilen saldırıda Müslüman olmuş Huzâ’alî ailelerin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Amr b. Sâlim’in şiirini dinledikten sonra, ridasının eteğini toplayarak ayağa kalkar ve:

لا نصرت إن لم أنصر بني كعب مما أنصر منه نفسي!⁸⁷

"Eğer kendime yardım ettiğim şeylerle Benî Ka’blara yardım etmezsem, ben de yardım görmeyeyim!”

والذي نفسي بيده لأمنعهم مما أمنع منه نفسي، و أهل بيتي، أخذ في الجهاز إليهم!⁸⁸

⁸⁶ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 789; İbn Hişâm, a.g.e., IV, ss. 36-37; İbn Seyyidu’n-Nâs, a.g.e., C. II, ss. 164-165; el-Makrîzî, a.g.e., C. XIII, s. 373; el-Halebî, a.g.e., C. III, s. 5.

⁸⁷ İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 134.

“Varlığım Kudret Elinde bulunan Allah’a andolsun ki, kendimi ve ev halkımı koruduğum şeylerle, bunları da koruyacağım.”

خزاعة منى وأنا منهم، نصرت يا عمرو بن سالم!⁸⁹

“Huzâ’alılar bendendir, ben de Huzâ’alılardanım! Ey Amr b. Sâlim! Sen yardım olundun gitti!” buyurmak suretiyle kendisini onurlandırmıştır.

Mekke fethedilince Rasûlüllah’ın (s.a.v) Bekr Oğulları dışında daha düne kadar kendisini öldürmeye ant içmiş kimselerin tamamını kapsayacak şekilde umumi bir afta bulunduğunu bilinen bir gerçektir. Onların kusur, kabahat, suç ve cezalarını bağışlamış, kendilerini mazur tutmuştur. Hz. Peygamber’in Bekr Oğullarını bundan muaf tutmuş olmasından dolayı olacak ki Huzâ’alılar onlardan intikam almak istemişlerdir. Onların bu davranışlarını beğenmeyen Hz. Muhammed (s.a.v) “af kapsamı dışında tutma” kaideyi bir kez daha değerlendirmek zorunda kalmıştır. İlan etmiş olduğu “genel af”ı yeniden gözden geçiren Hz. Peygamber (s.a.v) aşırıya kaçtıkları dolayısıyla Huzâ’alıları azarlayıp uyarmıştır.⁹⁰

Hz. Peygamber ve genelde Müslümanların eliyle fethedilen kutsal şehir olan Mekke kutsallığına kutsallık katmıştır. Fethedildikten sonra sıra şehrin sınırlarını gösteren işaretlerinin gözden geçirilip onarılmaya gelmiştir. Hz. Peygamber bu görevi yerine getirmek üzere Huzâ’a kabilesine mensup Temîm b. Esed el-Huzâ’î’ye vermiştir.⁹¹ Yine hatırlatmak gerekir ki Mekke’nin fethi esansında Eslem kabilesi de iştirak edip büyük yardımlarda bulunmuştur. Örneğin, Eslem kabilesinden biri Hz. Muhammed’e birkaç koyun getirip hediye etmiştir. Daha sonra bu hediyesini kabul eden Hz. Peygamber ödüllendirmek gayesiyle bütün bir koyun sürüsünü kendisine bağışlamıştır.⁹² Ayrıca h. 9. senesinde birçok kez Hz. Muhammed tarafından özel

---

⁸⁸ Abdirrazzâk, a.g.e., C. V, s. 374.

⁸⁹ el-Halebî, a.g.e., C. III, s. 5.

⁹⁰ el-Makrîzî, a.g.e., C. I, ss. 395-396.

⁹¹ İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 137; Ezrakî, a.g.e., C. II, ss. 127-128; el-Makrîzî, a.g.e., C. I, s. 395.

⁹² el-Makrîzî, a.g.e., C. II, s. 27.

işlerde görevlendirilen Eslemli Bureyde, Tebûk seferi için çıkabilecek gönüllüleri toplamak üzere vazifelendirilmiştir.⁹³

---

⁹³ el-Makrîzî, a.g.e., C. II, s. 47.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUZÂ'ALI MEŞHUR ŞAHSİYETLER

I. AMR B. LUHAYY

Genel olarak Arap tarihinde, özel olarak ise İslâm tarihinde Amr b. Luhayy'ın hayatı boyunca atmış olduğu adımlar, başka bir deyişle Huzâ'a kabilesinin reisliğini yaparken, kendi kabilesindeki fertlerin, yandaşlarına ve akrabalarına aşırı derecede yardım etme noktasındaki hassasiyetlerini artırmak babında hayata geçirdiği işlevsel aktiviteler sonucunda onların asabi duruş sergilemelerine sebep olması ve dolayısıyla, başlarına gelebilecek herhangi bir musibetle nasıl baş edebileceklerini öğretmesi ile kabilenin geleceğini garantilemesi, ve böyle yapmakla sağlam bir zemin hazırlayıp uzun yıllar Mekke ve civarda bulunan bölgelerinin hâkimi olarak ikâmet edebilme imkânına nâil olma yolundaki iktidar mücadelesi siyasi, içtimai ve iktisadi alanda gündemdeki konumunun korunmasına yol açmıştır.

Amr b. Luhayy'ın yaşadığı dönem üzerine çalışılmış kitap, eser ve diğer çalışmalara bakıldığında çok fazla bilgiye rastlayamamakla birlikte babasının adının Âmir, dedesinin Luhayy, annesinin ise Fühayre ve Kâbe'nin yöneticilerinden Hâris'in torunu olduğu müşahede edilir. Bunun yanı sıra tarihlerin verdiği efsanevî bilgilerden Amr'ın yaşadığı devri tespit etmek mümkün olmamakla beraber III. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Bundan başka İslâm tarihçilerine göre onun, Huzâ'a kabilesinin ünlü reisi olduğu, Mekke'de hüküm sürdüğü, İbrahim Peygamber'in dinini reddederek bir iş için gittiği Belkâ yöresindeki Meâb'da Amâlîka kabilesinin, onlarla iyi geçinmesinden dolayı bir armağan niteliğinde kendisine verdiği kırmızı akikten yapılmış meşhur Hubel (veya Menât) adlı putu Mekke'ye getirerek Zemzem kuyusunun üst tarafına Kâbe'ye yakın bir yere koyup herkesi ona tapınmakla yükümlü kıldığı ve

zamanla birlikte Kâbe'yi putlarla doldurduğu, neticede Mekke'de putperestliği hâkim kıldığı bilinmektedir. Bundan ayrı olarak Amr'ın adı geçen putu el-Cezire'de bulunan ve Hit adı ile bilinen kentten getirmiş olduğu, ve o tarihten sonra Mekke halkının Hz. İbrahim'in soyundan gelen İsmailoğullarının tebliğ ettiği Hanif dinini terk edip taş tapılmanın yanında politeizmi benimsemesiyle birlikte Arap toplumunun Cahiliye dönemlerinde bir dönüm noktası sayılmıştır.¹ Amr b. Luhayy'ın emri ve onun yönettiği Huzâ'a kabilesinin eliyle Mekke ve civarındaki bölgelerde ikamet eden halk arasında yayılan putperestlik kısa sürede egemenliğini ispat etmeyi başarmıştır. Onun etkisinin altında kalan her bir ferdin kendi eliyle zihninde oluşturduğu tanrı motifini işler ve ona has bir de oda yapmak suretiyle orayı ibadet hane olarak görmesi bunun apaçık delilidir.

Putperestlerin taptıkları putlardan bazıları şunlardır: **Hubel** (kırmızı akik taşından imal edilen ve insanoğluna benzeyen bu put Kureyş halkının savaş ilahıdır. Bununla birlikte Kâbe'de bulunan putların en büyüğü olmasıyla dikkat çeken Hubel Huzâ'a kabilesinin emiri olan Amr b. Luhayy'ın eliyle Şam'dan getirildiği rivayet edilir) , **Lât** (Taif'te ikamet eden Sakif kabilesinin putu), **Menât** (Medine'de bulunan Evs ve Hazrec ile civar müşrik kavimlerin putu), **Uzzâ** (Bir kaya parçası veya ağaç şeklinde olan uzza çok kuvvetli anlamındadır. Sağlam ismi verilmesine bakılırsa maddenin ağaç değil de kaya olması ihtimali daha kuvvetli görünür. Mekke yakınlarındaki Gatafan kabilesinin putu), **Yagûs** (Arslan şeklinde olan bu put Tayy kabilesinin putudur), **Yaûk** (At şeklinde olan bu put Yemen'de yaşayan Hemedan kabilesinin putudur), **Nesr** (Kartal suretinde olan Nesr Zulkuba kabilesinin putudur), **Vedd** (Sevgi anlamına gelen bu put Devmetu'l-Cendel'de Beni Kelb kabilesinin putudur), **Suvâ** (Huzeyl kabilesinin putu), **Usaf** ve **Nâile** (Kureyş kabilesine ait putlar).² Kuran'da bu putlardan **Lât**, **Menât**, **Uzzâ**, **Yagûs**, **Yaûk**, **Nesr**, **Vedd** ve **Suvâ**'nın isimleri bazı ayetlerde zikredilmiştir.³ Bundan başka putlara kurban adama âdetini ilk

---

¹ Ezrakî, a.g.e., C. I, ss. 65, 88, 116-117, 166; Suheyli, a.g.e., C. I. ss. 346-7, 350, 364; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, I-IX, C. VI, Matbaai Ebüzziya, İstanbul, 1936, s. 4592; Abdülkerim Özaydın, "Amr b. Luhayy", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. III, İstanbul, 1991, ss. 87-88.

² Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 329; Suheyli, a.g.e., C. I. s. 364.

³ Nuh, 71/23; Necm, 53/19-20.

defa ortaya koyan yine Amr b. Luhayy olmuştur.⁴ Nitekim bu âdete göre bazı hayvanlar putlara adandıktan sonra serbest bırakılmış ve neticesinde kutsallık atfedilen bu hayvanlardan artık hiçbir şekilde faydalanmazmış. Yine Kuran'da bu hususa temas edilerek sâibe, vasîle, hâm ve benzeri hayvanların adanmasının doğru ve meşru bir işmiş gibi görülmesinin yanlış bir davranış oluşu ifade edilmiştir.⁵

Amr b. Luhayy'ın, İsmail (as)'ın dinini tahrif eden ve Arapların tağuta kul olmaları noktasında aktif rol oynayan ilk şahıs olduğu hakkındaki rivayetlerinden birine de İbn Hişam'ın '*sîresi*'nde rastlanmaktadır. Şöyle ki bazı işlerini görmek amacıyla Mekke'den Şam'a giden, dönüşte Belkâ diyarına uğrayan Amr b. Luhayy, o sırada oraya yerleşmiş olan İmlîk b. Laviz b. Sam b. Nuh'un oğulları Amâlîka kabilesi ile karşılaşmış, onların puta tapma eylemi dikkatini çekmiş, tapındıkları putların, hayatlarında oynadığı rolü merak edip bir takım sorular yöneltmiş, onların nezdinde önemli sayılan taşların yağmur yağdırma ve zafer kazandırma güçlerinin olduğunu öğrenmesi sonucunda Arap diyarına götürmek üzere kendilerinden bir put istemiş, hemşerilerinin buna gereksinim duyduklarını belirtmiş, Hübel adında verilen putu Mekke'ye götürüp bir kaidenin üzerine yerleştirmiş ve insanlara puta tapmalarını, ayrıca ona karşı saygılı davranmalarını emretmiştir. Amr b. Luhayy'ın çabası ile halkın artık ayrılmaz bir parçası mesabesinde bulunan ve 'yeter artık' dedirtecek seviyeye gelen Arap putperestliği, insanların baskı ve zulme maruz kalmalarına, güven ve huzurun sarsılmasına, Mekke yönetiminin kısa bir zaman zarfında yıkılmasına sebep teşkil etmiştir. Aslında puta tapıcılığın tarihi İsmail oğullarına kadar dayanır. Zira Mekke'nin yerleşim alanının dar gelmesi sonucunda oradan ayrılmak zorunda kalan kitle başka diyarlara hicret etmiş, fakat Harem-i Şerife'ye olan bağlılığı ve saygısı hasebiyle buradan taş alma ihtiyacını hissetmiştir. Konaklama sırasında taşı çıkarıp Kâbe'yi tavaf eder gibi ibadet yapan söz konusu kitle bir süre sonra beğendiği ve güzel bulduğu her taşı ilah yerine koyup tapmaya çalışmıştır.⁶

---

⁴ Buhârî, *Kitâbu'l-Menâkıb*, 61.

⁵ Mâide, 5/103.

⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. I, ss. 79-80.

Buhârî'nin sahihinde Ebu Reca el-Utaridî'nin şöyle dediği rivayet edilir: *“Cahiliye devrinde tapacak taş bulamadığımızda bir avuç toprak toplayıp ortaya koyar, sonra bir koyun getirip üzerine sütünü sağlar, sonra da o sütlü toprağı tavaf ederdik.”*⁷

İbn İshak sahih bir sened ile Ebu Hureyre'den gelen bir rivayetine göre Amr b. Luhayy ve kavmi Saibe ve Bahire bidatlerden başka İbrahim ve İsmail peygamberlerin dinini bırakıp, önceki ümmetler gibi sapıklığa düşerek putlara tapmaya başlamışlardır.⁸ Her ne kadar İbn İshak öyle demiş ise de, aralarında Hz. İbrahim'in dininden kalma hükümlere sarılanlar ve bu hükümlere göre hayatlarını şekillendirmeğe çalışanlar var olmağa devam etmiştir. Nitekim Kâbe'ye saygı gösterip orayı tavaf ediyor, hac ve umre vecibelerini yerine getiriyor, Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfe yapıyor, kurban kesiyor, hac ve umre için tekbir ve tehlüller getirmeğe devam etmişlerdir. Ve fakat, çevredeki insanların ettikleri ibadetlerden etkilenmiş olacaklar ki, kendi ibadetlerine de asılsız bazı şeyleri eklemişlerdir. Mesela Kinanelilerle Kureyşliler, telbiye getirirlerken şöyle derlermiş: *“Buyur Allahım, buyur! Buyur, senin ortağın yoktur. Sadece bir ortağın vardır ki sen, ona sahiptin ama o sana sahip değildir.”*⁹ Telbiye getirerek Allah'ı birlemeleri ve mülkiyetin O'na ait olduğunu söylemelerine rağmen putlarını ortak ederek ortak koşmayı ihmal etmemişlerdir. Cenâb-ı Allah, onların müşrik olduklarını elçisi Muhammed (s.a.v.)'e şöyle bildirmiştir: *“Onların çoğu, Allah'a ortak koşmadan inanmazlar.”*¹⁰ Yani hakkımı bilmek için beni birlemezler, yarattıklarından birini bana ortak koşarlar.¹¹

Bilginlerin anlattıklarına göre ilk olarak bu şekilde telbiye getiren Amr b. Luhayy olmuştur. İblis, ihtiyar bir adam suretinde ona görünmüş, ona bu şekilde telbiye getirmesini telkin etmiş, o da İblis'in ağzından duyduğu sözleri tekrarlamaya başlamış, sonra Araplar da Amr'a uyup bu şekilde telbiye getirir olmuşlar.¹² Sahih hadiste anlatıldığına göre Hz. Peygamber, onların bu şekilde telbiye getirdiklerini işittiğinde «Yeter, yeter!..» dermiş. Hadisin tam metni şu şekildedir: İbnu Abbâs (Radiyallahu

⁷ Buhârî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 72.

⁸ Buhârî, *Kitâbu'l-Menâkıb*, 61.

⁹ İbn Hişam, a.g.e., C. I, s. 80; İbn Kesîr, a.g.e., II, s. 188.

¹⁰ Yusuf, 12/106.

¹¹ İbn Hişam, C. I, ss. 79-80.

¹² el-Ezrakî, a.g.e., C. I, s. 194.

Anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler (haccederken şu şekilde telbiyede bulunurlardı): "Lebbeyke lâ şerîke leke: 'Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Yazık size, yeter yeter " buyururdu. Müşrikler (telbiyelerinin devamında): "Yalnız bir şerik müstesna, o senin şerikindir, sen ona da, onun mâlik olduğu şeylere de mâliksin" derlermiş. Onlar, bunu, Kâbe'yi tavaf ederken söylerlermiş."¹³ Buhârî'nin, Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Saibe'yi ilk salan ve puta ilk tapan, Ebu Huzâ'a Amr b. Âmir'dir. Cehennem'de onu bağırsaklarını çekip sürürken gördüm.*"¹⁴

Bu hadisten açık bir şekilde Amr b. Luhayy'ın, bütün bir Huzâ'a kabilesinin dedesi olduğu anlaşılır.¹⁵ Nitekim diğer bazı soy bilimcilerin anlattıklarına göre de durum böyledir.¹⁶ Diğer nakilleri bir tarafa bırakılırsa dahi sadece şu hadis, bu konuda zahir bir delil, hatta nass gibi olur.

Buhârî, Said b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*Bahîre, müşriklerin sütünü putlara adadıkları hayvanlardır ki, hiç kimse onların sütünü sağamazdı. Saibe de, tanrıları için adadıkları hayvanlardı ki, hiç kimse onların sırtına yük vuramazdı.*"¹⁷

Buhârî, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: «Amr b. Âmir el-Huzâ'î'nin Cehennem'de bağırsaklarını çekip sürüldüğünü gördüm. Saibe hayvanları ilk salan odur.*"¹⁸

Bu hadiste geçen "el-Huzâ'î" kelimesinden anlaşıldığına göre Amr b. Luhayy, Huzâ'a kabilesinin dedesi değil, sadece bir mensubudur. Ancak daha önceki hadiste geçen Ebû Huzâ'a (Huzâ'alıların babası) sözü, ravinin bir tahrifi olabilir. Aslında ravi,

¹³ Müslim, *Kitâbu'l-Hacc*, 22.

¹⁴ Buhârî, *Kitâbu'l-Menâkıb*, 10.

¹⁵ Buhârî, *Kitâbu'l-Kusûf*, 22.

¹⁶ el-Belâzurî, a.g.e., thk. Muhammed Hamidullah, C. I, s. 34.

¹⁷ Buhârî, *Kitâbu'l-Menâkıb*, 10; Saibe ve Bahire hakkında ayrıca bkz. Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, **Subhu'l-A'sâ fî Sınâ'ati'l-İnşâ**, I-XIV, thk. Muhammed Huseyn Şemsu'd-Dîn, C. I, 1. baskı, Dâru'ş-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, s. 459; İbn Manzûr, a.g.e., C. IV, s. 43; Muhammed Aruçi, "Sâibe", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXXV, İstanbul, 2008, ss. 542-543; A. J. Wensinck, "Bahîre", **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIV, C. II, MEB Yay., İstanbul ts., s. 229; İshak Yazıcı, "Bahîre", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. IV, İstanbul, 1991, s. 487.

¹⁸ Buhârî, *Kitâbu'l-Menâkıb*, 10; Geniş bilgi için bkz. Suheyli, a.g.e., C. I. s. 368, 382; İbn Dureyd, a.g.e., C. I, s. 468; el-Belâzurî, a.g.e., C. I, s. 34.

(Huzâ'alıların kardeşi) anlamına gelen "Ehu Huzâ'a" kelimesini, (Huzâ'alıların babası) anlamına gelen "Ebû Huzâ'a" kelimesiyle değiştirmiş de olabilir. Veya "Ebu Huzâ'a" sözü, Amr'ın künyesidir. Yoksa onun, Huzâ'alıların babası anlamı ifade etmemektedir.¹⁹

Muhammed b. İshak, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah (s.a.v.)'ın Eksem b. Cevn el-Huzâ'î'ye şöyle dediğini duydum:

"Ey Eksem! Amr b. Luhayy b. Kam'a b. Hunduf'u, Cehennem'de bağırsaklarını çekip sürüyorken gördüm. Senin kadar ona benzeyen birini görmediğim gibi onun kadar sana benzeyen birini de görmedim." Eksem: *"Ya Rasûlallah, onunla aramızdaki benzerliğin bana zarar vermesinden korkarım."* deyince Hz. Peygamber şu cevabı verdi: *"Hayır! Sen mü'minsin, o ise kafirdir. İsmail (a.s.)'in dinini ilk defa değiştiren odur. Tapılmak için putlar dikmiş, putlara hayvanlar adanmış, bu adakların sütünü sağmanın, sırtlarına yük vurmanın haram olduğunu söylemiş, Vasile'yi kutsal saymıştır."*²⁰

300 yıl, başka rivayete göre ise, 500 yıl müddetle Kâbe'nin yönetimini ellerinde bulunduran Huzâ'alıların reisi Amr b. Luhayy çok zengin biri olacak ki, anlatıldığına göre o, yirmi devenin gözünü oyup çıkarmıştır. Bu da, onun 20.000 bin deve maliki olduğuna işarettir. Bazı tarihçilerin bu konu üzerinde bilgi verdiklerine göre bir şahsın bin deve sahibi ise, nazardan korunmak babında Arap toplumundaki eskiden beri uyulan âdete göre bir devenin gözünü oyup çıkarması icap edermiş.²¹

Diğer bazı rivayetlere göre ise, her sene hac mevsiminde Amr b. Luhayy, 10.000 deve kestirir, 10.000 yoksula da elbise giydirirmiş. Araplara yemek verir; yağ, bal ve undan yapılan Hays tatlısı yedirirmiş. Bunu âdeta uyulması zorunlu bir kanun haline getirmiş. Çünkü Araplar arasında son derece şerefli, itibarlı ve ağırlıklı bir insanmış.²²

¹⁹ Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Kesîr, **es-Sîratu'n-Nebeviyye**, I, thk. Mustafa Abdulvâhid, İsa el-Bâbî'l-Halebî ve Şurakâ, Kâhire, 1964, C. I, s. 65.

²⁰ İbn Hişâm, a.g.e., C. I, s. 79; Suheylî, a.g.e., C. I, s. 346; İbn Dureyd, a.g.e., C. I, s. 474; el-Âlûsî, a.g.e., C. III, ss. 36-40; Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mehrân Ebû Nuaym el-Asbahânî, **Ma'arifetu's-Sahâbe**, I-V, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâîl-Mes'ad Abdulhamîd es-Su'adenî, C. I, C. IV, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, ss. 308-309, s. 242.

²¹ Suheylî, a.g.e., C. I, s. 357.

²² İbn Kesîr, a.g.e., II, s. 187.

Huzâ'alılar, Kureyşlilerin kendi kavimleri olan Kinâneliler arasında dağılık halde olup kimi yerleşik, kimi göçebe oldukları sıralarda Kâbe'nin yönetimini ele geçirmiştir. Bu yönetim, atadan oğula miras olarak geçerek her zaman aynı soydan gelen kimseler zincirini takip edip en büyük oğlunun bu görevi devralmasını ve neticede üstlenip gerektiği gibi ifa etmesini icap ettirmiştir. Huzâ'alıların emirlerinden, Huleyl b. Hubşiyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr b. Rabî'a el-Huzâ'î'ye gelinceye kadar bu böyle devam etmiştir. Kusayy b. Kilâb, onun kızı Hubbâ ile evlenmiş, bu evlilikten Abdü'd-Dâr, Abdu Menâf, Abdül-Uzzâ ve Abda adında dört oğlu ile Hind isimli bir kızı olmuştur. Huleyl'in vefatından sonra Kâbe'nin yönetimi damadı Kusayy'a geçmiştir.²³

Hülasa, şu ki: Amr b. Luhayy denen kişi, Huzâ'alıların bir bakıma manevi babası sayılmakla birlikte, kendisinin de içinde bulunduğu ve reis sıfatıyla yönlendirdiği akrabaları ve arkadaşlarından oluşan bir toplulukla beraber kendi mevkilerinden kaçarak Mekke'ye gelip buraya yerleştikten ve güç elde ettikten sonra dinde bid'atlar çıkarmış, bu bid'atlar sebebiyle Hz. İbrahim'in dinini değiştirip tahrif etmiş, Araplar da onun bid'atlarına uymuşlar; böylece apaçık, çirkin ve kötü olan bir sapıklığa düşmüşlerdir. Cenâb-ı Allah, onların bu hallerini Kur'ân'ın bir çok yerinde reddedip yermiştir:

“Dilleriniz yalana alışageldiğinden dolayı, Allah'a karşı yalan uydurmak için, “Şu helâldir”, “Şu haramdır” demeyin. Şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar, kurtuluşa eremezler.”²⁴

“Allah; ne Bahire'den, ne Saibe'den, ne Vasile'den ne de Ham'dan hiç birini meşru kılmamıştır. Fakat küfredenler, Allah'a karşı yalan uydururlar. Onların çoğunun ise akılları ermez.”²⁵

“Kendilerine verdiğimiz rızıktan, bilmediklerine hisse ayırırlar. Allah'a andolsun ki, uydurup durduğunuz şeylerden muhakkak sorguya çekileceksiniz.”²⁶

---

²³ Ali Osman Ateş, “Kusayy b. Kilâb”, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, I-XLII (devam ediyor), C. XXVI, Ankara, 2002, s. 460.

²⁴ Nahl, 16/116.

²⁵ Maide, 5/103.

²⁶ Nahl, 16/56.

“Onlar, Allah için, O’nun yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar ve kendi zanlarına göre; bu Allah’ındır, bu da şirk koştuğumuz ortaklarımızdır, dediler. Ortaklarına ait olanlar Allah’a ulaşmazdı da, Allah’a ait olanlar ortaklarına giderdi. Ne kötüdür, hüküm edegeldikleri şeyler. Ve böylece onların ortakları; ortak koşanlardan birçoğunu helake sürüklemek, dinlerini karma karışık etmek için; çocuklarını öldürmelerini hoş göstermiştir. Şayet Allah dilemiş olsaydı; bunu yapamazlardı. Artık sen, onları uydurdukları o yalanları ile baş başa bırak. Onlar kendi zanlarınca; bu davarlar, bu ekinler haramdır. Onları dilediğimizden başkası yiyemez. Bir takım hayvanların sırtları haramdır, dediler. Bir kısım hayvanların üzerine de O’na karşı iftira ederek, Allah’ın adını anmazlar. Allah, yapmakta oldukları iftiraları yüzünden onları cezalandıracaktır. Bir de dediler ki: Şu davarların karınlarında bulunanlar, yalnız erkeklerimiz içindir, kadınlarımıza haram kılınmıştır. Ölü doğacak olurlarsa, hepsi ona ortaktırlar. Allah, onların bu vasıflandırmalarının cezasını verecektir. Muhakkak ki O; Hakîm’dir, Alîm’dir. Bilgisizlikleri yüzünden, çocuklarını beyinsizce öldürenler ve Allah’ın kendilerine verdiği rızkı, Allah’a iftira ederek haram sayanlar; gerçekten hüsrana uğramışlardır. Onlar, şüphesiz sapıtmışlardır. Zaten hidayete erenlerden olmamışlardı.”²⁷

İlgili kaynaklara müracaat edildiğinde Amr b. Luhayy’ın boyu kısa, teni açık ve gözü mavi olduğu, Huzâ’a kabilesi mensubu olan şahıslar arasında büyük bir itibara sahip olduğu ve bundan dolayı da herkesten saygı gördüğü, ayrıca da uzun bir ömür sürdüğü rivayet edilmektedir.²⁸

II. ÜMMÜ MA’BED

Ümmü Ma’bed’in (r.a.), hicret yolunda bir yerde konaklayıp özellikle kıtlık ve kuraklık senesinde çadırına uğrayan yolcuların su ve yiyecek ihtiyaçlarını gideren, cömertliğiyle meşhur bahtiyar bir hanım sahâbî olmakla birlikte Rasûlullah’ı (s.a.v)

---

²⁷ En’am, 6/136-140.

²⁸ Özaydın, a.g.e., s. 88.

hicrette misâfir edip Rasûlullah'ın (s.a.v) duâsı ve mübârek ellerini sürmesiyle kısır koyunundan süt sağıp misâfirlere ikram eden, ve ayrıca da cennetle müjdelenen, Huzâ'a kabilesine mensup gönlü sevgi dolu bir ana olması sebebiyle, bu bölümde ona geniş yer vermek uygun görülmüştür.

Ma'bed b. Ebî Ma'bed el-Eksem el-Huzâ'î'nin annesi olan Ümmü Ma'bed'in (r.a.) asıl adı Âtike bint Hâlid olup Arap geleneğine uygun gelecek şekilde "Ma'bed'in annesi" anlamındaki "*Ümmü Ma'bed*" künyesiyle meşhur olmuştur. Babası Huzâ'a kabilesine mensup olan Hâlid b. Huleyf'dir. Eli açık ve cömert bir Hanım Efendi olarak tanınan Ümmü Ma'bed, çadırına uğrayan yolcuların su ve yiyecek ihtiyaçlarını görmekten son derece zevk aldığından, içecek olarak süt, yiyecek olarak da koyun keser pişirir et ikram edermiş. Onun bu güzel ahlâkı İslâm'ın nûruna kavuşmasına vesile olmuştur. Nitekim Hz. Muhammed'i (s.a.v), hicrette çadırında karşısında bulmuştur. Bundan başka akıllı, iffetli ve güçlü bir kadın olan Ümmü Ma'bed'in kocası amcasının oğlu Ebû Ma'bed künyeli Eksem b. Cevn el-Huzâ'î ile beraber Kudeyd denilen Mekke ile Medine arasında, Mekke'nin yakınında, su kuyuları çok olan bir yerde kabilesiyle yaşadıkları, ancak koyun sürülerinin çokluğu sebebiyle, çadırların kabilelerinden biraz uzakta olduğu şeklinde kaynaklarda zikredilir.²⁹

Ümmü Ma'bed (r.a.), iman etmeden önce ve sonrasında yardımseverliği, mertliği, sevgi dolu ve gönül zengini bir ana olması hasebiyle özellikle kuraklık ve kıtlık yıllarında Kudeyd'deki hanesinin dışına çıkarak önünde oturur, gelen geçen, yoldan yorgun düşmüş yolcuların ihtiyaçlarını elinde var olanlardan zerre miktarı dahi olsa bir şeyler ikram etmek suretiyle karşılamak üzere beklermiş. Bir gün Allah Rasûlü'nun (s.a.v) çadırına uğrayacağını ve karşısına gelip de kendisinden yiyecek-içecek bir şeyler talep edeceğini, onun vesilesi ile nice bereketlere ereceğini, kısır olan koyunundan bile süt sağacağını ve uzun seneler o hayvancağızın sütü ile ikramda bulunacağını, hele hele O'nun sayesinde İslâm'ın nûruna kavuşacağını ve devamında

---

²⁹ İbn Abdilberr, a.g.e., C. I, ss. 406-407, C. IV, s. 1876; İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, a.g.e., C. VI, ss. 292-293, C. VII, ss. 182-183, 396.

cennetle müjdelenenler safına katılacağını aklının ucundan bile geçirmemiştir. İşte onun bu güzel ahlâkı ve İslâm'la şereflenme hâdisesini anlatan hikâye:

Kendi çevresinde cömertliğiyle, misâfirperverliğiyle, saf ve temiz kalbiyle tanınan Ümmü Ma'bed, kabilesi arasında da takındığı tavır ve davranışlarıyla şerefli bir makam sahibi olmayı başarmıştır. Çadırının yakınından gelip geçen muhtaç, miskin, zayıf olan şahsıların su ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak onun görevi olmuştur. Bir gün çok sevdiği memleketinden ayrılmak zorunda kalan Hz. Muhammed (s.a.v) Mekke'den Medine'ye doğru Hicret yolculuğunu sürdürürken arkadaşları Hz. Ebû Bekir (r.a), Âmir b. Fuheyre (r.a) ve 'Abdullah b. Ureykit (r.a) ile birlikte Ümmü Ma'bed'in çadırına uğrar. Rasûlüllah (s.a.v) "*kendisine satın alabilecekleri et ya da hurma türünden yiyecek var mı*"? diye sorar. O da: kıtlık ve kuraklık senesi olması hasebiyle onun yanında yiyecek-içecek bulunmadığını, aksi takdirde asla misafirlerini misafirliğinden alıkoymayacağını ifade eder. Rasûl-i Ekrem (s.a.v) çadırının aşağı eteğinde bir koyun görür ve "*Bu nedir?*" *Ey Ümmü Ma'bed!* sorusunu yöneltir. O da: "O sürüden geri kalmış, zayıf, dermansız kısır bir koyundur." der. Hz. Muhammed (s.a.v): "*Onda süt bulunur mu?*" diye sorar. O da: "Yoktur vallahi!" diye cevap verir. Rasûlüllah (s.a.v): "*Onu sağmama müsaade eder misin?*" diye sorar. Ümmü Ma'bed de: "Evet, eğer onda süt bulabilirsen, sağ." der. Koyunu tutup yanına getirir. Rasûlüllah (s.a.v), "*Besmele*" çekerek koyunun memelerini sıvazlar ve: "*Ey Allah'ım! Koyununu bereketli kıl!*" diye dua eder. Koyunun memeleri birden sütle dolar. Rasûlüllah (s.a.v) bir büyük kabı dolduruncaya kadar süt sağlar. Koyun sahibi olması sebebiyle önce sütü Ümmü Ma'bed'e uzatıp içmesini söyler. O da: "Siz için zira zatınız buna daha lâyıktır." der. Rasûlüllah (s.a.v) da: "*Kavmin sulayıcısı en son içer.*" buyurur ve kabı ona verir. Ümmü Ma'bed kanasıya kadar içer. Sonra Rasûlüllah (s.a.v) kabı Hz. Ebû Bekir'e (r.a) uzatır. O da kanasıya içer. Ondan sora diğerleri de sırayla doyasıya süttten içerler. En sonunda Rasûlüllah (s.a.v) kabı alır ve: "*Kavmin sulayıcısı en son içer*" buyurarak sütü içer. Rasûlüllah (s.a) tekrar o kısır koyunu sağmaya başlar. Bir kap daha doldurup Ümmü Ma'bed'e bırakır, içilen sütün parasını öder ve ashabıyla birlikte selamete ondan ayrılıp Medine'ye doğru yollarına devam ederler. Hz. Muhammed (s.a.v) ve arkadaşları Ümmü Ma'bed'in yanından ayrıldıktan bir süre sonra kocası Ebû Ma'bed koyun sürüleriyle birlikte çadıra geri döner. Kabı sütle dolu görünce şaşırır ve "Bu süt

nereden geldi? Çadırda sağılır hayvan yok!” diye haykırır şaşkınlıktan. Hanımı Ümmü Ma’bed: “Evet haklısın, yok ama bize mübârek bir zât uğradı şöyle şöyle yaptı” diyerek olan bitenleri birer birer anlatır. Ebû Ma’bed: “Vallahi! O Kureyşilerin aramakta olduğu kimsedir devamını getirir. Ey Ümmü Ma’bed! Hele sen onu bana bir tarif et bakayım?” der. O da Rasûlullah’ın (s.a.v) eşkalini hayalinde kaldığı kadarıyla hayran hayran şöyle tarif etmeye çalışır: “Gördüğüm öyle bir kimse idi ki, nur yüzlü güzel huylu idi. Şekli şemâili yerli yerinceydi. Ne karnı büyük ne de başı küçüktü. Endâmı, biçimi, simâsı hoştu. Gözleri siyah, kirpikleri çok, sesi nâzik idi. Gözünün beyazı çok beyaz, karası da pek kara idi. Kudretten sürmeli idi. Kaşlarının ucu ince, saçları koyu siyahtı. Boynu hafif uzunca ve yüksek, sakalı da sıkça idi. Sustuğunda sekînet ve vakar, konuştuğunda güzellikler görülürdü. O güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Kelimeler mübârek ağızdan teker teker çıkar, sanki dizilmiş inci gibi tatlı tatlı akardı. İfadeleri net ve açıktı. Cümleleri ne az ne de çoktu. Uzaktan bakılınca insanların en güzeli, en sevimlisi, en heybetlisi, yakınına gelince de tatlı ve çekici idi. Orta boylu olup bakan kimse, ne kısa, ne de uzun olduğunu hissederdi. Yanında arkadaşları vardı. Üç kişinin arasında en güzel görüneni ve nur yüzlü olanıydı. Hizmet için koşuşlardı. Arkadaşları, ortalarına almış durumda hep onu dinlerler, buyurduğu zaman da hemen buyruğunu yerine getirirlerdi. Hürmet olunan biriydi. Ekşi ve asık suratlı değil, güleçti. Kimseyi kınamaz, azarlamaz ve ayıplamazdı.” Ebû Ma’bed hanımının bu derece tatlı tatlı anlatışı karşısında: “Vallahi, bu zât, Mekke’de kendisinden bize bahsedilen Kureyş’lidir der. Ey Ümmü Ma’bed! Eğer ben ona rastlamış olsaydım, arkadaşlığına kabul edilmemi dilerdim. Yine de buna bir imkân bulmaya çalışacağım.” diyerek Rasûlullah’a (s.a.v) karşı sevgi ve hasretini ifade etmiştir.³⁰

³⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. I, ss. 186-186, 229-232; el-Belâzurî, a.g.e., I, s. 608; Ebû Hâtim Muhammed b. Habbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, **es-Sîratu’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ**, tsh. Hafız Seyyid Aziz, 1. Baskı, Muessesetu’l-Kutubi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1987, ss. 133-136; Hâfız el-Kebîr Ebû Nuaym el-Asbahânî, **Delâilu’n-Nubuvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal’acî-Abdulber Abbâs, I-II, C. II, 2. Baskı, Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 1976, ss. 337-343; İbn Abdilberr, a.g.e., C. IV, ss. 1958-1961; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyin el-Beyhakî, **Delâilu’n-Nubuvveti ve Ma’arifeti Ahvâli Sâhibi’s-Şerî’a**, I-VII, thk. Abdulmu’tî Kal’acî, C. I, C. II, 1. Baskı, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1985, ss. 276-284, ss. 491-496; Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri, **el-Mustedrek Ale’s-Sahîhayn**, I-IV, C. III, Mektebetu’l-Metbûâtî’l-İslâmiyye, Beyrut ts., s. 9; İbnu’l-Esîr, a.g.e., C. VI, ss. 292-293, C. VII, ss. 182-183; İbn Seyyidu’n-Nâs, a.g.e., C. I, ss. 187-191; İbn Kesîr, **el-Bidâye**, a.g.e., C. III, ss. 189-

Bundan sonra sesinin dört bir tarafına yayılabilmesi için yüksekçe ve insanların onu duyabilecek, fakat göremeyecekleri bir yere çıkar ve var sesiyle Rasûlüllah'a (s.a.v) olan mahabbetini gösteren ve O'nu öven bir şiir okur. Söz konusu olan şiirin tam metni şöyledir:

رفيقين حلا خيمتي أم معبد	جزى الله رب الناس خير جزائه
فأفلح من أمسى رفيق محمد	هما نزلا بالبر وارتحلا به
و مقعدها للمؤمنين بمرصد	ليهن بني كعب مقام فتاتهم
به من فعال لا يجازى وسؤدد	فيا لقصي ما زوى الله عنكم
فإنكم إن تسألوا الشاة تشهد	سلوا أختكم عن شاتها وإنائها
له بصريح ضرة الشاة مزبد	دعاها بشاة حائل فتحلبت
تدر بها في مصدر ثم مورد	فغادره رهناً لديها لحالب

فأجابه حسان بن ثابت فقال:

وقد سر من يسري إليهم ويغتدي	لقد خاب قوم غاب عنهم نبيهم
وحل على قوم بنور مجدد	ترحل عن قوم فزالت عقولهم
و ارشدهم من يتبع الحق يرشد	هداهم به بعد الضلالة ربهم

194; Ebû'l-'Alâ Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı**, trc. Ahmed Asrar, I-II, C. II, 2. Baskı, Pınar Yay., İstanbul, 1985, ss. 664-666.

وهل يستوي ضلال قوم تسلعوا
عمى وهداة يهتدون بمهتد
نبي يرى ما لا يرى الناس حوله
ويتلوا كتاب الله في كل مشهد
فإن قال في يوم مقالة غائب
فتصديقها في ضحوة اليوم أو غد
لتهن أبا بكر سعادة جده
بصحبته من يسعد الله يسعد
ويهن بني كعب مكان فتاتهم³¹
ومقعدھا للمسلمين بمرصد.

*“İnsanların Rabbi, en güzel mükâfatla ödüllendirsin,
Ümmü Ma’bed’in çadırlarında konaklayan iki dostu.*

*Onlar oraya hidayetle indiler, Ümmü Ma’bed de onunla hidayet buldu,
Muhammed’in dostu olarak geceleyen kişi kurtulmuştur.*

*Ey Kusayy! Onun hakkında eşi ve benzeri olmayan işlerden dolayı,
Yüce Allah sizden yüz çevirmiş değildi.*

*Kâb oğulları, kızlarının (Ummu Ma’bed’in) yerini kutlasınlar,
Çünkü onun yeri Müslümanlar için en değerli yerdir.*

*Kardeşinize koyunundan ve süt kabından sorun,
Zira koyuna dahi sorsanız o tanıklık edecektir.*

*Ondan sütsüz bir koyun istedi de süt vermeye başladı,
Koyunun memesi saf köpüklü sütle doldu.*

³¹ el-Beyhakî, a.g.e., C. I, C. II, ss. 279-280, ss. 495-496; Hassân b. Sâbit, a.g.e., C. I, ss. 464-465.

*Her istediğinde artık ona süt verecek,
Bir koyun bırakarak yanından ayrıldı.”*

Hassân b. Sâbit bunları duyunca, sese karşılık şu cevabı verir:

*“Peygamberleri, kendilerinden ayrılan bir topluluk hüsrandır,
Bu Peygamber’in uğradığı kişiler de yücelip bereketlenmiştir.*

*Akılları sapmış olan bu topluluktan ayrılırken,
Yeni bir nurla başka bir topluluğa katıldı.*

*Sapıklıktan sonra Rableri onları bu Peygamberle hidayete erdirdi,
Onları doğru yola iletti ki hakka tâbi olan doğru yolu bulur.*

*Yesirb ahalisini mutluluğa boğan,
Hidayete ulaştırın yolcular geldi.*

*Bir Peygamber geldi ki, çevresinde insanların görmediklerini görür,
Ve her mescitte Yüce Allah’ın kitabını okur.*

*Bir gün bilinmeyen bir konuda bir söz söyledi mi,
Bu söz aynı gün veya ikinci günün sabahında mutlaka doğru çıkar.*

*Peygamberle arkadaşlığıyla Ebû Bekr sevinsin,
Zira Yüce Allah kişiyi sevindirirse o kişi gerçekten mutlu olur.*

*Ka’b oğulları, kızlarının yerini kutlasınlar,
Çünkü onun yeri Müslümanlar için en değerli yerdir.”*

Bu olaydan biraz geç de olsa bir şekilde haberdar olan ve buna çok öfkelenen müşrikler Ümmü Ma’bed’in yanına koşarlar ve: “Nereye gitti o!” kızgın bir şekilde sorarlar. Ümmü Ma’bed de: “Kim?” diyerek sorularına soruyla cevap verir. Onlar da:

“Şekil ve şemâilini tarif ederek Muhammed” demek zorunda kalırlar. Akıllı, zeki, iffetli, güçlü ve kuvvetli bir hanım olan Ümmü Ma’bed onlar karşısında gayet vakur bir duruş sergiler. Sükût ederek onları geçiştirmek ister. Müşrikler bir cevap alamayınca tekrar: “Sen onun nereye gittiğini bilmiyor musun? be kadın!” diyerek kabalık yapmak isterler. O da: “Sizin ne dediğinizi anlamıyorum. Ancak bana bir konuk uğrayıp kısır koyundan bol süt sağdı!” diyerek kısa ve çok da açık olmayan bir cevap verir. Müşrikler baskıyı artırıncı Ümmü Ma’bed onları şöyle tehdit eder: “Başımdan çekip gitmezseniz kabilemi aleyhinize çağırır sizin başınıza yığarım.” Çaresiz kalan müşrikler cevap alamadan ayrılmak zorunda kalırlar. Zira Ümmü Ma’bed’in kabilesi arasındaki şerefli yerini bildikleri gibi, onun bir bağırması, halkının ayaklanması ve silâhlarıyla hemen ona yardıma koşup kendilerini yerle bir edebileceklerini de bilirlerdi.³²

Hicret yolcuları Rasûlullah (s.a.v) ve arkadaşları Medine-i Münevvere’ye ulaştıktan sonra, Ümmü Ma’bed, kocası ve küçük çocuğunu alarak Medine’ye gelmiştir. Ebû Ma’bed ve çocuğu Rasûlullah’ın (s.a.v) huzuruna varırlar ve kelime-i şehâdet getirerek İslâm’la şereflenirler. Ümmü Ma’bed hanımlarla huzurlarına çıkma şerefine nail olmuştur. Rasûlullah (s.a.v) onlara da selâm verir ve: “*Zina etmemek, hırsızlık yapmamak, çocuklarını öldürmemek, iftira yapmamak ve hiç bir ma’rufa isyankar davranmamak üzere bey’at ediniz.*” buyurur. Hanımlar hep birlikte: “Bu şartları kabul ederek bey’at ettik Yâ Rasûlallah!” derler. Ümmü Ma’bed ise: “Yâ Rasûlallah! Kendisinden men edildiğimiz ma’ruf nedir?” diye sorar. Rasûlullah (s.a.v) da ona: “*Ölünün arkasından bağırıp çağırarak, feryad ederek ağlamamaktır*” buyurur. Bu şekilde O da bey’at ederek İslâm’la şereflenmiştir.³³

Ümmü Ma’bed (r.a) , Rasûlullah’ın (s.a.v):

---

³² el-Beyhakî, a.g.e., C. II, s. 493.

³³ el-Beyhakî, a.g.e., C. II, ss. 491-492.

الدُّعَاءِ : "اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ الْبَغْضِ ، وَعَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ ، وَلِسَانِي مِنَ الْكُذْبِ ، وَعَيْنِي مِنَ

الْخِيَانَةِ ، فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ."

"Allahım! Kalbimi nifaktan, amelimi riyadan, dilimi yalandan, gözümü hıyanetten temizle. Çünkü sen hâin gözleri ve kalplerin gizlediğini bilirsin." diye duâ ettiğini nakleder.³⁴

Ümmü Ma'bed (r.a) Hz. Ebû Bekir (r.a) halife seçilince ziyaretine gitmiştir. Ebû Bekir (r.a) onu görünce gülümsemiş, Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte hicret ettiği günü hatırlamıştır. Onun hal ve hatırını sormuş ve mübârek koyunun sâhibesine ikramda bulunmuştur. Hz. Ömer (r.a) devrinde şiddetli bir kıtlık olduğu sıralarda bu mübarek koyundan sabah akşam süt sağdıklarına dâir rivayetler de vardır.³⁵

III. BÜDEYL B. VERKÂ EL-HUZÂÎ VE OĞLU ABDULLAH

Huzâ'a kabilesinin reislerinden ve sahâbî olan Büdeyl b. Verkâ b. Abdil'uzzâ el-Huzâ'î takındığı davranışlar sebebiyle Arap dâhilerinden kabul edilmiştir.³⁶ Büdeyl b. Verkâ'nın Mekke fethinde mi yoksa daha önce mi Müslüman olduğuna dair rivayetler farklılık arz eder. Dolayısıyla onun Müslümanlığı ne zaman kabul ettiğini ortaya koymak oldukça zordur. Fakat önemli olan onun ne zaman Müslüman olduğu değil, sergilediği performansla sosyo-politik hayatında neler ortaya koyabildiğidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) İslâm'ı yaymak için devlet ve kabile başkanlarının yanı sıra bazı kişilere de davet mektupları gönderdiği ve özel olarak ilgilendiği görülmektedir.

³⁴ Abdulaziz eş-Şennavi, **Sahabe Hayatından Tablolar (Hanım Sahabiler)**, trc. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya, 1994, ss. 378-384; en-Nîsâbûrî, a.g.e., C. III, s. 10. Buhâri ve Muslim bu hadisi rivayet etmemişlerdir.

³⁵ Ahmed Cevdet Paşa, **Kısâs-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefâ**, sad. Ali Arslan, I-II, Arslan Yay., İstanbul, 1998, C. I, s. 79-80.

³⁶ İbn Hazm, **es-Sîre**, a.g.e., s. 239.

Örneğin, Büdeyl b. Verkâ'ya Müslüman olması için bir mektup göndermiştir; Hz. Ali'ye yazdığı bu mektup sonraki yıllarda bu aile için bir övünç kaynağı olmuştur.³⁷

Miladi 628 yılında (hicretin 6. yılı) Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kâbe'yi ziyaret etmek üzere ashabıyla birlikte Hudeybiye'ye vardıklarında Büdeyl b. Verkâ el-Huzâ'i'nin Huzâ'alılardan oluşan bir grupla birlikte onların yanlarına kadar gelmesi ve Hz. Peygamber (s.a.v) ile görüşükten sonra Kureyşlilere geri dönerek Müslümanların Kâbe'yi ziyaret etmekten başka bir niyetleri olmadığını, hatta kendileriyle anlaşma yapmayı bile tefekkür ettiklerini, ve fakat umre yapmalarına engel teşkil edildiği anda savaşı bile göze alacaklarını haber vermesi onun sosyo-politik hayatında Kureyşliler nazarında güvenilir, becerikli, işini bilen ve çok saygın bir mevkiinin sahibi olduğunu gösterir. Ayrıca Mekke'de bir evi bulunması sebebiyle Kureyşiler'in Müslümanlar aleyhindeki faaliyetlerini de bildiğini unutmamak gerekir.³⁸

Hudeybiye Antlaşması ile birlikte Müslümanların müttefiki olan Huzâ'alılar yaklaşık olarak bu hadiseden iki sene sonra Kureyşliler tarafından desteklenen ve yıllar boyu aralarında bir düşmanlığın söz konusu olan Bekiroğullarının saldırısına uğrayıp kabile mensuplarından birçoğunu kaybettiklerinde Huzâ'a kabilesinden birkaç kişiyle birlikte "Müslümanların müttefiki" sıfatıyla Medine'ye gidip olan bitenleri Hz. Peygamber'e (s.a.v) haber veren şahıslardan biri de Büdeyl b. Verkâ el-Huzâ'i olmuştur. "Müslümanların müttefiki olan Huzâ'alılar"a saldırmak Hudeybiye Antlaşması'nın açıkça ihlâli anlamını taşıdığından Hz. Peygamber (s.a.v) derhal Mekke fethi hazırlıklarına başlamıştır. Ve neticede Büdeyl b. Verkâ'yı Büsr b. Süfyân ile birlikte, Huzâ'a'nın bir kolu olan kendi kabileleri Kâ'boğullarını Mekke fethine katılmak üzere ramazan ayında Medine'ye getirmekle görevlendirmiştir. Mekke fethi sırasında Hz. Peygamber (s.a.v) Mekkelilere eman verirken Ebu Süfyân'ın evinin yanında Budeyl b. Verkâ'nın evine sığınanların da canlarını kurtarmış olacaklarını ilân etmiştir. Daha sonra Büdeyl b. Verkâ kabilesinden kendisine tabi olanlarla birlikte Huneyn savaşına da katılmıştır. Bu savaşta elde edilen esirlerle ganimet mallarının

---

³⁷ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, ss. 749-750, 814-815; İbn Sa'd, C. V, s. 459; İbn Dureyd, a.g.e., C. II, s. 476; el-Asbahânî, **Ma'arifetu's-Sahâbe**, a.g.e., C. I, s. 369.

³⁸ et-Taberî, a.g.e., C. II, ss. 625-6; el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, ss. 593-594, 783-784; İbn Hişâm, a.g.e., C. III, ss. 325-326; C. IV, ss. 37-38; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 96; Buhârî, Kitâbu's-Şurût, 15.

Ci'râne'ye götürülüp orada korunması görevini Hz. Peygamber (s.a.v) yine Büdeyl b. Verkâ'ya vermiştir. Bu görevin başka sahâbîlere verildiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Tebûk Savaşına da iştirak eden Büdeyl b. Verkâ'nın vefat tarihi hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Onun Sıffin'de vefat ettiğine dair rivayet doğru değildir. Zira Sıffin'de şehit düşen kendisi değil, onun oğlu Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ'dır. Hz. Peygamber'den (s.a.v) önce vefat ettiğine dair olan rivayetler daha kuvvetli gibi görünmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Veda Haccı olduğu sıralarda, Mina günleri diye de anılan kurban bayramının ilk günlerinde oruç tutulmayacağını ve bu günlerin yeme içme günleri olduğunu Müslümanlara duyurmakla görevlendirdiği şahıs yine Büdeyl b. Verkâ olmuştur. Ayrıca Büdeyl b. Verkâ'nın İsfahan fâtihterinden biri olarak gösterilmesi de doğru değildir.³⁹

Yukarıda zikretmiş olduğumuz haberleri göz önünde bulundurmak suretiyle Büdeyl b. Verkâ el-Huzâ'î'nin hem Kureyşliler, hem de Müslümanlar arasında iyi geçinmesi sebebiyle onun hangi toplumda olursa olsun rahat, sakin ve saygın bir hayat sürdürmek üzere nasıl adım atması gerektiğini çok iyi bildiğini ve kendisini Arap dâhilerinden sayanların çok da isabetli duruş sergilediklerini anlamak lazımdır.

Huzâ'a kabilesinin son reisi olan Büdeyl b. Verkâ el-Huzâ'î'nin oğlu Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ'ya gelince kendisi şerif ve ayan ehli biridir. Huzâ'a kabilesine mensup olup künyesi Ebu Amr'dır.⁴⁰ Mekke fethi sırasında veya fetihten önce babasıyla beraber Müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Abdullah b. Büdeyl Mekke fethi, Huneyn, Tâif, Tebûk ve Sıffin seferlerine katılmıştır. Sıffin savaşında Hz. Ali taraftarı olarak sağ kanattaki piyadelere kumanda edip tesirli konuşmalarıyla taraftarlarına cesaret vermiştir.⁴¹ Kaynaklarda anlatıldığına göre Sıffin savaşında üzerinde iki kat zırh olduğu halde Şamlılara öyle bir saldırıp darbe indiriyormuş ki yara yara ta Muâviye'nin yanına kadar varıyormuş. Muâviye'nin çadırına kadar sokulduysa da etrafı sarılarak orada Şamlılar hep birden üzerine çullanıp sonunda öldürmüşlerdir. Savaştan sonra

---

³⁹ Taberî, a.g.e., C. III, ss. 44-46, 50-52, 55; el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 800; C. III, s. 923, 990; İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 294; Belâzurî, a.g.e., C. I, s. 215, 365; İbnu'l-Esîr, **Usdu'l-Ğâbe**, a.g.e., C. I, ss. 203-204; İbn Hacer, a.g.e., C. I, ss. 141-142; İbn Abdilberr, a.g.e., C. I, ss. 165-166; el-Asbahânî, **Ma'arifetu's-Sahâbe**, a.g.e., C. I, s. 368.

⁴⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 294.

⁴¹ İbn Abdilberr, a.g.e., C. II, ss. 268-269.

kendisini Şamlılardan tanıyan çıkmayınca, cesaret ve kahramanlığına hayran kalmış olan Muâviye bizzat gelerek Abdullah'ı teşhis etmiş ve onu yere serilmiş ölü olarak görünce yiğitliğini takdir ederek “Huzâ'a kabilesinin bırak erkeklerini kadınları bile isteseler bizimle çarpışmaya güçleri yetecek” demekten kendini alamamıştır.⁴²

IV. CÜVEYRIYE BİNT HÂRİS EL-HUZÂİYYE

Cüveyriye'nin tam adı Cüveyriye bintu'l-Hâris b. Ebî Dırâr b. Habîb b. Âiz b. Mâlik b. Cezîme b. Sa'd b. Amr b. Rabî'a b. Hârise b. Amr Muzeykiyâ'dır. Cüveyriye'nin Müslüman olmadan önceki asıl adı “sâliha-hayırlı kadın” anlamında “Berre”dir. Böyle adlar almayı insanın kendi kendini temize çıkarması olarak değerlendiren ve bunu hoş karşılamayan Hz. Peygamber ona “küçük kız”, “kadıncık” veya “kızcağız” anlamına gelen Cüveyriye adını vermiştir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) aynı zamanda itaat ve ibadet manasına gelen “Berre” ismini taşıyan Cüveyriye'nin yanından çıktı denilmesini kerih görmüştür.⁴³

Cüveyriye bintu'l-Hâris 607 yılı civarında doğmuştur. Huzâ'a kabilesinin bir kolu olan Mustalikoğulları kabilesinin başkanı Hâris b. Ebî Dırâr'ın kızıdır. Bu kavim genelde Rasûlullah'a (s.a.v) yakınlık ve sempati duymuştur. Ancak Yahudi-Mekke ittifakının benimsediği strateji, Müslümanlardan sonsuza dek kurtulmayı içerir. Bunu yapabilmek için de, akıllarına gelen ilk ve tutmaması için ortada bir nedenin olmadığı bir plan yapmak olmuştur. Bu planlarına göre yapılması gereken ilk iş Rasûlullah'ı (s.a.v) Medine'den uzaklaştırmak suretiyle Mekke ve diğer mıntikalardan toplanacak güçlerle savunması zayıf kalmış olan Medine şehrine dört bir yandan saldırmaktır. Daha sonra da baş şehirden uzak kalmış olan Rasûlullah'ı (s.a.v) ve beraberinde bulunan az sayıdaki arkadaşlarını kuşatarak yok etmektir. Bu saldırılardan birini gerçekleştirmek üzere Huzâ'a içinde büyük kabile ve Mekkeli müşriklerle çok sıkı ittifak bağları olan, ayrıca da Ehâbişlerin bir kolunu meydana getiren ve Hendek savaşı ile hemen hemen aynı tarihlerde gerçekleştirilmesi planlanan Benî Mustalîk'in Müslümanlara karşı bir

⁴² İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 294; et-Taberî, a.g.e., C. V, ss. 11, 15-16, 18, 21, 23-24.

⁴³ İbn Sa'd, a.g.e., C. VIII, ss. 118-119; İbnu'l-Esir, **Usdu'l-Ğâbe**, a.g.e., C. VII, s. 57.

savaş hazırlığı içinde oldukları haberini alan Hz. Peygamber (s.a.v) derhal bilgi toplamak için Mustaliklerin başkanı Hâris b. Ebî Dırâr'ın akrabası olan Eslemli Bureyde b. el-Huseybi komutanlığında onların arasına savaş hazırlıkları hakkında kesin bilgi toplamak üzere bir heyet göndermiştir. Yapılan tahkikat sonucunda elde edilen bilgilere dayanarak h. 5. yılın Şaban ayının ikinci gecesi yediyüz kişilik bir askerî kuvvetle acil olarak savunma amaçlı bir askerî sefere çıkıp onlardan önce davranmak suretiyle Mekke ile Medine arasındaki el-Mureysî adlı su kaynağında oturan ve Hâris b. Ebî Dırâr'ın komutanlığında olan Mustalikoğulları kabilesine ani bir baskın yapmıştır. Gerçekleştirilen baskın sonucunda şaşkına uğrayan Benî Mustalîk'in bazıları kaçmayı başarırken, on kişi civarında öldürülmüş, aralarında yüz kadar kadının da bulunduğu sağ kalanlar ise esir alınmıştır. Bu savaşta esirler arasında kabilenin reisi Hâris'in kızı Berre'nin de olduğu halde esir olarak ele geçirilen erkekler, kadınlar ve çocuklar, deve, sığır ve davarlarıyla birlikte ganimet olarak Medine'ye götürülerek gazveye katılan askerlere dağıtılmıştır. Rasûlullah'ın (s.a.v) amansız düşmanlarından biri olan, "Yevmu'l-Mureysî"de öldürülen, amcasının oğlu ve aynı zamanda Hz. Peygamber'le (s.a.v) evlenmeden önceki kocası olan Musâfi' b. Safvân b. Mâlik b. Cezîme'yi kaybeden ve böylece dul kalan Cüveyriye ashaptan Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın veya amcazadesinin hissesine düşmüştür. Berre özgürlüğünü satın almak (mukâtebe) ve neticede esaretten kurtulmak maksadıyla İbn-u Kays ile ücret karşılığı azat edilme anlaşması yapmıştır. Tayin edilen fidyeyi ödediği takdirde hürriyetine kavuşacaktır. Fakat, kurtuluş fidyesi olarak tespit edilen dokuz ûkıyye altını (veya gümüşü) ödeyecek imkân olmadığından henüz yirmi yaşlarında bulunan ve kendisi göz alacak kadar güzel bir kadın olan Cüveyriye kurtuluş fidyesinin ödenmesi hususunda yardım talebinde bulunmak üzere Hz. Muhammed'e (s.a.v) giderek kendisine ödeme konusunda yardımcı olmasını talep etmiştir.⁴⁴

Hz. Âişe bu hâdiseyi şöyle rivayet etmiştir:

"Mustalikoğulları kabilesinin kadınları esir düştüklerinde ganimet olarak gaziler arasında paylaşıldı. Önce Beytu'l-mâl'e beşte bir ayrıldı. Sonra her atlıya iki pay, her

---

⁴⁴ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, s. 307. İbn Sa'd, a.g.e., C. VIII, s. 116; İbn Kesîr, a.g.e., C. IV, s. 156.

yaya savaşçıya ise birer pay verildi. Hâris'in kızı Cuveyriye, Kays oğlu Sâbit'e düşmüştü. Cüveyriye Rasûlüllah'a (s.a.v) geldi; Kapıda dikilince onu gördüm ve durumundan hoşlanmadım. Çünkü Rasûlüllah'ın (s.a.v) benim o kadında gördüğüm güzelliğini ve çekiciliğini göreceğini anladım. Rasûlüllah'a (s.a.v) kendini: "Ey Allah'ın Peygamberi, ben Hâris'in kızı Cüveyriye'yim. Babam Benî Mustalîk kabilesinin başkanıdır. Benim başıma gelen felâketi biliyorsun. Sâbit beni dokuz ûkıyye kurtuluş fidyesi ile serbest bırakacak. Beni kurtar" şeklinde tanıtarak durumunu anlattı ve mükâtebe bedeli için yardım istedi. Rasûlüllah (s.a.v) cevap olarak buyurdular ki: "Ondan daha hayırlı bir teklifim var, kabul eder misin? Teklifiniz nedir ya Rasûlellah?" "Hem o parayı verip seni azat edeceğim, hem de seninle evlenmek istiyorum." Cüveyriye: "100 esirin serbest bırakılması şartı ile bu teklifini memnuniyetle kabul ederim" dedi. Rasûlüllah da (s.a.v): "Ben de kabul ettim" buyurdular.⁴⁵

Bir başka rivayete göre ise babası esir düşen kızını kurtarmak için Medine'ye gelmiş ve fidyesini ödedikten sonra onu Hz. Peygamber'le evlendirmiştir. Cüveyriye'nin azatlı kölesinden gelen diğer bir rivayet de bunu teyit etmektedir.⁴⁶

Başka bir rivayete göre ise, Hz. Cüveyriye'nin babası olan Hâris b. Ebî Dırâr'ın Müslüman olması hadisesi bahsin zikrinde söz konusu olan hadise şöyle cereyan etmiştir:

Hâris kızını kurtarmak için yanına develer almak suretiyle Medine'ye doğru yola çıkmış, ancak Akîk Vadisine varınca develerine şöyle bir bakmış, kıyamadığı ikisini vadide iki dağ arasında kuytu bir yerde saklamıştır. Sonra Peygamber'in (s.a.v) huzuruna geldiğinde, "Yâ Muhammed! Kızımı esir almışsınız. Şunlar onun kurtuluş fidyesidir" demiştir. Rasûlüllah'ın (s.a.v), "Akîk'ten, filan dağlar arasında, filan kuytuya saklamış olduğun iki deveyi neden getirmedin" sorusuna Hâris birden şaşırır, zira hiç kimsenin develeri oraya saklamış olduğunu bilmediğini bilirmiş. Derhal "Ben, şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak sen de Allah'ın Rasûlü'sun. Vallahi, yaptığımı Allah'tan başka kimse bilmiyordu" demekten kendini alamayan Hâris

---

⁴⁵ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, s. 307; İbn Sa'd, a.g.e., C. VIII, ss. 116-117; İbn Kesîr, a.g.e, C. IV, s. 159.

⁴⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. VIII, s. 118.

oracıkta Müslüman olmuştur. Onunla birlikte, iki oğlu (Mâlik ve Abdullah) ve kavminden yanında bulunanlar da orada Müslüman olmuşlardır.⁴⁷

Rasûlullah (s.a.v), Sâbit b. Kays'a (r.a.) haber gönderip, durumu kendisine arz ederek Hz. Cüveyriye'yi kendisinden istemiştir. Sâbit b. Kays tereddüt göstermeden, "Babam anam sana fedâ olsun Yâ Rasûlellah, sana onu bağışladım" demiştir. Rasûlullah (s.a.v), kurtuluş fidyelerini ödeyerek Hz. Cüveyriye'yi babasına teslim etmiştir. Hz. Cüveyriye'nin Peygamberimizle evlenmesine gelince, Müslüman olan Hz. Cüveyriye'yi zevceliğe kabul etmek üzere Rasûlullah (s.a.v) onu babası Hâris b. Ebî Dırâr'dan istemiştir. Babası Hâris buna muvafakat göstermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v), dört yüz dirhem Mehir vererek Hz. Cüveyriye'yi zevceliğe almıştır.⁴⁸

Hz. Muhammed'in (s.a.v) Hz. Cüveyriye'yi zevceliğe aldığını gören Ashâb-ı Kirâm, "Rasûlullah'ın zevcesinin akraba ve taallûkan artık esir kalmamalıdır" diyerek ellerindeki bütün esirleri serbest bırakmışlardır. Bu manzara karşısında esirlikten kurtulmuş bütün Mustalikoğulları İslâm'a girmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hz. Cüveyriye'yi eş olarak aldığını duyan Mustalikoğullar'ından birçok kimse de, bu mürüvvet ve alicenaplığa hayran kalıp, Medine'ye gelerek Müslüman olmuşlardır. Bunun için Hz. Âişe der ki: "Ben, kavmi için Cüveyriye'den daha hayırlı, daha mübârek ve bereketli bir kadın görmedim. Çünkü onun sebebiyle Mustalikoğullar'ından yüz aile hürriyetine kavuştu."⁴⁹

Hz. Muhammed'in (s.a.v) bütün evliliklerinde ayrı ayrı hikmet ve maslahatlar olduğu gibi, Hz. Cüveyriye ile evlenmesinde de ictimâî bir hikmet ve maslahatı göz önünde bulundurulmuştur. O da, kalpleri kendisine ve İslâm'a ısındırmak, Benî Mustalîk ile akrabalık bağı kurmak suretiyle etrafında toplamak, kendisine ve İslâm'a yardımcı olmalarını sağlamaktır. Malûmdur ki, insan bir kabileden veya bir aşiretten evlendiği zaman, onun ile o kabile veya aşiret arasında bir yakınlık meydana gelir. Bu da, tabîî olarak onları o insanın yardımına koşturur. Rasûlullah'ın bu evliliğinde de

⁴⁷ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, s. 308; İbn Abdilberr, a.g.e., C. IV, s. 1804.

⁴⁸ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, s. 308.

⁴⁹ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, ss. 307-308; İbn Sa'd, a.g.e., C. VIII, s. 117; İbn Abdilberr, a.g.e., C. IV, s. 1805; İbn Kesîr, a.g.e., C. IV, s. 159; Mahmud es-Savvâf, **Rasûlullah'ın Pak Zevceleri**, trc. Ali Aslan, 2. Baskı, Nur Yayınları, Ankara ts., ss. 68-71.

güdülen maksat ve gaye aynı hizada olmuştur. Neticede görüldüğü üzere muvaffak olmayı başarmıştır.

Sonuç olarak Hz. Cüveyriye'nin (r.a) ahlak ve adetlerinden bahsetmek gerekirse eğer kendisinin bahtiyar, son derece takva sahibi, ibadete düşkün, hayırsever, gayet metin, izzeti nefis sahibi bir kadın olduğu söylenebilir. Bir günde esir iken hem Hz. Peygamber'e (s.a.v) zevce olma şerefi ve saadetine ermiştir, hem de kavminin esaretten kurtulmasına sebep olmuştur. Hz. Cüveyriye çok oruç tutar ve çok namaz kılarmış. Kendisi aç durur, yoksulları doyurmuş. Bir gün Rasûlüllah (s.a.v) Cüveyriye'yi henüz sabah namazını kıldığı yerde bulunuyorken yanından dışarı çıkmış. Sonra kuşluk vakti olunca geriye döndüğünde, hanımı hâlâ namaz kıldığı yerde bıraktığı gibi oturduğunu, dua ve zikirle uzunca zaman meşguliyet içinde olurken görünce kendisine şöyle buyurmuştur: “Vallahi ben senden sonra şu dört kelimeyi üç kere söyledim ki, eğer bu kelimeler senin güne başladığından beri söylediklerinle tartılsaydı benim söylediklerim, senin söylediklerini tartardı. Dikkat et, o kelimeleri sana da öğreteyim, onlar şunlardır”:

”سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزِينَةَ عَرْشِهِ وَ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ”⁵⁰

– “Allah’ı hamdiyle yarattıklarının sayısı, nefsinin zâtının rızası, Arş’ının ağırlığı ve kelimelerinin çokluğu kadar tesbih ederim.”

Yine Nebi (s.a.v) bir Cuma günü Cüveyriye'nin (r.a) yanına girdiğinde onun oruçlu olduğunu öğrenmiş ve:

- “Dün oruç tuttun mu?” diye sorduğunda. Cüveyriye (r.a):
- “Hayır!” cevabını vermiştir. Nebi (s.a.v):
- “Yarın sen oruç tutmayı düşünüyor musun?” diye tekrar sorduğunda.

Cüveyriye (r.a) yine:

- “Hayır!” deyince Nebi (s.a.v):
- “Öyleyse orucunu boz!” diye emretmiştir.⁵¹

Ve devamında Nebi (s.a.v):

---

⁵⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. VIII, s. 119; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **Musned**, I-XX, şrh. Ahmed Muhammed Şâkir, C. IV, 3. baskı, Dâru'l-Ma’ârifî li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Mısır, 1949, s. 97.

⁵¹ İbn Sa’d, a.g.e., C. VIII, s. 119.

– “Biriniz Cuma’dan bir gün evvel yahut bir gün sonra oruç tutmadıkça sakın yalnız Cuma günü oruç tutmayın”⁵² buyurmak suretiyle sırf Cuma günü orucundan nehyetmiştir.

Cüveyriye’den (r.a) yedi hadis rivayet edilmiş olup kendisinden de İbn-i Abbas, Câbir b. Abdullah, İbn Ömer ve Mucâhid b. Cebr, Ubeyd b. Sebbâk, Kureyb, Ebu Eyyûb ve Yahya b. Mâlik el-Ezdî gibi sahâbî ve tabiîler altmış beş kadar hadis rivayet etmiştir.⁵³

Yaklaşık dört yıl Nebi’ye (s.a.v) eşlik yapma şerefine ulaşan Mu’min’lerin Annesi Cüveyriye (r.a) Hicretin 56. yılında 65 yaşında Rabîu’l-evvelinde Medine’de vefat etmiş, cenaze namazını Muâviye b. Ebî Sufyân döneminde, Medine valisi Mervân b. el-Hakem tarafından kaldırılmış olup Cennetu’l-Bâkî’ye defnedilmiştir.⁵⁴

V. BÜSR B. SÜFYÂN

Büsr b. Süfyân b. Amr el-Huzâ’î el-Kâ’bî Huzâ’a kabilesine mensup olup tıpkı Büdeyl b. Verkâ gibi hicretin 6. senesinde Hz. Muhammed’in, aralarında kendisinin de bulunduğu Huzâ’a kabilesi ileri gelenlerine İslâmiyet’i kabul etmeleri için yazdığı mektup üzerine h. 6. yılında Müslüman olmuştur.⁵⁵ İslâmiyet’i kabul ettikten sonra çok geçmeden Medine’ye giderek Hz. Muhammed’i ziyaret etmiştir. Fakat daha sonra üzümlere ziyaretinin sona erdiğini ve geri dönmesi gerektiğini söyleyince Rasûlullah’ın (s.a.v) pek yakında yapılacak umreye onun da katılmasını istediğini emir buyurması üzerine “Anam babam sana feda olsun Yâ Rasûlullah, dilediğin gibi olsun” demek suretiyle belirlenen zaman içinde Medine’de ikamet etmeye karar kıldığını ifade etmiştir.⁵⁶ Gereken hazırlıklar tamamlandıktan sonra Umre yapmak üzere Mekke’ye doğru hareket ettiklerinde ve Zu’l-huleyfe denilen yere ulaştıklarında Hz. Muhammed

⁵² Buhârî, “Savm”, 62; Ebu Davud, “Savm”, 53.

⁵³ Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasari Tecrîd-i Sarih Tercemesi**, I-XII, trc. Kâmil Miras, C. VII, 3. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1974, s. 454.

⁵⁴ İbn Sa’d, a.d.e., C. VIII, s. 120.

⁵⁵ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 749-750; İbn Sa’d, a.g.e., IV, s. 294, V, s. 458; İbn Hacer, a.g.e., C. I, s. 149.

⁵⁶ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 572.

(s.a.v), tecessüs için Mekke'ye yollamak üzere Büsr b. Süfyân'ı çağırmiş ve gereken talimatı verdikten sonra kendisini gözcü olarak Mekke'ye göndermiştir. Verilen talimat şudur:

إن قريشا قد بلغها أني أريد العمرة، فخبّر لي خبرهم، ثم القنى بما يكون منهم.⁵⁷

“Benim umre yapmak istediğimi Kureyşîlere ulaştır. Onlardan elde edebileceğin bilgileri de, dönüp bana bildir!”

İslâm gözcüsü Büsr b. Süfyân, Mekke'ye girip Mekkelilerin konuştuklarını, görüşlerini dinledikten sonra, dönüp Usfan'ın arkasındaki Gadîru'l-Eştât mevkiinde Hz. Peygamber'e (s.a.v) kavuşup Kureyş müşrikleri hakkında edindiği bilgilere dayanarak Kureyşîlerin çevreden asker topladıklarını, Mekke'deki dağ başlarına gözcüler diktiklerini, Müslümanları Kâbe'ye sokmak istemediklerini, savaş için hazırlık yaptıklarını ve Hâlid b. Velîd'i iki yüz atlı ile gözcü olarak gönderdiklerini şu şekilde haber vermiştir:

فلما رآه رسول الله صل الله عليه و سلم قال: يا بسر ما وراءك؟ قال: يا رسول الله، تركت قومك كعب بن لؤي، و عامر بن لؤي، قد سمعوا بمسيرك ففزعوا وهابوا أن تدخل عليهم عنوة وقد استنفروا لك الأحابيش ومن أطاعهم معهم العوذ المطافيل قد لبسوا لك جلد النمر ليصدوك عن المسجد الحرام ، وقد خرجوا إلى بلدح وضربوا بها الأبنية وتركت عمادهم يطعمون الجزر أحابيشهم ومن ضوى إليهم في دورهم وقدموا الخيل عليها خالد بن الوليد ، مائتي فرس وهذه خيلهم بالغميم وقد وضعوا العيون على الجبال ووضعوا الأرصاد.⁵⁸

“Rasûlullah (s.a.v) Busr b. Sufyân'ı Mekke'den döndüğünü görünce selam vererek güler yüzle kendisini karşılar ve: “Ey Busr! Arkandakilerden ne haber var?” diye sorar. Busr: “Yâ Rasûlellah! Senin kavmin olan Ka'b b. Lüeyy ile Âmir b. Lüeyy, senin geldiğini işitmişler. Üzerlerine zorla gireceğinden korkarak, sana karşı, Ehâbiş ile

⁵⁷ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 573.

⁵⁸ el-Vâkîdî, a.g.e., C. II, ss. 579-580; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 95; İbn Hacer, a.g.e., C. I, s. 149.

kendilerine bağı kabilelerin ittifaklarını sağlamış; Ehâbiş ile kendilerine katılanlara, develer keserek, yüksek binalarda ve evlerinde ziyafetler çekmiş; Hâlid b. Velîd'in kumandası altında iki yüz atlıyı ileri sürmüşler ki, onlar şimdi Gamîm'deler. Dağ başlarına gözcüler ve gözetleyiciler dikmiş; sütlerinden faydalanacakları sağmal ve yavrulu develerini, hâsılı döllerini döşlerini yanlarına almış; seni Mescid-i Haram'dan men için kaplan postu giyinmiş; Beldah vadisine kadar gidip orada çadırlarını kurmuş oldukları halde, onları gerimde bırakmış bulunuyorum.”

Geride bıraktığım Ka'b b. Lüeyy ve Âmir b. Lüeyyler, senin için Ehâbiş'i toplamışlar. Beytullah'tan men etmek için seninle çarpışacaklar! Müşrikler sana karşı pek çok yığınak yapmışlardır; muhakkak seninle çarpışacak ve Beytullah'ı ziyaret etmekten seni men etmek için ellerinden geleni yapmaya hazırlanmış bulunuyorlar. Seni Mekke'ye sokmamak için ant içmişlerdir!”⁵⁹ cevabını verir.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v):

يا ويح قريش لقد أكلتهم الحرب، ماذا عليهم لو خلوا بيني وبين سائر الناس؟ فإن أصابوني كان الذي أرادوا! وإن أظهرني الله عليهم دخلوا في الإسلام وهم وافرون! وإن لم يفعلوا قاتلوا وبهم قوة. فماذا تظن قريش؟! والله إنني لا أزال أجاهدهم على الذي بعثني الله له حتى يظهره الله له أو تنفرد هذه السالفة.⁶⁰

“Eyvah! Kureyş helak oldu! Zaten harp onları yiyip tüketmiştir. Ne olurdu, kendileri, benimle öteki Araplar arasından çekilseydiler, beni onlarla baş başa bıraksaydılar! Onlar beni yenecek olurlarsa, zaten kendilerinin de istedikleri bu olduğuna göre, istekleri gerçekleşmiş olurdu. Eğer Allah beni onlara galip kılacak olursa, ya onlar akın akın İslâmiyet'e girerlerdi, yahut savaşırlandı. Kureyş müşrikleri ne sanıyorlar? Vallahi, Allah'ın yaymak üzere beni göndermiş olduğu din için çarpışmaya devamdan geri durmayacağım! Allah ya bu dini galip ve üstün kılar, ya da bu yolda şu

⁵⁹ Ebû Bekr Abdirrazzâk b. Hemmâm es-San'ânî, **el-Musannef**, I-XI, C. V, 1. Baskı, Habîbu'r-Rahmânî'l-A'zamî, Beyrut, 1972, s. 330.

⁶⁰ İbn Hişâm, a.g.e., C. III, ss. 322-323; İbn Seyyid, a.g.e., C. II, s. 114, İbn Kesîr, a.g.e., C. IV, s. 165.

boynumun yanı gider!” diyerek üzüntüsünü belirtmiştir. Ve devamında Müslümanlara hitaben:

خالد بن الوليد بالغميم في خيل لقريش طليعة لهم فخذوا ذات اليمين.⁶¹

“Hâlid b. Velîd, birtakım Kureyş süvarileriyle gözcü olarak Gamîm mevkiinde bulunuyor. Siz şimdi yolun sağ tarafını tutup gidiniz!” buyurmuştur.

Hâlid b. Velîd, Hz. Peygamber (s.a.v) ile yanındakilerin başta orada olduklarını anlayamamış ise de çok geçmeden kalkan kara tozları görünce, ayağıyla tepip hayvanını koşturarak, Müslümanların geldiğini Kureyşîlere haber vermeye gitmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) ise, geri durmayıp Müslümanlarla birlikte yollarına devam etmiştir.⁶²

Bundan başka hicretin 8. yılında Mekke fethine hazırlanırken Rasûlullah (s.a.v) Bûsr b. Süfyân’ı, Budeyl b. Verkâ ile beraber Huzâ’a’nın bir kolu olan kendi kabileleri Kâ’boğullarını ramazan ayında Medine’ye getirmekle görevlendirmiştir.⁶³ Mekke fethine 500 kişiyle katılan Benî Kâ’b’in üç sancaklarından biri Busr b. Sufyân tarafından taşınmıştır.⁶⁴ Huneyn Gazvesi’nde de kabilesinin iki sancağından birini taşıdığı gibi bu savaşta esirleri Ci’râne mevkiine getirildiğinde Hz. Muhammed (s.a.v), elbise sağlama görevini yine Bûsr b. Süfyân el-Huzâî’ye vermiştir. Busr, satın almak suretiyle temin ettiği elbiseleri esirlere giydirmiştir.⁶⁵

Rasûlullah’ın (s.a.v) Hz. Ömer, Hz. Abdullah b. Mesûd, Hz. Muâz b. Cebel, Hz. Ebû Cehm b. Huzeyfe ve diğer âmilleri arasında da yer alan Busr b. Sufyân hicretin 9. yılında bazı şehir ve kabilelere zekât âmilleri gönderildiğinde Ueyne b. Hısn Benî Temîm’e, Bureyde b. Husayb Eslem ve Gıfâr’a, Amr b. el-Âs Fezâre’ye, Velîd b. Ukbe Benî Mustalik’a gönderilirken kendisi zekât toplamak üzere Huzâ’alardan Benî Ka’blara gönderilmiştir. Gönderilirken de; kendisine halkın kusurları hakkında

⁶¹ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 580.

⁶² Abdirrazzâk, a.g.e., C. V, ss. 331-332.

⁶³ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 800.

⁶⁴ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 819.

⁶⁵ el-Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 943.

müsamahakâr davranılmasını ve zekât olarak malların en iyilerini seçip almaktan da sakınılmasın! emir ve tavsiye buyurulmuştur.⁶⁶

Benî Temîmlerden Benî Cehm ve Benî Amr b. Cundub b. Uteyrler, Zâtu'l-Eştât'a konup orada Benî Ka'blara ait sudan birlikte yararlanmakta iken Nuaym b. Abdullah en-Nahhâmu'l-Adevî; Huzâ'aları Zâtu'l-Eştât'ta veya Usfân üzerinde bulmuştur. Zekâtları teslim alınmak üzere davar, sığır, deve gibi hayvanların toplanmasını onlara emrettiğinde Huzâ'aların zekâtları toplanırken Benî Temimler bundan hoşlanmamışlardır ve: "Bu nasıl iş? ! Mallarımız boş yere elinizden alınıyor? ! Ne diye mallarınızı onlara veriyorsunuz? !" demişlerdir. Savaşmak için toplanırlar, yaylarını boyunlarına asarlar, kılıçlarını sıyıırırlar ve neticede Busr b. Sufyân'ı zekât mallarını toplamaktan men etmek istemişlerdir. Huzâ'ahlılar, "Biz İslâm dinine girmiş Müslüman bir cemaatiz. Bu zekât dinimizin esaslarındandır. Dinimize göre, mallarımızın zekâtını vermek gerekmektedir" derlerken Benî Temimler ise: "Vallahi, biz, bir tek devenin bile yanımızdan ayrılıp götürülmesine meydan vermeyeceğiz! Vallahi, zekât memuru hiçbir zaman zekât almak için develerin yanına yanaşamayacaktır!" diye itiraz etmişlerdir. Zekât tahsil memuru, Benî Temimler'in bu tutum ve davranışlarını görünce, onlardan korkarak geri dönmüştür. Bununla birlikte, onlar, Rasûlullah'ın (s.a.v) Mekke ve Huneyn'de yaptığına bakarak, kılıçtan geçirilmekten korkmuşlardır. Ve neticede zekât tahsil memuru Busr, Medine'ye dönüp "Yâ Rasûlallah! Ben üç kişinin başında bulunuyordum. Huzâalar, Benî Temimlerin üzerine yürüdüler ve eğer akrabamız olmasaydınız, kolay kolay yurdunuza dönemezdiniz, kavuşamazdınız! Siz, Rasûlullah'ın mallarımızın zekâtlarını alacak memuruna engel olmaya kalkışmakla Muhammed'in (s.a.v) düşmanlığını hem bizim üzerimize, hem kendi üzerinize çekeceksiniz! diyerek onları kendi yurtlarından çıkardılar. Bunun üzerine, Benî Temimler dönüp kendi yurtlarına gittiler" şeklinde durumu Hz. Peygambere arz etmiştir.⁶⁷

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): "Yapılmayacak bir şeyi yapan şu kavmin hakkından kim gelir?" buyurduğunda ilk görüştüğü kişi Uyeyne b. Hısn olmuştur.

⁶⁶ el-Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 973; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 160.

⁶⁷ el-Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 973-974; el-Halebî, a.g.e., C. III, s. 216.

Uyeyne, "Vallahi, ben onlara yeterim! Hemen onların arkalarına düşer, (Yebrin'e) ulaşsalar bile, inşaallah onları bulur, sana getiririm! Sen de, ya haklarında dilediğini işlersin, ya da onlar Müslüman olur, kurtulurlar!" demesi üzerine, Rasûlüllah (s.a.v), onu hicretin 9. yılında, Muharrem ayında elli süvarinin başına geçirip Benî Temimleri takibe göndermiştir.⁶⁸ Ondan sonra hadise bilindiği üzere gerçekleşmiştir.

Aynı tarihlerde gerçekleştirilen Tebûk Gazvesine kabilesinin halkını toplayıp getirmekle görevlendirilen üç kişiden biri yine Büsr b. Süfyân olmuştur.⁶⁹ Onun ne zaman vefat ettiği konusu ise meçhuldür.

VI. HİRÂŞ B. ÜMEYYE B. RABÎA EL-HUZÂÎ

Hırâş'ın tam adı, Hırâş b. Ümeyye b. Rabî' b. Fadl b. Munkiz b. Afif b. Kuleyyib b. Hubşiyeye b. Selûl b. Ka'b b. Amr b. Rabî'dir. Medine'de doğmuş olan Hırâş, Ebû Nadle künyesiyle künyelenmiştir.⁷⁰ Onunla alakalı haberler genelde "Yevmu'l-Hudeybiye" çerçevesinde başlar. Bu sebeple bundan önceki hayatı ile alakalı çok fazla bilgi yoktur.

Rasûlüllah (s.a.v), Hudeybiye'de görüşmeleri başlatmak ve Müslümanların Mekke'ye umre için gelmekte olduklarını, yanlarında kurbanları bulunduğunu, Kâbe'yi tavaf edip geri döneceklerini Mekkelilere bildirmek üzere Mekke'ye bir heyet göndermeye karar verdiğinde, bu işi yapmak için o sıralarda Kureyş'in müttefiki olan Huzâ'a kabilesinden Hırâş el-Huzâ'î'yi seçerek "Sa'leb" diye bilinen devesine bindirip elçi sıfatıyla göndermiştir.⁷¹ Ancak oraya vardığında Hz. Rasûlüllah'ın geliş maksadını anlattıysa da, Ebû Cehîl'in oğlu İkrime başta olmak üzere, diğer Kureyş büyükleri anlamak istemedikleri gibi Hz. Muhammed'in elçisinin bindiği devesini yere yıktıktan sonra boğazlamışlar, hatta kendisine de eziyet edip az kalsın öldürecek iken Ehâbîşlerin müdahalesiyle kurtulabilmiştir. Ebû Sufyân'ın Mekke'de olmadığı o sıralarda

⁶⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 160; İbn Hişâm, a.g.e., C. IV, s. 269. el-Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 974-975

⁶⁹ el-Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 990.

⁷⁰ İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, a.g.e., C. II, s. 126.

⁷¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 96; İbn Hacer, a.g.e., C. I, ss.421-422.

Kureyşliler bu hareketleriyle bir cinayet girişiminden öte, adalete karşı bir suç işlemiş olmuşlardır. Durum böyle iken canını zor kurtaran Hırâş b. Ümeyye Rasûlüllah'a (s.a.v) dönmüş ve olan bitenleri anlattıktan sonra daha itibarlı birinin gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Rasûlüllah (s.a.v) Hırâş'ın verdiği bilgilere dayanarak ilk önce bu görevi Hz. Ömer'e (r.a) teklif ettiyse de kabul etmemesi ve en iyisi Kureyşlilerle akrabalığı olan birinin gitmesi daha uygun olacağını söylemesi, ve diğer sahabelerle istişare edilmesi üzerine Huzâ'a kabilesine mensup Hırâş'ın yerine aynı amaçla Ebû Sufyân'la akrabalığı olan Hz. Osman b. Affân'ı göndermiştir.⁷²

Mureysî Gazvesi'nde, Hudeybiye Antlaşması'nda, Hayber'in fethinde ve daha sonraki savaşlarda bulunan Hırâş b. Umeyye Mekke'nin fethinde de bulunmuştur. Mekke Fethinin ikinci gününde, kendisine eman verilmiş olan Cuneydib b. Edlâ'yı öldürmesi üzerine Mekke'de kan dökülmesini hoş karşılamayan ve de yasaklayan Rasûlüllah (s.a.v) çok üzülmüş ve onu kınamıştır. Daha sonra Cuneydib'in diyeti Hırâş'ın kabilesi olan Huzâ'a'ya ödettirilmiştir. Ayrıca da kaynaklarda geçen bilgiye göre Hz. Muhammed (s.a.v), "Eğer bir kâfire karşılık bir mu'mini öldürecek olsaydım Hırâş'ı öldürürdüm" ifade buyurduğu nakledilmektedir.⁷³

Hırâş, hacamat işi yanında berberlik ile de uğraşmıştır. Nitekim Bey'atu'r-Rıdvân'a da katılan Hırâş antlaşma yazılıp tamamlandıktan ve Kureyş temsilcileri ayrıldıktan sonra Rasûlüllah'ın (s.a.v), kurbanların kesilmesini ve ihramdan çıkılmasını emretmesine rağmen antlaşma koşullarının arka planını göremeyen ve neticede aleyhlerine bir antlaşmanın imzalandığını düşünen ashabın kendisini öfkeli edilecek niteliğinde bir karşı çıkış ve duraksamadan sonra herkes kurbanlarını kesip ihramdan çıkmıştır. İşte o sıralarda Rasûlüllah'ı (s.a.v), Hırâş b. Ümeyye b. Fadl el-Huzâ'i'nin tıraş ettiği söylenir.⁷⁴

Medine'de yaşadığı bilinen Hırâş Muâviye'nin hilâfetine sonlarında h. 60 senesinde vefat etmiştir.⁷⁵

---

⁷² et-Taberi, a.g.e., C. II, s. 231; İbnu'l-Esîr, **Usdu'l-Gâbe**, a.g.e., C. II, ss. 125-126.

⁷³ el-Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 845.

⁷⁴ İbn Hazm, **es-Sîre**, a.g.e., ss. 199-203; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 98.

⁷⁵ İbnu'l-Esîr, **Usdu'l-Gâbe**, a.g.e., C. II, s. 126.

SONUÇ

Câhiliyye döneminde ve sonrasında “Kabilecilik” ve “Asabiyet” duygusu diğer kabilelerde olduğu gibi nesepleri Amr b. Luhayy’a uzanan Huzâ’a kabilesinde de etkisini göstermiştir. Her zaman gündemdeki konumunu koruyan kabile ile asabiyet etkisi güçlü olanın politik, sosyal ve ekonomik alanda güçsüzler üzerine baskı uygulamasına yol açmıştır. Buna zemin hazırlayan da Kabile-Asabiyet ilişkisinden doğan üstünlük duygusudur.

Kabilecilik din, dil ve töre farklılaşması gibi simgesel alanlarda kendini gösterirken asabiyet içtimai, siyasi ve iktisâdî teşkilâtlanmada daha çok kendi etkisini ortaya koyabilmiştir. Kabile ile asabiyetin bu ilişkisi Huzâ’alıların Câhiliye Döneminde olduğu gibi İslam tarihi sürecinde de atmış oldukları her adıma bir siyasi yön vermiştir. Kabile mensuplarının sayısı, mal varlığı ve nüfûzunu artırmak suretiyle kabilenin büyük bir o kadar da kuvvetli olmasını sağlayan kabileler arasında dayanışma, himaye ve yardımlaşma amacı güden ittifakların kurulmasında kilit rol oynamıştır.

Bilindiği üzere İslam öncesi Arap toplumu çöl şartlarının meydana getirdiği içtimai bir numune hüviyetinde olan kabile sistemi üzerine bina edilmiştir. Zor yaşam koşulları altında hayatlarını sürdüren Araplar, kabile esasına dayalı bir toplum yapısına sahip olduklarından kabile mensuplarını birbirlerine bağlayan ana unsur olan asabiyet benliklerinde yer edinmiştir. Asabiyet İslâm’ın öncesinde de sonrasında da kendi konumunu korumayı başarmıştır. Herhangi bir kabileye mensup bir kişinin başka bir kabileden gelebilecek saldırıya, tehlikeye uğramasına engel teşkil eden en mühim etken olan asabiyet Hz. Peygamber’in döneminde tebliğe menfî etkisi olduğu kadar, müspet etkisi de olmuştur. Söz gelimi, Allah Rasûlü’nun vefatından sonra, Hulefâ-i Râşidîn döneminde, daha ilk halîfenin seçiminde, ardından irtidat hâdiselerinde, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve bilhassa Hz. Osman ile Hz. Ali dönemlerinde, Emevî hanedanının yıkılışında ve Abbâsîler’in iktidara gelmesinde asabiyetin olumlu-olumsuz etkisinin varlığı bir gerçektir.

Bu çalışmanın hedef kitlesi her şeyden önce Huzâ'a kabilesi olduğu için genelde İslâm tarihi sürecinde Huzâ'a kabilesinin siyasi, sosyal ve kültürel hayattaki yeri, özelde de bu kabilenin Hz. Muhammed Döneminde oynamış olduğu roller hakkında bilgi veren akademik çalışmalar imkânlar ölçüsünde irdelemek suretiyle kabilenin bilinmeyen yönleri ile genel özellikleri açıklığa kavuşturulmuş ve şu sonuçlara varılmıştır:

Arabistan'ın en kuvvetli kabilelerinden biri olan Huzâ'a kabilesi, Mekke'ye gelmeden önce Hicaz bölgesinin sınırları içerisinde yer alan Yemen ve çevresinde bulunan mevkilerde yaşamıştır. Yemen'den gelip Mekke yönetimini, o günkü iktidarda olan Curhûm kabilesinin elinden almış ve bölgeyi istila etmiştir. Devamında Belkâ'dan Hubel putunu getirmek suretiyle Hz. İsmail'in tebliğ ettiği tevhid dinini bozmuştur. Mekke'yi putlarla dolduran Huzâ'alılar, bölge halkını putperestliğe zorlayarak puta tapıcılığı hâkim bir inanç kılmışlardır. İslâm'la müşerref olmadan önce de, sonra da Hz. Peygamber ile iyi geçinmiş ve gerektiğinde yardımlarını esirgememiş olan Huzâ'a kabilesi, İslam tarihi sürecinde Mustalık muharebesi, Huzaa-Bekr münasebetleri ve karşılıklı çekememezliklerinden dolayı yapılan savaşları, Hudeybiye barış antlaşması ve Mekke fethi gibi Hicaz bölgesinde vuku bulan siyasi olaylarda takındıkları tavırlarıyla ün salmışlar, oynadıkları önemli rolleriyle her zaman kendilerinden söz ettirmeyi başarmışlardır. Ayrıca Huzâ'alıların kurak geçen dönemlerde çevrelerindeki bütün kabilelerin arazilerinde ikamet etmelerine izin vermeleri sebebiyle çok cömert insanlar oldukları anlaşılmıştır.

Son olarak da Huzâ'a meşhurlarından ve kabilenin ilk reisi olarak bilinen Amr b. Luhayy, hicret bekçisi Ummu Ma'bed, sahabi Budeyl b. Verkâ el-Huzâ'î, Hz. Peygamber'in zevcelerinden Cuveyriye bint Hâris el-Huzâ'iyye, İslâm gözcüsü Busr b. Sufyan, Hudeybiye'de görüşmeleri başlatmak ve Müslümanların Mekke'ye umre yapmak için gelmekte olduklarını, yanlarında kurbanları bulunduğunu, Kâbe'yi tavaf edip geri döneceklerini Mekkelilere bildirmek üzere Mekke'ye bir heyette elçi sıfatıyla giden Hırâş b. Umeyye b. Rabî' el-Huzâ'î ile Huzâ'a kabilesinin son reisi olan Abdullah b. Budeyl b. Verkâ gibi Huzâ'alı meşhurların sosyo-politik hayatta etkileri ve takındıkları tavırlar hakkında verilen kısa, öz ve net bilgiler tezin esasını oluşturan Huzâ'a kabilesinin bilhassa Hz. Muhammed döneminde siyasi, sosyal ve kültürel

alanlarda olumlu ya da olumsuz yönlerdeki etkisiyle, İslam tarihi sürecinde edinmiş olduğu yer bakımından ışık tutacak niteliktedir.

KAYNAKLAR

- AHTERÎ Mustafa b. Şemsuddîn, **Ahterî Kebîr**, I-II, İstanbul, 1315.
- ALÎ Cevâd, **el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm**, I-X, 2. b., Beyrut, 1993.
- ALTINTAŞ Ramazan, **Bütün Yönleriyle Cahilye**, Ribat Yay., Konya, 1996.
- ÂLÛSÎ Mahmûd Şükri, **Bulûgu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab**, I-III, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-İlimiyye, Beyrut ts.
- APAK Âdem, **Anahatlarıyla İslâm Tarihi 1 [Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi]**, 3. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009.
- _____, **Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü**, 1. b., Ensar Yay., İstanbul, 2012.
- _____, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri**, 1. b., Düşünce Kitapevi Yay., İstanbul, 2004.
- ARUÇI Muhammed, “Sâibe”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXXV, İstanbul, 2008, ss. 542-543.
- ASBAHÂNÎ Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mehrân Ebû Nuaym, **Ma'arifetu's-Sahâbe**, I-V, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâîl-Mes'ad Abdulhamîd es-Su'adenî, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- _____, **Delâilu'n-Nubuvve**, I-II, thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî-Abdulber Abbâs, 2. Baskı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1976.
- ASKALNÂÎ Şihâbuddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, I-IV, 1. b., Dâru Ahyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1328.
- ATEŞ Ali Osman, “Kusayy b. Kilâb”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXVI, Ankara, 2002, s. 460.
- AVCI Casim -Recep Şentürk, “Kabile”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXIV, İstanbul, 1997, s. 30.

- AZİMLİ Mehmet, **Hz. Safvan b. Muattal**, Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları, Adıyaman, 2008.
- BAĞDÂDÎ Şihâbu'd-Dîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî, **Mu'cemu'l-Buldân**, I-V, 5. b, Dâru Sâdır, Beyrut, 1957.
- BELÂZURÎ Ahmed b. Yahya b. Câbir, **Ensâbu'l-Eşraf**, I-XIII, 1. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.
- _____, **Ensâbu'l-Eşraf**, thk. Muhammed Hamidullah, I, 3. baskı, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire ts.
- BEYHAKÎ Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyin, **Delâilu'n-Nubuvveti ve Ma'arifeti Ahvâli Sâhibi's-Serî'a**, thk. Abdulmu'tî Kal'acî, I-VII, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.
- BOZKURT Nebi -Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXVIII, Ankara, 2003, ss. 305-311;
- BUHL Fr., "Medine", **İslam Ansiklopedisi**, I-XIV, C. VII, MEB Yay., İstanbul ts., ss. 459-471.
- BUSTÂNÎ Butrus, **Kitâbu Dâirati'l-Ma'ârif**, I-XI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- BUSTÎ Ebû Hâtim Muhammed b. Habbân b. Ahmed et-Temîmî, **es-Sîratu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, tsh. Hafız Seyyid Aziz, 1. Baskı, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1987.
- ÇAĞATAY Neş'et, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı**, 2. b., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Asabiyet", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. III, İstanbul, 1991, ss. 453-455.
- ÇELEBÎ Muharrem, "Amr b. Külsûm", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. III, İstanbul, 1991, ss. 85-86.
- DAHLÂN Ahmed Zeynî, **es-Sîratu'n-Nebeviyye ve'l-Âsâru'l-Muhamediyye**, I-III, 2. baskı, Dâru'l-Ma'arife, Beyrut ts.
- DELLU Burhanuddin, **Cezîratu'l-'Arab Kable'l-İslâm**, 2. b., Dâru'l-Fârâbî, Beyrut, 2004.
- DÖNMEZ İbrahim Kâfi, "Nesep", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXXII, İstanbul, 2006, ss. 573-575.
- ELMALI Hüseyin, "Hassân b. Sâbit", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVI, İstanbul, 1997, ss. 399-402.
- ELMALILI Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, I-IX, C. VI, Matbaai Ebuzziya, İstanbul, 1936, s. 4592.

- EMÎN Hasan, **Dâiratu'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyyeti's-Şiiyye**, I-XXVI, 6. b., Dâru't-Taârif, C. XI, Beyrut, 2002, ss. 443-446.
- EZRAKÎ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed, **Ahbaru Mekke**, thk. Ruşdi's-Salih Melhas, I-II, C. I, 2. b, Dâru'l-Endülü, Beyrut, 1969.
- FAYDA Mustafa, **Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid**, 2. b, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- GÜNALTAY Şemseddin, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, sad. M. Mahfuz Söylemez – Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997.
- HALEBÎ Ali b. Burhânuddîn, **İnsânu'l-Uyûn fî Sîrati'l-Emîn's'l-Me'mûn**, I-III, 1. baskı, Mektebetu Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, Mısır, 1964.
- HAMİDULLAH Muhammed, **İslâm Peygamberi**, çev. M. Said Mutlu, 3. b., İrfan Yay., İstanbul, 1967.
- _____, **İslâm Peygamberi**, I-II, çev. Salih Tuğ , 5. b., İrfan Yay., İstanbul, 1993.
- _____, **İslâm Peygamberi**, I-II, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul, 2004.
- _____, **Mecmû'atu'l-Vesâiki's-Siyâsiyyeti Li'l-'Ahdî'n-Nebeviyyi Ve'l-Hilâfeti'r-Râşideti**, Dâru'n-Nefâis, 5. Baskı, Beyrut, 1985.
- HARFÛŞ Abdulkadir Feyyad, **Kabîletu Huzâ'a fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm**, 1. b., Dâru'l-Beşâir, Dımaşk, 1996.
- HAVVA Said, **el-Esâs fî's-Sunne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi**, I-XII, çev. M. Ahmet Varol v. dğr., Hikmet Yay., y.y.
- HİTTİ Philip, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, çev. Salih Tuğ, I-V, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1980.
- İBN ABDİLBERR Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, **el-İstîfâb fî Ma'arifeti'l-Ashâb**, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru Nehdati Mısır, Kâhire ts.
- İBN ABDİRABBİH, Ebû Ömer b. Ahmed b. Muhammed, **Kitâbu'l-İkdi'l-Ferîd**, I-VII, 3. b., Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire, 1965.
- İBN ASÂKİR Ebû'l-Kâsim Ali b. el-Hasen, **Tehzîbu Târîh-i Dimeşk el-Kebîr**, I-VII, thk. Abdulkâdir Bedrân- Hubeş b. Hâlid, 3. Baskı, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1987.
- İBN DUREYD Ebû Bekr Muhammed b. Hasen, **Kitâbu'l-İştikâk**, I-II, tkh. Abdusselâm Muhammed Hârûn, 2. b., Mektebetu'l-Musennâ, Bağdad, 1979.
- İBNUL-ESÎR İzuddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, **Usdu'l-Ğâbe**, I-VII, thk. Muhammed İbrahim-Muhammed Ahmed Âşûr, Dâru's-Şi'b, y.y., 1970.

- İBN ESİR, ‘Izzuddîn Ebî’l-Hasan Ali b. Ebî’l-Kerem Muhammed b. Muhammed ‘Abdu’l-Kerîm b. ‘Abdu’l-Vâhid eş-Şeybânî, **el-Kâmil fî’t-Târîh**, I-XII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1965.
- İBN HANBEL Ahmed b. Muhammed, **Musned**, I-XX, şrh. Ahmed Muhammed Şâkir, C. VI, 3. baskı, Dâru’l-Ma’ârifî li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr, Mısır, 1949, s. 430;
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **Cemherâtu Ensâbi’l-Arab**, Dâru’l-kutubi’l-İlmiyyeti, Beyrut, 1998.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endülüsî, **Cevâmiu’s-Sîrati’n-Nebeviye**, thk. Şeyh Nâif el-Abbâs, 1. b, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1986.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdulmelik el Himyerî, **es-Sîretu’n-Nebeviyye**, I-IV, thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-AbdulhafızŞelebî, 3. b., Dâru Ahyâu’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 1971.
- İBN KESİR Ebû’l-Fidâ İsmâîl, **el-Bidaye ve’n-Nihaye**, I-XV, 1. b, Mektebetu’l-Meârif, Beyrut, 1966.
- _____, **es-Sîratu’n-Nebeviyye**, I, thk. Mustafa Abdulvâhid, İsa el-Bâbî’l-Halebî ve Şurakâ, Kâhire, 1964.
- İBN KESİR, İmâduddîn Ebû’l-Fedâ İsmâîl b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimeskî, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm**, I-IV, Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, y.y., ts.
- İBN MANZÛR, Ebû’l-Fadl Cemâlu’d-Dîn Muhammed b. Mukerrem, **Lisânu’l-Arab**, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut ts.
- İBN SÂBÎT Hassân, **Dîvân-ı Hassân b. Sâbit**, I-II, thk. Velîd Arafât, Dâru Sâdır, Beyrut, 1974.
- İBN SA’D Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim, **et-Tabakâtu’l-Kubrâ**, I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut ts.
- İBN SEYYİDU’N-NÂS Muhammed b. Muhammed el-Ye’merî, **‘Uyûnu’l-Eser fî Funûni’l-Meğâzi ve’s-Şemâil-i ve’s-Siyer**, I-II, Dâru’l-Ma’arife, Beyrut ts.
- İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Numeyrî el-Basrî, **Târîhu’l-Medîneti’l-Munevvere**, I-IV, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, y.y., ts.
- İBRÂHÎM Ali, **Sahîhu’s-Sîrati’n-Nebeviyye**, thk. Hemmâm Seîd, 7. Baskı, Dâru’n-Nefâis, Ammân, 2004.
- KALKAŞENDÎ Ahmed b. Ali, **Subhu’l-A’sâ fî Sınâ’ati’l-İnşâ**, I-XIV, thk. Muhammed Huseyn Şemsu’d-Dîn, 1. baskı, Dâru’ş-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- KANDEMİR M. Yaşar, ‘‘Budeyl b. Verkâ’’, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. VI, İstanbul, 1992, ss. 482-483.

- KEHHÂLE Ömer Rıza, **Mu'acemu Kabâili'l-Arabiyye**, I-V, 3. b., Dâru Muesesetir-Risâle, Beyrut, 1982.
- KRENKOW F., “Huzâ'a”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XV, C. V/1, MEB Yay., İstanbul, 1977, ss. 622-624.
- KRENKOW F., “Huzâ'a”, **Dâiratu'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyye**, I-XV, İnşârât-ı Cehân, C. VIII, Tahran, 1933, ss. 301-304;
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Hicaz”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVII, İstanbul, 1998, ss. 432-437.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Taif”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXXIX, İstanbul, 2010, ss. 443-447.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Mekke”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XXXIX, İstanbul, 2010, ss. 555-556.
- LAMMENS H., “Budeyl b. Verkâ”, **İslam Ansiklopedisi**, I-XIV, C. II, MEB Yay., İstanbul, 1979, ss. 829-830.
- MAHFÛZ Mahmûd Muhammed v. dğr., “Huzâ'a”, **el-Mevsûatu'l-Arabiyyetu'l-Muyessera**, I-IV, C. II, 2. b., Dâru'l-Cîl, Kahire, 2001, s. 1043.
- MAKRÎZÎ Tekiyuddîn Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed, **İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi (s.a.v) mine'l-ehvâli ve'l-embvâli ve'l-hafedeti ve'l-metâ'**, I-XV, thk. Muhammed Abdulhamîd en-Numeyisî, 1. b, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- MES'ÛDÎ Ebî'l-Hasan Ali b. el-Huseyn b. Ali, **Murûcu'z-Zeheb**, I-III, thk. Muhammed Muhiyyu'd-DînAbdu'l-Hamîd, 4.b., Mektebetu's-Sa'âde, Mısır, 1964.
- MEVDÛDÎ Ebû'l-'Alâ, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı**, trc. Ahmed Asrar, I-II, 2. Baskı, Pınar Yay., İstanbul, 1985.
- MUSTAFA İbrahim v. dğr., **el-Mu'cemu'l-Vasît**, I-II, 1. b., Çağrı Yay., İstanbul ts.
- NASS İhsân, **Kitâbu'l-Kabâili'l-Arabiyye**, I-II, 1. b., Darumuesseti'r-Risâle, Beyrut, 2000.
- NÎSÂBÛRÎ Ebû Abdillâh el-Hâkim, **el-Mustedrek Ale's-Sahîhayn**, I-IV, Mektebetu'l-Metbûati'l-İslâmiyye, Beyrut ts.
- NUVEYRÎ Şihâbuddîn Ahmed b. Abdulvehhâb, **Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb**, I-XVIII, Dâru'l-Kutub, Kâhire ts.
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “Amr b. Luhayy”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. III, İstanbul, 1991, ss. 87-88.
- ÖNKAL Ahmet, “Büreyde b. Husayb”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. VI, İstanbul, 1992, s. 492.

- ÖNKAL Ahmet, “Huzâ’a”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 431.
- ÖZKOYUMCU Nadir, “Hilf”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. XVIII, İstanbul, 1998, ss. 29-30.
- PAŞA Ahmed Cevdet, **Kısâs-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefâ**, sad. Ali Arslan, I-II, Arslan Yay., İstanbul, 1998.
- RÛDÂNÎ Muhammed b. Süleymân Ebû Abdillâh Şemsu’d-Dîn el-Mekkî, **Cem’ul-Favâid min Câmi’il-Usûl ve Mecmâi’z-Zveâid**, çev. Hüseyin Yıldız, I-VIII, 2. Baskı, Ocak Yay., İstanbul, 2008.
- SAN’ÂNÎ Ebû Bekr Abdirrazzâk b. Hemmâm, **el-Musannef**, I-XI, 1. Baskı, Habîbu’r-Rahmâni’l-A’zamî, Beyrut, 1972.
- SARI Mevlût, **el-Mevârid**, Bahar Yay., İstanbul, 1980.
- SARIÇAM İbrahim, **Hz. Muhammed’in Hayatı ve Evrensel Mesajı**, Ankara, 2001.
- SAVVÂF Mahmud, **Rasûlullah’ın Pak Zevceleri**, trc. Ali Aslan, 2. Baskı, Nur Yayınları, Ankara ts.
- SUHEYLÎ Abdurrahman, **er-Ravdu’l-Unuf fi Şerhis-Sirati’n-Nebeviyyeti li-İbni Hişam**, thk. Abdurrahman el-Vekil, I-VII, Dâru’l-Kutubil- Hadîseti, 1. baskı, Kahire, 1967.
- ŞENNAVÎ Abdulaziz, **Sahabe Hayatından Tablolar (Hanım Sahabiler)**, trc. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya, 1994.
- TABERÎ EbûCa’fer Muhammed b. Cerîr, I-XI, **Târihu’l-Umem ve’l-Mulûk**, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim, 2. b., Dârus’-Suveydân, Beyrut ts.
- TAYYİB Muhammed Suleyman, **Mevsûatu’l-Kabâili’l-Arabiyye**, I-VII, Dâru’l-Fikri’l-Arabiyyi, Kâhire, 2001.
- WENSINCK A J ., “Bahîre”, **İslam Ansiklopedisi**, I-XIV, C. II, MEB Yay., İstanbul ts., s. 229.
- VÂKIDÎ Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer, **Kitâbu’l-Meğâzî**, I-III, thk. Marsden Jones, 3. b., Âlimu’l-Kutub, Beyrut, 1984.
- YA’KÛBÎ Ahmed b. Ebî Ya’kûb el-Abbâsî, **Târîhu’l-Ya’kûbî**, I-II, Dâru Sâdır, Beyrut, 1960.
- YASUÎ EL-MALUF, Maluf Luvis b. Nikola, **el-Muncid fî’l-Lugati’l-Arabiyyeti’l-Muâsira**, Dâru’l-Meşrik, Beyrut, 2000.
- YAZICI İshak, “Bahîre”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLII (devam ediyor), C. IV, İstanbul, 1991, s. 487.

ZEBÎDÎ Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf, **Sahîh-i Buhârî Muhtasari Tecrîd-i Sarih Tercemesi**, I-XII, trc. Kâmil Miras, 3. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1974.

ZEYDAN Corci, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, çev. Zeki Megamiz, I-IV, İstanbul, 1970.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ali Dzhemal	MUSA
Doğum Yeri ve Yılı	Bulgaristan	20.06.1985
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Türkçe, Arapça, İngilizce, Makedonca, Boşnakça Orta	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2000 - 2004	Bozyazı Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2004 - 2009	U.Ü. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2009 - 2013	U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim (e-posta):	ali_1985@abv.bg	

Tarih
İmza
Adı Soyadı Ali Dzhemal MUSA

